

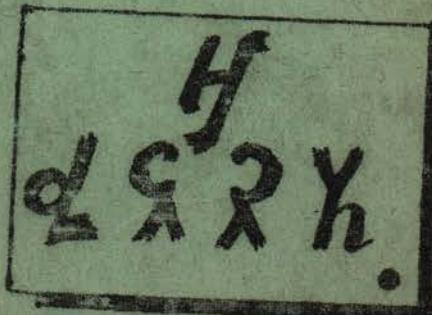
JAHAGAAD UGHAADII SOOCIALIYED
KULLIYADA WAKBARASHADA LAFOOLE

80

COLLEGE OF EDUCATION
LIBRARY - AFGOI

CODAYNTA
AF SOOMAALIGA

M.X.XUSEEN.RAABI.

JAAMACADDA UMMADDA SOOMAALIYEED.

oooooooooooo

MAARSO 1977.

CODAYNTA

AF

SOOMAALIGA

MAXAMED XAAJI XUSEEN RAABI

KULLIYADDA WAXBARASHADA EE

L A F O O L E .

&&

&

.....

.....

.....

PHILLIPS (ii)

SWEDISH

TUSMADD

i-ii

I. ARAR.	1
II. WAA MAXAY HADAL	4
III. XUBNAHA HADALKA	5
IV. QAYBAHA CODALKA	
,) <u>Codadka Taxan</u>	12
i) <u>Shibbanayaasha</u>	12
1. Hakadayaasha	13
2. Jaclayaasha	24
3. Sabbeeyayaasha	29
4. Sankabaxo	40
5. Gudbanayaasha	44
6. Gariirayaasha	47
7. Doorsoonayaasha	49
8. Shibbanayaasha Labanlaabma	55
9. <u>Koobid: Tilnaanidda</u>	
Shibbanayaasha	59
ii) <u>Shaqallada</u>	62
1. Shaqallada gaagaaban	65
2. Shaqallada dhaadheer	72
3. Shaqallada Larraan	83
4. <u>Koobid: Tilnaanidda</u>	
Shaqallada	90

SAH (YODA AND) XAMMOO SAWIIS NO ADOOR QABDILAH

IE VARIOUS DIALECTS AND THEIR APPENDICES

B) CODADKA SARE:

1. Xeojinta (stress)	93
2. Kicinta (pitch)	97
3. Toonka (tone)	100
4. Astaanaynta (juncture)	109

V. DOORSOONKA LAHIJADEED (DIAPHRAGM VARIATION) 114

1. Shaagal doorsoomay	116
2. Shibbane doorsoomay	117
3. Shibbane biiray	119
4. Laqa allane oo is shibbane beddelay	120

VI. KAABAYAASHA (APPENDICES)

1. <u>Kaabaha:</u> Eraybixinta	121
2. <u>Kaabaha:</u> Xuruufta caalaniga ah	143
3. <u>Kaabaha:</u> Shaxamadda iyo Tusashaasha	144
4. <u>Kaabaha:</u> Tixraaca I	146
5. <u>Kaabaha:</u> Tixraaca II	149

I. HOARARC

-ii-

Buuggan waxa uu si sargoyn (outline) ah u tilmaamayaa dhismaha codadka af Soomaaliga. Waxa weeye buug loo talo galay in uu gundhig u noqdo kobcinta codaynta (phonology) afka Soomaaliyeed. Waa buug dhammaan codadka afkeennu leeyahay si dulmar ah wax uga sheegaya. Waa buug ka dhashay duruustii ugu horraysay ee la siiayay arday Soomaaliyeed oo Afkeenna ka dhigatay Jaamacadda Ummadda.

Markii aan isu duwaayay duruusta ku jirta buuggan, waxa aan isku-deyay in aan si cilmi ah u qeexo: 1) Koozaha codadka, 2) Meelaha ay ka soco baxaan 3) Siyaabaha, ay u soo baxaan, 4) Iyo rugaha ay ka fadhiisan karaan erayga. Intaas waxa weheliya qayb yar oo dulmaraysa is beddelka codeed ee ka dhasha doorsoonka lahiadeed (dialect variation).

Buuggan waxa uu codadka Afka Soomaaliyeed u kala qaybinayaa laba gaybood oo guud - codadka taxan (segmental sounds) iyo codadka sare (suprasegmental sounds). Labada qaybood ba wawa uu u sii kale saree gaybo hoose. Dhammaan wixii cod lagu nagacaabi karo wawa ay ka mid noqonayaa labadaa qaytood mid ahaan.

Waxa jirta in aanuu cod yeelan karin macne, iyada oo eraygu cod keli ah ka kooban yahay mooyaan ee, sida "aa!" oo xanuun ama taah muujinaysa, Markaas waxa codayntanu (nilmiga codadku) u gaar tahay dhismaha codadka. Dhismahaas oo ah mid aan dhib yarayn, u na baahan aragti aqoonced iyo dedaal dheeraad

Buuggani na waa mid dedaal keenay, aragt^d aqooneed
na lala kaashaday. Ha se yeesho, ee waa mid loogu
talo galay in laga murnio oo wax lagu biiriyoo waax na laga
toosiyo. Sidaas daraadeed, waxa laga filayaa qefkii akhriya in
uu wixii uu ka qabو i soo qaadhisiyo ama ku qoro qoraal aan
ogaan karo. Middaas waxa aan u leeyahay aqoontabadduunku
maanta uu haysto, nin na waa uu bilaahay, nin na wax baa uu
ku bliriyyay. Dhismaha codadka ee afkeenna horaa loo bilaabay
shisheeye iyo shokeeye ba, buuggan na in uu wax ku sii
biiriyoo ayaa loogu talo galay.

Waxa afeef muddan oo aan tilmaanayaa, in Meelaha
qaarkoodi aanay sugnayn. Taas oo aan ula kacay sugnaan
La'santooda. Middaasi na waxa ay tahay, markii aan rugaha
codka aan tusmaynayay, Waxa aan coddaynta ka horraysa
tusaalaha ku qeexay in ay codadka qaarkood saddex siyood
oo kala duwan loogu dhawaago marka ay ugu horrecyaan, ugu
dhexeeyaan, ama ugu dambeeyaan. Middaas waxa murtideedu
tahay in uu codka /b/ u qormo saddex siyood: /b/ oo
horrayn ah, /b/ oo dhexayn ah, iyo /b/ oo dambayn ah.
Waxa waajib ah in marka codaynta (phonology) la doonayo
in ay sugnaato in meel kasta uu codku galo, saddexdaa
siyood had ba tii uu ku sugar yahay loo qoro. Ha se ahaato,
ee waxa aan sidaa u qoray. Marka aan celiha /b/ new

Marka aan codka /b/ qeexayo oo kali ah. Marka aan qeexayo
codka, ~~kale~~ haddii uu codka /b/ ku jiro erayyada aan tusaalo u
qaatay, ruga kasta ha fadhiyo ee waxa aan u qoray isku si.

Waxa aan ula jeeday taas ha in ay u hawl yaraato ardayga karidda
had ba codka la rabo in uu barto. Haddii codka la qeexayo iyo
codadka kala ba sida ~~qiiddu~~ tahay loo qoro, tusaalaha ayaa
noqonaya mid calaamado badan oo dhib ku ah ardaygu in uu
wada karo. Markaas cod kasta saddexda rugobb ee uu ka fadhiisto
erayga, waxa ay kala cad yihiin oo keliish, marka isaga laga
hadlayo, si ay aqoonta laga baranayaa dhismaha codkaas ay
dharaar u noqoto.

Waxa aan mahad weyn u naqayaa ardaydii aan u dhigay
duruustan oo xiisihi ay ii dhegaysan jireen iyo su'aalihi
iyo murankii xufnaa ee aragtida dheeraadka ah ee suura
gelisay ⁹⁰ ridda buuggan ii furay, iyo Fadum Maxamed Aadan
u garaacidda buuggan aad ugu hawsbootay.

MAXAMED X. RAABI

MAARSO 10, 1977.

II. WAA MAXAY HADAL?

Haddii aan isku dayo in aan ka jawaabo su'aasha kor ku qoran, waxa laga ma maarmaan ah in aan isku dayo in aan baadho waxa hadalku ka samaysan yahay. Marka aan helo hadal waxa uu ka samaysan yahay ayaa aan sheegi karaa waxa hadal yahay. Qofka aan si cilmi ah u dhuuxin waxa uu odhan karaa "hadal waa hadal oo was wax la yidhi". Jawaabtaasi na ma qancin karto nin ay tahay ujeedadiisu aqoon korodhsyi. Aniga oo aan Jawaab kedis ah ka bixinayn su'aashan, waxa aan isku deyeyaa in aan baadi goobo waxa uu hadalku ka samaysmo, Dabeeto na waxa caddaan doonta Jawaabta.

Marka ugu horaysa, waxa aan wada og nahay in uu hadalku ka soo baxo afka. Qofka hadalka aqoon u leh iyo qofka aan aqoon u lahayni ba, midaas waa og yihiin. Qofka hadalayaa waa og yahay oo xubno jidhkiisa ka mid ah ayaa hadalka hawshiisa qabta; ka dhegaysanayaa na waa og yahay oo waxa u muuqda dhaqdhaqaqaqa xubnaha jidhka ee hadalka u qaybsan.

Marka labaad, haddii aan u fiirsade waqtiga aan hadlayo, waxa kale oo aan ogaan karaa, marka aan calaacasha gacantayd hor gudbo in ay dabayl qabaqabsani ka soo baxayso afka. Dabayshaas iyo xubnaha afka ee ay ka soo baxdo, markii ay culimada afafka (Lingusits) baadheen, waxa ay ogaadeen in uu hadal yahay hawo qulqulaysa (cotton if stream of air). Culimadaasi, dabeeto, waxa ay u gondadegeen in ay raad qoobaan xubnaha jidhka ee hadalka

(speech organs) iyo hawada qulqulaysa. Waxa ay, kolkaas, ogadeen saddexdan arrimood: 1) In ay jiraan xubno jidhka dadka ka mid ah oo u qaybsan hawsha hadalka. 2) In uu hadalku yahay hawo sabaynaysa. 3) In ay hawadaasi u qaybsanto codad-codad sare iyo codad taxan.

Culuunta halkan ku jirta, hadda ba, waxa ay u qaybsan tahay saddex qaybood ee guud: I. xubnaha jidhka ee hadalka (speech organs.)

I. Codadka taxan (segmental sounds)

II. Codadka sare (suprasegmental sounds).

Marka aan saddexdaas qaybood derisno ayaa aynu gaadhi karnaa aqoonta aynu i ugu baahan nehay, hadal waxa uu yahay, waxa uu ka samaysmo iyo weli ba sida uu u dhaqmo. Middaasi na waxa ay Jawaab buuxda inaga siinaysaa su'aasha aan ugu horayntii is weydiinay.

III. Xubnaha jidhka ee hadalka (speech organs)

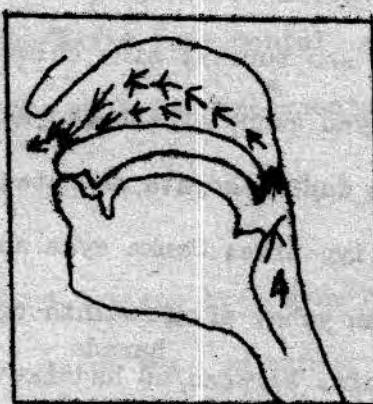
Haddii uu yahay hadal wax jidhkeenna ka soo baxa, waa in ay jiraan xubno ku hawlani. Waxa la og yahay in ay jiraan xubno badan oo jidhkeenna ka mid ihiim ay qabtaan hawlo u gaar ah hadalka. Hawshaasi waa ay u j kala qaybsan tahay xunbnaha hadalka soo saara. Waxa ay hawsha hadalku u qaybsan tahay saddex:
1) bilaabid (initiation) 2) codsiin (phonation) 3) iyo joojin (articulation).

BILAABID: bilaabidda hawada waxa hawsheeda u gaar ah sanbabada oo ah meeshe nuxurta hawada ku jirta ee jidhkeennu u baahan yahay ka saarta ee dhiiga ku darta, hawada nuxurtu ka baxdo na debedda u soo tuurta; sida calooshu uga siibto nuxurta ku jirta cuntada aynu cunno ay dabeeto dhiiga ugu darte. Hawada ka soo baxda iyo tan ku hoyata sanbabada, waxa ay wada maraan oo jid u ah sanka iyo afka. Sanka ayaa ah xubinta ugu haboon jidka hawada, bilaaba uu yahay afka xubinta ugu haboon calaatinta iyo hawada dhadhaminta. Markaas/uu hadalku ka samaysmaa ma aha hawada ku socota sanbabada ce waa ta ka soo baxda.

Sababta ugu weyn ee ay sidaas ku doodo na, waxa weeye in ay tahay hawo ku socota meel aan hawo ku jirin (vacuum). Marka hawadaasi, oo nuxur lihi, ay tagto sanbabada ayaa waxa soo waydaarta hawo aan nuxur lahayn (carbon dioxide) oo ah wixii ka hadhay hawadii ka horaysay. Hawadaas nuxurta la' ee ka soo baxaysa jidhka ayaa ah badiyeen ba hawada soo marta xubnaha hadlaka sameeyya. Maxaa yeelay, bilaaba, hawada nuxurta lihi tahay mid hawl degdeg ah ku jirta joojinteedu waa ay dhib badan tahay, waa na laga kaafstoobi karayaa. Hawada aan nuxurta lahayn se , bilaaba aanay ku socon meel aan hawo ku jirin, hawl degdeg ah ku ma jirto, Joojinteedu na ma dhib badna.

Middaas waxa aykuu muujinaysaa in aynu hadalno marka aynu ku

(exhalation) hadal ma iman karo inaga oo joojina hawada nuxurta
leh moc yaane, taasu na waa dhib.

Shaxanka 1, (a)

Marka ay hawadu ama neeftu
marayso moqorka afka
(AF KA BIXID)

Shaxanka 1, (b)

Marka ay hawadu ama neeftu
marayso moqorka sanka.
(SAN KA BIXID)

Sanbabadu waxa weeye xubno aan lalman, ama dhaqdhaqaqoodu
talaabo dheerayn, ee waa xubno socod gaaban. Dhaqdhaqaaga talaabada
dheor ee aynu dareeuno marka aynu neefsanaynno, waxa dhaliya oo bilaaba
bogga oo ah seedo maran, dhaqdhaqaqoodu na talaabo dheer yahay.

Bogga waxa weeye hawshiisu in uu buufiyo hawada aan nuxurta lahayn, oo uu ka saaro sanbabada. Mařka ay buufinta oo muddo gaaban qaadataa ay dhammaato ayaa boggu meeshiisa caadiga ah ku noqdaa. Noqodkaasi waxa uu soo muugaa hawadii nuxurta leh. Bogga hawshiisa joogtada ihi waa sidaa. Isaga ayma na u qaybsan hawo xun ka saaridda iyo hawo wanagsan soo gelinta sanbabada.

CODSIINTA (phonation) codsiinta hawada waxa u gaar ah xubin cunaha ku jirto. Xubintaas waxa ku dhaadhan kuraankurta cunha ka muuqta cunaha ragga. Xubintaas waxa lagu magacaabi karaa sanduuqa (qalaanqulshada) codka . Qalaanqulshada waxa dhexdiisa kala qaybiya labad seedood ^{oo}aran oo marka aynu xoojinayne codgiigsama, marka aynaan xoojinaynin na debca. Labadaas seedood marka ay debecsan yihiin, waxa dhexdooda ka samaysma jid furan. Marka ay giigsan yihiin na, waxa xidhma jidka. Haddii hawo soo marto jidka oo furan codka samaysmaa codsiin ma laha. Haddii se hawadu soo marto jidka oo xidhan, secdaha giigsan baa guriira ama ruxma. Debeeto gariirkaas ayaa codka xoojiya. Culimada afafku waxa ay ku magacaabaan codka codlaawe samaysma jidka oo furan c / l (voiceless sounds); codadka samaysma na codle jidka oo xidhan (voiced sounds).

Shaxanka 2d (,)

Marka seedaha qalaanqulshuhu

ay debecsan yihiin
(codlaawidda)

Shaxanka 2d (b)

Marka seedaha qalaanqulshuhu

ay giisan yihiin (codlahaanta)

JOOJINTA: Joojinta ama Qhiidhinta hawada mafaysa xubnaha hadalka,
waxa ay bilawdaa ku dhiwaaqidda codadka (articulation of sounds)
hawadaasi ha ahaato mid soo martay seedaha sanduuqa codka oo
furan ama isaga oo xidhan.

Joojinta hawada waxa u gaar ah xubno ku yaalla jidka hadalka
oo u qaybsama laba kooxood & koox aan dhaqaaqin iyo koox dhaqdhaqaaqda.
Kooxda aan dhaqaaqin waxa weeye :

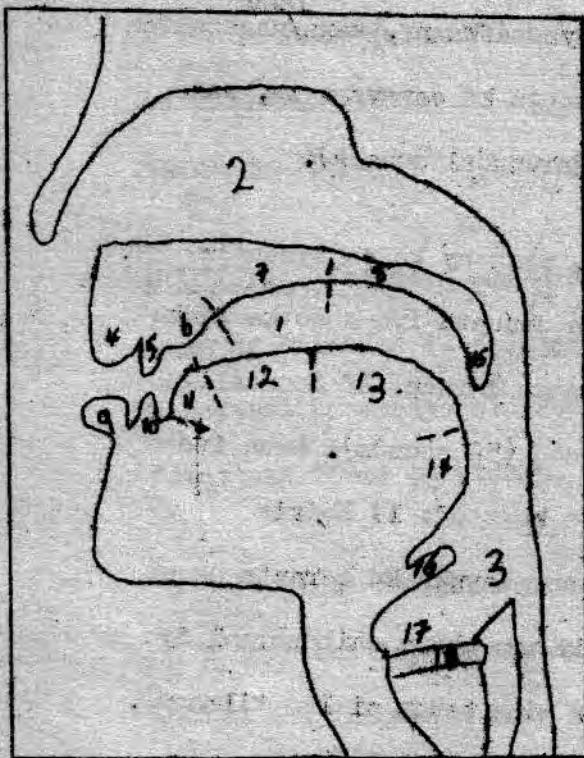
DEBINTA SARE, ilkaha sare, cirridka sare, dhanxanagga adag,
dhanxanagga jilicsan iyo duunta. kooxda dhaqdhaqaaada na waxa weeye:
dibinta hoose, carrabka, hilibdalqaha iyo daanka hoose. Daanka iyo
hilibdaquhu ka ma qabtaan hawl badan joojinta hawada ama sanaynta
codadka. Haddii xubin taagan iyo xubin socotaa isku dowaadaan
ama is qabsadaan, waxa samaysma cod ka mid ah codadka afka qofka
hadlayaa uu lee yahay.

copadiku

Hawada /ku ka sanaysmaan wawa ay ku soo dhaxdaa saddex moqor oo afka aadamiya lee yahay. Saddexdaas moqor ha wawa weeye saddex meelood oo yaraysa ama dhinta ~~xawiska~~ hawada. Wawa na weeye:- 1) noqorka dhuunta (pharyngeal cavity), 2) moqorka afka (oral cavity), i 3) iyo moqorka sinka (Nasal cavity). Hawa marka ay marayo saddexdaas moqor, wawa sanaysma codadka. Codadka ~~sanaysma~~ marka hawadu marayo sinka, wawa lagu magacaabaa sankabaxo (Nasal sounds). Kuwa sanaysma marka hawadu marayo afka na, wawa ^{lagu} magacaabaa afka baxo (oral sounds). Kuwa moqorka dhuunta ka sanaysma na, wawa loo yaqaan codadka cunaha ama dhuunta (pharyngeal sounds).

Af kasta ba codadkiisu, inta badani, wawa ay ka sanaysantaan moqorka afka. Codadka ka sanaysma moqorka dhuunta iyo moqorka sinka waa ay is leegaan karaan waa na kala badnaan karaan. Af Soonaaligu wawa uu ka kooban yahay laba iyo konton cod (52 sounds). Laba iyo kontonkaas cod wawa ay u qaybsamaan laba kooxood: 1) Kooxda shibanyaasha iyo shaqallada ee sadarka ama laynka ku goranta oo ah todoba iyo sodon cod (37), 2) iyo kooxda aan ahayn shibanyaal iyo shaqallo ee meelaha ay ka soo baxaani ay adag tahay si loo tilmaamo, oo ah 15 cod. Kooxda kowaad wawa aan ku magacaabaya - codadka taxan (segmental sounds), kooxda labaad na wawa aan ku magacaabayaa codadka saro (suprasegmental sounds). Marka noqor ba jinta cod ee ka soo baxda loo eego, wawa ayuu ogaan karnaa l) in: ~~Lix~~ iyo tobay shibbane, shan iyo teban shaqal iyo shan iyo ~~tobay~~ cod oo sare ay ka soo

baxaan noqorka afka, 2) in laba shibane ay ka soo baxaan noqorka sinka, 3) iyo in saddex shibane ay ka soo baxaan noqorka dhuunta.

Shaxanka 3d. Xubnaga hadalka

1. noqorka afka.
2. noqorka sinka.
3. noqorka dhuunta (cunaha)
4. debinta sare.
5. ilkaha sare.
6. cirridka.
7. dhanxanagga adag.
8. dhanxanagga jilicsan.
9. debinta hoose.
10. ilkaha hoose.
11. caarada carrabka.
12. horaanta carrabka.
13. gadaasha
14. carrabka guntiisa.
15. hilibdaalqaha.
16. cagagida.
17. qalaanqulshaha (sanduuqa codka)
18. seedaha qalaanqulshaha.

III CODDKA TAXAN
IV QAYBAHAA DALKA.
III CODADKA TAXAN

1) Codadka Taxan.

Waxa ay codadka taxani guud ahaan u qabsamaan shibbanayaal iyo shaqallo. Labadaas qaybood ee guud waxa ay qaybt waliba leedaha sumado u gaar ah oo lagu gartaa. Shibbanayaasha waxa lagu gartaa oo u sumad ah saddex ammuurood oo guud:

- 1) sida uu codku 'soo baxo,
- 2) meesha uu codku ku samqysmo
- 3) iyo fududaan ama cuslaan (voiclessness or voicedness)

Shaqallada na waxa lagaga soocaa shibbanayaasha oo u sumad ah laba ammuurood oo guud:

- 1) Meel iyo dhawaqsaneeye is na qabsadaan isu ma na dowaadaan si aanuu u samaysmo cod leh sumad degaan ama degmo.
- 2) Shaqalku waxa weeye codka ugu muhimsan allanaynta (syllabification), oo allane (syllable) ma samqysmo shaqal la'aantiis, shibbane keli ihi na ma noqdo allane, laakiin shaqal keli ihi waxa uu noqon karaa allane iyo eray ba.

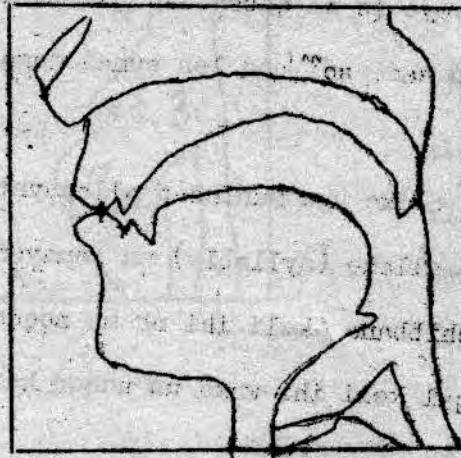
SHIBBANAYAASHA

Shibbanayaasha marka loo eego saddexda ammuurood ee kor ku xusan waxa ay u qaybsamaan todoba kooxood.

Todobadaas kooxood mid walibà waxa ay leedahay suriad guud oo ay kaga duwan tahay kuwa kale: Waxa na ay kala yihiin:

1.1. HAKADAYAASHU: Waa kuwa sanaysma, marka ay is qabsadaan meel iyo dhawaaq sameeye. Marka ay taasi dhacdo, waxa xidhma neeftii. soo bixi lahayd. Kelka labada meel food ee is qabsaday la kala qaado, na, waxa soo booda oo baf ^{ku} tidhaahda neeftii xabisantay. Markaas clinada afafk ^{ku} waxa ay magacaabaan codadkan laba siyood. Marka laga eego xagga neefta xidhmaysa, waxa la odhan karaa kooxdan codadka hakada ama hakadayaal (stops). Waxa na loo badan yahay iyada. Marka laga eego xagga neefta soo booda ee baf tidhaahda, waxa la odhan karaa kooxdan codadka bafleeya-qarkayaasha (plosives). Codadka dhaqaan kaa lihi waa ay ku badan yihiin af Soomaaliga, Waxa na ay dhan yihiin todoba: /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /q/ iyo

121.

Shaxanka 4d: meesha uu ka unkamo shibbane /b/.

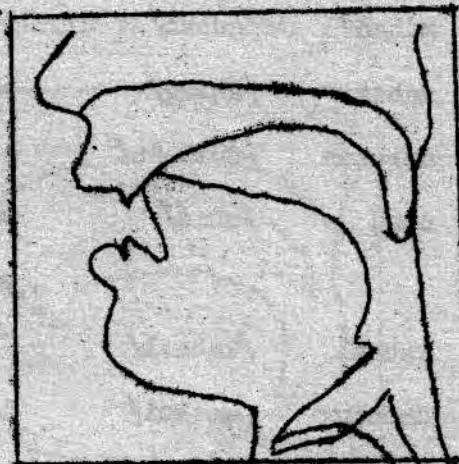
R. /b/ HAKADE - LABADEE NOON GOMME

Codkani waxa uu samaysmaa, marka ay laba debnood xoog isu qabgadaan. Haddii uu erayga ugu horeeyo, waxa labada debnodd ka soo booda hawo xoogleh. Marka uu erayga ugu dambeeyo se, wax dabayl ihi debnaha ka ma soo baxaam, ee waa uu "reebmaa" sida sukuunta af carbeedka /b/. Marka uu uga dhaxeyyo erayga na, waxa uu u soo baxaa si hawo leh, laakiin aan u xoog badnayn sida marka uu ugu horeeryo. Waxa isku carbisaa dhihidooda erayyada hoose ku qoran, ee qeexaya saddexda siyood ee codka loogu dhawaago:-

SHIBBANE

HORRAAN	/b/	DHAXAYN	/b/	DAMBAYA	/b/
bir	/bir/	xabad	/habad/	xab	/hab/
boq	/bog/	sibir	/sibir/	dub	/dub/
baal	/ba:l/	gaban	/guban/	ib	/ib/
badar	/badar/	sabag	/subag/	ceeb	/ce:b/
bogor	/boqor/	durbaan	/durba:n/	lab	/lab/
bilic	/bilic/	ubad	/ubad/	waab	?/wa:b/
beer	/be:r/			saab	/sa:b/
bari	/bari/	kabaal	/kaba:l/		
baraf	/baraf/	dhoobey	/do:bei/	leeb	/le:b/
baydh	/baid/	dabaal	/daba:l/	malab	/malab/
bulsho	/bulfo/	dabayl	/dabay:l/	edeb	/edeb/

/b/	HORRAAN	/t/	DHAXAYN	/t/	DANRAYN	/t/
		dabayl /dabail/		dhidib /idib/		
beel	/beil/	gunbui /gumburi/		galab /qalab/		
		gobol /gobol/		xuub /xuub/		
bilac	/bilac/	habaal /haball/		zookeen /zookeen/		
buuri	/bu:r/			udub /udub/		
		abti /abti/		salab /salab/		
barkin	/barkin/	seben /seben/				
bataax	/buta:h/	habar /habar/		garab /gara:b/		
bayr	/air/			alaab /ala:b/		
badhax	/badhax/	libaax /liba:h/		jilib /jilib/		
				dalab /dalab/		

Shaxanka 5d: meesha ay ka unkamaan (t) iyo (d).

2. /t/

HAKADE CAAR-CIRRID CODLAAME.

Waxa uu codkani samaysmaa marka, caarada caarabku iyo cirridka sare ay is qabsadaan, seedaha ku yaalla qaalanqulsaha ana/hadalku na ma giisamaan. Sidaas ayaa uu ku noqday codlaawe. Saddexda siyood ee loogu dhawaqaqo codka /b/ ayaa loogu dhawaqaqaa: /t/, /t/ iyo /t/. Mar uu ugu danbeeyo afkeenna ma jiro. Waxa aad isku claylisaa dhihidda erayyadan:

SHIBBANE

2	t	/t/	HORRAAN /t̪/	DHAXAYN	/t/	DAMBAYN	/t̪/
			Timir /timir/	rati	/rati/	-	
			tiir /t̪ir:/	afti	/afti/	-	
			tahar /t̪ahar/	iftiin	/iftiin/	-	
			taallo /t̪a:llo/	itaal	/ita:l/	-	
			tebin /t̪ebin/	abti	/abti/	-	
			teeb /t̪e:b/	ibtilo	/ibtilo/	-	
			tusmo /t̪usmo/			-	
			tuulo /t̪u:lo/	nufti	/nufti/	-	
			toban /t̪oban/	shaati	/ʃa:ti/	-	
			tooman /t̪o:man/	shati	/ʃe:ci/	-	
			tusaale /t̪usa:le/	kabtele	/kabatole/	-	
			talaabo /t̪ala:bo/			-	
			tub /t̪ub/	intii	/inti:/	-	
			tamar /t̪amar/	jirtey	/ʃi:t:i/	-	

SHIBBANE

t /t/	HORRAAN	/t/	DHAXAYN	/t/	DAMBAYN	/t/
taah	/ta:h/	xigto	/xigto:/	-	-	-
tayda	/taida/	dhito	/dito:/	-	-	-
tuur	/tu:r/	jiitay	/ji:tai/	-	-	-
paws	/taus/					
		dhigtaa	/d̥igta:/	-	-	-

3. /a/

HAKADE CAARO-CIRRID CODLEdagaar

Waxa uu codkan la ~~dagaaan~~ yahay codka /t/. Taas macnaheedu waxa weeye in ay meel ka soo wada baxaan ama ka sanaysmaan.

Waxa keli ah ee ay ku kala duwan yihiin, waxa weeye /d/ cod baa ay leedahay, /t/ na cod baa aanay lahayn. Sidaas ayaa codka /d/ loogu magacaabay codle, codka /d/ na loogu magacaabay codlaawe. Codka /t/ seedaha suuduuna hadalku ma giisanaan.

/d/ se seedaha suuduqa hadalka ayaa giisama.

- Wuxuu jirta oo kale in uu codka /d/ erayyada afkeenna
- uu ugu horayn karo /d/, ugu dhaxayn karo /t/, ugu na dambayn
- karo /d/. Waxa aad isku carbicaa dhikidde omayyadan:

SHIBBANE

	a	/d/	HORRAAN	/d/	DHAXAYN	/d/	DAMBAYN	/d/
	dibi	/dibi/	edeb	/edeb/			ummed	/ummed/
	dumar	/dumar/	udug	/udug/			xabad	/xabad/
	duul	/duul/	odey	/odai/			bad	/bad/
	dacwad	/dawad/	adeer	/adeer/			daad	/daad/
	deris	/deris/	badsal	/bade:l/			colaad	/cola:d/
	doofaar	/doofaar/	midig	/midig/			cad	/cad/
	digir	/digir/	mudaci	/mudaci/			kayd	/kaid/
	dal	/dal/	hadal	/hadal/			shiid	/si:d/
	deeqa	/deeqa/	arday	/ardai/			ood	/ood/
	dameer	/dame:r/	gadaal	/gada:l/			fiid	/fi:d/
	deyn	/dein/	edeg	/edeg/			mood	/mo:d/
	durbaan	/durba:n/					feyd	/feid/
	daaf	/da:f/	sidig	/sidig/			mayd	/maid/
	dogob	/dogob/						
	duhur	/duhur/	cadaw	/cadau/				
	dacwo	/dawo/	sidii	/sidi:l/			caad	/caad/
	deelqaaf	/de:lqa:f/						
	dayr	/dair/	hadimo	/hadimo/			saliid	/sali:d/
	dawlad	/dawlad/	jidiin	/jidi:n/			haad	/ha:d/
			fidi	/fidi/			ciid	/xi:d/

(k), (g)

Shaxanka 6d: Meesha ay ka unkamaan /k/ iyo /g/.

4. /k/ k

HAKADE DAMBAYN - DHAXANAGGIILIASAN CODLAWE

Marka uu samaysamyo codkani, waxa xoog isu qabsada carrabka xaggiisa dambe iyo dhanxanagjilicsan ee hilibdalquhu ku yaallo xaggiisa dambe. Horaanta erayga waxa uu leeyahay codkani neef xoog u soo baxda ~~/k/~~ dambayntiisa na afkeennu na laha /k/. Marka uu ugu dhxeeyo erayga /k/ waa neel dhexaad. Taas macnaheed waxa weeyo in aanay neef xoog lihi na soo bixin, neef la'aanin na aanay jirin. Waxa aad kala qeexda dhihidda erayyadan.

SHIBBANE

	HORRAAN /k/	DHAXAYN /k/	DHAMAYN /k/
4. k /k/			
koor /ko:r/	hakad /hakad/		
kaliil /kali:l/	lakab /lakab/		
koley /kohei/	maakub /ma:kub/		
kibir /kibir/	shaki /ʃaki/		
kitaab /kita:b/	dukaan /duka:n/		
kelli /kelli/	rakaab /raka:b/		
kiishad /ki:fad/	tuki /tuki/		
kayd /kaid/	xakab /xakab/		
koofiyad /ko:fijad/	takar /takar/		
koonfur /ko:nfur/	jikaar /ʃika:r/		

5. /g/ KAKADE DAMBAYN-DHANXANAGGA JILICSA CODLE.

Waxa codkani la mataan yahay codka /k/ oo isku meel ayaa ay ka soo baxaan. /k/ waa codlaawe, /g/ na waa codle. Codka /g/ waa uu ugu horayn kawaa, ugu dhexayn kafaa, ugu na danbayn karaa erayyada afkeenna. Marka uu ugu horeeyo, waxa soo baxda dabayl xoog leh /g/. Marka uu ugu dambeeyo se waa uu hadkadaa oo dabayli soo na baxdo /g/. Ugu dhaxaynta na dabayl xoog leh na ma laha, na na hakado /g/. Saddexdaa rugood ee uu fadhiisto codkani, waxa ay ku qeexan iyahiin erayyadan hoos ku qoran ee si habboon u ugu dhawaaq.

5. g /g/

HORRAAN/g/DHEXAYN/g/DAMBEYN/g/

geed/geid/

dhego/dego/

edeg/edeg/

gedo/gedo/

ugaadh/uga:iq/

adayg//adaig/

gabadh/gabad/

dugsi/dugsi/

laag/la:g/

goosan/go:san/

dogob/dogob/

leg/leg/

gurxan/gurhan/

ugub/ugub/

iliq/iligr/

geenyo/ge:njo/

degdeg/degdeg/

buug/bu:g/

galab/galab/

dagaal/dag:1/

bug/bug/

gumburi/gumburi/

tegid/tegid/

subaq/subaq/

gadaal/gada:1/

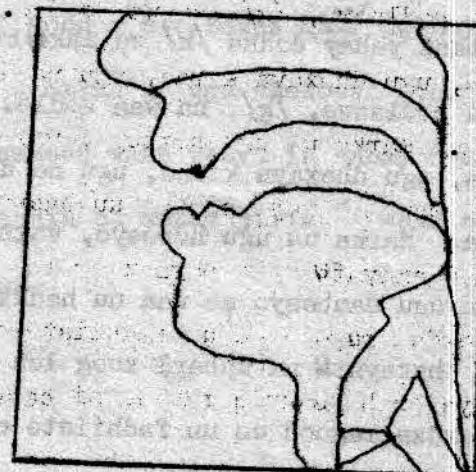
xigto/xigto/

midig/midi:g/

guur/gu:r/

bugto/bugto/

udug/udug/

(q)

Shaxanka 7d: Meesha uu ka unkano /q/.

6. /q/ HAKADE DAMAYN - DALOO CODLE.

Codkan laba meelood baa uu Af Soomaaliga ka soo baxaa.

Mar waxa uu ka samaysmaa carrabka dabadiisa ^W dhanxanagga jilicsan xaggiisa dambe ee uu hilibsalquhu ku yaal. Marka kale na waxa uu ka ~~samaysmaa~~ carrabka dabadiisa iyo gidaarka ka dambeeeye cagagida ee loo yaqaan dalgada. Waxa labada loo badan yahay ka dambe. Isaga ayaa na aynu u baranaynaa. Marka uu erayga ugu horeeyo, waxa uu leeyahay dabayl xoog leh /q/. Marka uu ugu dambeeeyo erayga se, ma laba dabayl ee waa reeban yahay /q/. Kolka uu ku jiro dhexda na ~~waxa~~ uu dhihid ahaan u dhixeyaa marka uu dabayl lee yahay iyo marka uu reeban yahay /q/. Waxa aad u fiirsataa dhihidda erayyadan:

SHIBBANE

q /q/	HORRAAN /χ/	DHAXAYN /χ/	DAMBAY /χ/
qaali /qɑ:li/	aqal /aqal/	halaq /halaq/	
Qurux /qurux/	maqal /maqal/	walaaq /wala:q/	
qaddar /qaddar/	waqtı /waqtı/	maraq /maraq/	
qawl /qaul/	maqas /maqas/	faraq /farq/	
qayb /qaib/	cıqaab /iqa:b/	marraaq /marra:q/	
qalle /qalle/	caqlı /qeqli/	dabaq /dabaq/	
qabbaan /qabba:n/	shaqul /ʃaqul/	sanduuq /sandu:q/	
qoys /qois/	cıquaal /qıqa:l/	sidiq /sibiq/	
qalab /qalab/	figı /figı/	dhiriq /diriq/	
quud /qu:d/	noqod /noqod/	musuq /musuq/	

Shaxanka 8d. Meesha uu ka unkamo / 2 /

7. 9 / 21 HAKADE BILAWGA DHUUNTA CODLAAWE.

Waxa codkani samaysmaa, marka ay is qabsadaan seedaha sunduuqa hadalka. Marka codkani samaysmaya na, waxa gebi ahaan joogsta neefta santateda ka soo baxaysa. Marka seeduhu is qabsadaan ee codkan samaysmaya, seeduhu na gariiraan ee ^{waa ay} hakadaan. Marka seeduhu is dhowaadaan ee giisamaan ayaa neefta soo dhexmaraysaa gariir (vibration) siisaa. Is qabsigaas baa na cod la'aanta keenta.

Maxaa

Codkaniini ugu na horayn kara erayyada afkeenna. Maxaa yeelay, neesha uu geli lahaa, waxa madhiista shaqalka gaaban ee /a/. Marka uu ugu dambeeyo waa reeban / 2 /, marka uu ugu dhexeeyo na dabayl yar baa uu lee yahay, / 2 /, marka na uu u dhexco laba shaqal: Tusaalahaha dhugo.

7. , 121

HORRAAN

DHAXAYN

/?/

DHAMAYN

/?/

go'aan /goχa:n/

gu' /guχ/

la'aan /laχa:n/

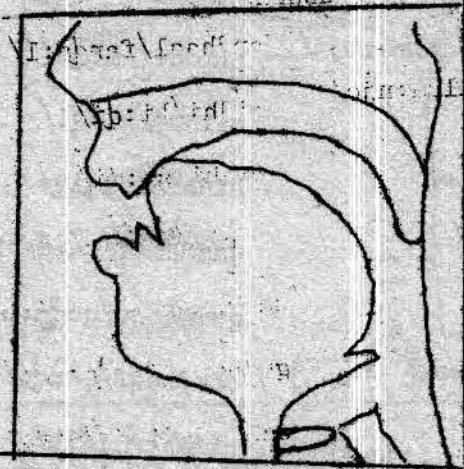
da' /daχ/

faa'iido /fa:χi:do/

go' /goχ/

la' /laχ/

2. JACLAYAASHU Wuxa ay run ahaan ka mid yihiin hakadayaasha, Sababta oo ah in ay is qabsadaan meel iyo dhawaqsaneeye, sida hakadayaasha, neeftu na waa ay joogsataa. Wuxa se ay kaga duwan yihiin, waa amuur keli ah. Amuurtaasi na wuxa ay tahay, iyada oo xoog loo soo dhifta dhawaqsameeyaha, si ay neeftu, iyada oo xoog leh, u samqadho oo jac u tindhaahdo. Wuxa na ka mid ah Af Soomaaliga, laba cod oo gudh ah. Labada cod wuxa ay kala yihiin: /d/ iyo /tʃ/

Sharanka 9d. Meesha uu ka unkano / d/

8. /d/ JACLE CAARO - CIRRID CODLE

Codkani waxa uu ka samaysmaa marka ay is qabsadaan caarada carrabka oo deri leh iyo cirridka dabadiisa ama dhankanagga carrabka adag hortiisa. Derida/carrabka iyo neesha uu qabsaday oo godan dhexdooda ayaa waxa ku xabisna hawo. Marka carrabka laga soo xabisnayd dhufuto ayaa hawadii, xal / medigaaraxdaa. Qaraxaas ayaa abuura jacda codka lagu magacaabay. Seedaha sunduuqa hadalku na waa ay giisamaan oo neefta ka soo baxaysa sambabku na kaga gariirisaa, dabeed na codkani codle ayaa uu noqdaa.

Marka uu ugu horeeyo, ugu dambeeyo iyo marka uu ugu dhaxeeyo ba codkani, waxa uu leeyahay dabayl xoog leh /d/. Waxa aad dhuuxdaa dhihidda erayyadan:

8. dh / /	HORRAAN /d/	DHAXAYN /d/	DAMBAYN /d/
dhalo/dalo/		fandhaal/fanða:l/	flaadh/fla:d/
dhilmaanyo/dilma:njo/		biidhi/bi:di/	baydh/baid/
dhac/dac/		siidhi/si:di/	xaydh/haid/
dhicis/dicis/		bidhiq/bidiq/	jiidh/tfi:d/
dhiig/di:g/		qaadhaan/qa:da:n/	sanqadh/sanqadh/
dhib/dib/		quudhanjo/quda:njo/	faladh/fallad/
dhawaaq/dawa:q/		candhuuf/candu:fo/	xidh/hid/
dhif/dif/		cidhib/cidib/	feedh/fe:d/
dhurwaa/durwa:/		bidhaan/bida:n/	xaadh/ha:d/
dhuxul/durul/		sidhin/sidin/	cabudh/cabud/

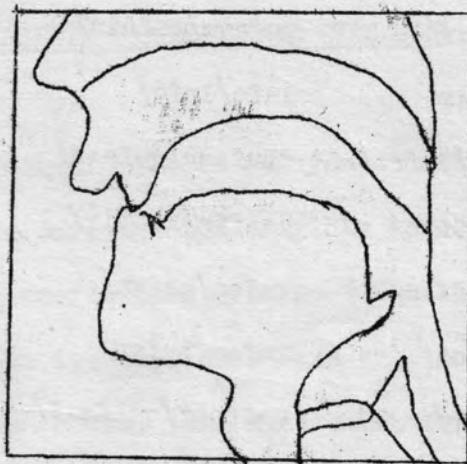
Shaxanka 10d. Meesha uu ka unkamo /ʃ/

9. /ʃ/ JACLE HORAYN - DHANXANGGA ADAG CODEE.

Waxa codkani ka soo baxaa neesha ay isugu taagaan carrabka xaggiisa hore iyo dhanxanagga adagi. Waxa kale oo aad meedaa sidaa qoraalkiisa xuruufa caalinigu tusayso in uu yahay /t/ fudud iyo sh /ʃ/ oo isku biiray. Carrabka horaantiisa ayaa xoog looga soo dhiftaa dhanxanagga. Dufashadaasi na waxa ay keentaa neefta oo qaracda oo jac tidaahda. Saddexda goobood ee uu fadhiisto na, codkan waxa uu yeeshaa hawo c xoog leh /ʃ/. Waxa aad si fiican ugu fiirsataa soo bixitaankiis, marka aad ku dhawaaqaysyo erayyadan:

9. j	14/	HORRAAN	14/	DHAXAYN	14/	DAMBAYN	14/
		jago/tfaho/		xijaa b / itfa:b/		xaji/hatf/	
		jago/tfago/		iijaar/itfa:r/		taaj/ta:tf/	
		jawaan/tfawa:n/		ajuuro/atfu:ro/		tooj/to:tf/	
		jilib/tfillib/		xujey/ utfei/			
		jinac/tfina /		dubjir/dibtfir/			
		jahli/tfahli/		geeljire/ge:ltfin/			
		Jaamac/tja:ma /		wajeer/watfeir/			
		jaalle/tja:ll /		wefi/wetfi/			
		janno/tfanno/		cajeb/atfeb/			
		jilayc/tfilai /		gujis/gutfis/			

3. SABEEYAYNASHA: Wuxa u sumad ah codkan guud ahaan, neefta oo si cidhiidhi ah u marta jidka hadalka. Cidhiidhigaas ayaa dhaliya gariir ama guux u gooni ah codadkan. Wuxa ay taasi na dhacdaa, marka ay isku dhowaadaan meel iyo dhawaaq sameeye. Codadka ku jira afkeenna ee gariirkha ana guuxa yeeshaa, wuxa ay yihiin todoba: /f/, /s/, /ʃ/, /χ/, /χ̄/ iyo /h/. Shammaantood codadkaas wuxa ay ku soo samaysmaan moqorro kala duwan iyo meelo iyo dhawaaq - sameeye kala gedisan.

Shaxanka lld: Meesha uu ka unkano /f/

10. /f/ SABEEYE DEBIN - IILQO CODLAAWE.

Samaysmaah

Waxa uu codkani *f* marka ay debin *choose* ilkaha sare ku

dhowaato; oo neefta na aad maqashid guuixeeda marka ay kala dhex marayso debinta iyo ilkaha dhexdood. Marka codkan lagu

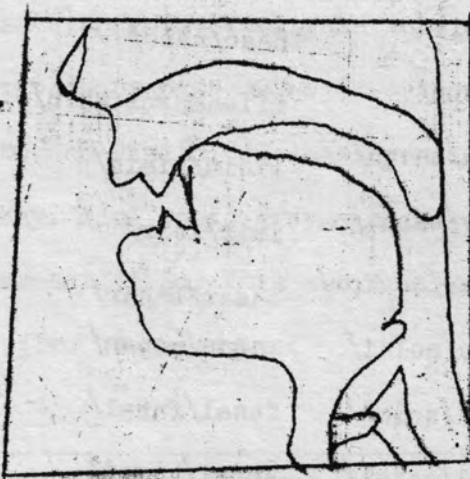
sanduuqu
dhawaaqayo, *seedahsan*, *mugu* waa ay debexsan yihiin oo ma

Meel
guuxaan. *Kasta erayga ha kaga jiro*, ee codkani isku si baa
loo maqalaa marka uu soo baxayo /f/. Waxa aad u fiirsataa

~~dhaabaddidaan~~ erayyadan uu ku jiro:-

SHIBBANE.

10. f /f/	HORRAAN /f/	DHEXAYN /f/	DAMBAYN /f/
fad/fad/		afar/afar/	laf/laf/
fal/fal/		ufo/mfo/	huf/huf/
feedh/fe:d/		afeef/afe:f/	naf/naf/
fur/fur/		gufayn/gufain/	jaf/tfaf/
far/far		lafo/lafo/	rif/rif/
foori/forri/		dhufaan/qufa:n/	saf/saf/
fiiq/fi:q/		kaafin/ka:fir/	saaf/sa:f/
fiin/fi:n/		kafan/kafan/	dhoof/d:o:f/
faq/faq/		lufan/lufan/	hiif/hi:f/
faallo/fa:ll/o/	qalfoof/qalfe:f/		neef/ne:f/

(s)

Shaxanka 12.: Meesha uu ka unkamo / s /

11. /s/ SABEEYE CAARO-CIRRID CODLAAWE

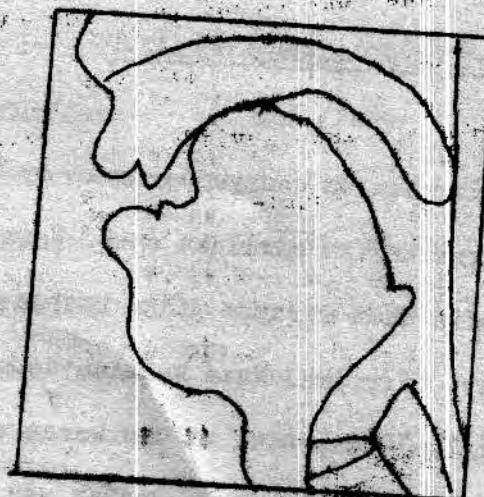
C k

Codkani waxa uu samaysmaa marka ay isku dhowaadaan caarada carrabka iyo cirridka sare. Wuxuu sida dabaysha u guuxda neefta dhex maraysa jidka kooban ee u dhexaysma carrabka iyo cirridka. Wuxuu kale no debecsama seedaha sanduuqa codka; taas ayaa na ugu wacan codlaawida.

Rugaha codkani dego oo dhan, codkan waa uu u dhawaaqmaa isku si /s/. Wuxuu aad isku laylidaa u na fiirsataa dhihidda codkan oo ku jira erayyadan:-

SHIBBANE

11. S /s/	HORRAAN /s/	DHEXAYN /s/	DAMBAYN /s/
sal/sal/	asal/asal/		kiis/ki:s/
sii/si:/	naso/naso/		niis/mi:s/
sun/sun/	miisaan/mi:sa:n/		niis/ni:s/
saaga/sa:qa/	lisin/lisin/		nus/nus/
sahay/sahai/	isir/istr/		mus/mus/
sonkor/sonkor/	basar/basar/		hoos/ho:s/
solay/solai/	xasan/xasan/		boos/bo:s/
socod/so ~~c~~ od/	fasal/fasal/		mas/mas/
sakal/sakal/	kursi/kursi/		xas/xas/
sibraar/sibra:r/	dersin/dersin/		dhosoq/qosoq/

(s)

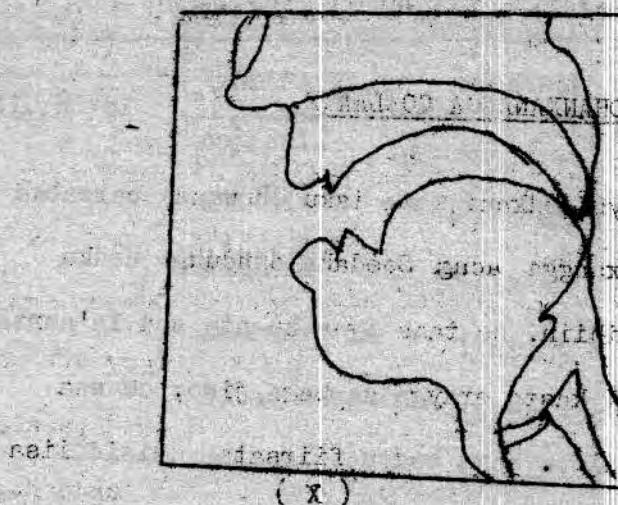
Shaxanka 13d: Meesha uu ka unkamo / s /

12. /S/ SABEEYE HORAYN - DHANXANAGGA CODLAWE.

Marka uu samaysmayo codkani, wawa isku dhowaada carrabka xaggiisa hore iyo dhanxangga adag. Seedaha sanduqa codku na waa ay dibebesan yihiin, oo taas ayaa keenta cod la'aanta uu cod leed. Yahay. Meel kasta erayga ha kaga jiro, ee waa isku mid ku dhawaaqiddiiso. Wawa aad u fiirsataa dhihiddiisa meesha uu kaga jiro erayyadan.

SHIBBANE.

12.SH./S/.	HORRAAN /S/	DHEXAYN /S/	DAMBAYN /S/
	shir /ʃɪr/	buraashad/bura:fad/	rash/rasʃ/
	shaah /ʃa:h/	buushe/bu:fə/	qoosh/qo:sʃ/
	shar /ʃar/	ashuun/aʃu:n/	xash/ʃaʃ/
	sheed /ʃe:d/	qashin/qashin/	fansh/fa:ʃ/
	sheeg /ʃe:g/	bulsho/bulʃo:/	boosh/bo:ʃ/
	shiiq /ʃi:a/	xuunsho/xu:fɔ:/	shiish/i:ʃ/
	shuqul /ʃuqul/	kooshin/ko:fɪn/	furaash/fura:ʃ/
	shay /ʃai/	fooshad/fo:fad/	qash/qash/
	shaf /ʃaf/	xaashad/xa:fad/	wiish/wi:ʃ/
	shid /ʃid/	raashin/ra:fɪn/	kiish/ki:ʃ/

Shaxanka 14d: Meesha uu ka unkamo / X /.

13. /X/ SABEEYE DAMBAYN - DHANXANAG JILICSAN CODLAWE.

Meesha uu codkani ka samaysmaa, waxa weeye meesha ay isku dhowaadaan carrabka xaggiisa dambe iyo dhanxanagga jilicsan xaggiisa dambe ee uu ka yaalla hilibdalquhu. Neeftu ka soo barda jidka ka samaysma isku dhowaanshaha ayaa siisa sabaynta lagu nagacaabo codkani iyo kuwa la koox ah ba. Seedaha sanduuga codku waa ay bedecsan yihin, oo war ay siisaa cod la'aanta. Rug kasta oo uu fadhiisto codkani isku si ayaa loo yidhaahdaa /X/, sida erayyadan.

SHIBBANE

13.KH./X/	HORRAAN /x/	DHEXAYN /x/	DAMBAYN /x/
khuukh/xu:x/	akhri/axri/	bookh/bo:x/	
khuuro/xu:ri/	aakhiro/a:xiro/	tookh/tó:x/	
khariif/xari:f/	aakhir/g:sir/	tsookh/tfo:x/	
khasaare/xasa:r/	maakhif/ma:xir/	knuukh/ku:x/	
kharash/xara:/	dakhar/darar/	obokh/obex/	
khaaab/xara:b/	dhakhtar/daxtar/	daapex/daapev/	
khaanad/xá:nad/	nakhli/naxli/	dawakh/dawax/	
khad/xad/	barkhad/barxad/	daakh/do:x/	
khadiija/xadi:yá/	makhrib/maxrib/	shuukh/fu:x/	
khalii/xali/	bukhuur/buxu:r/	mashiikh/mafisíx/	

\k:af\oasi

\k:it\i:t\im

\k:i\nees

\k:et\i:t\i:t

\k:o\zad\oooodi

\k:af\i:t\ooolee

\k:et\i:t\i:t

\k:es\i:t\ooose

\k:et\i:t\i:t

\k:ab\oasi

\k:it\i:t\im

\k:it\i:t\im

\k:et\i:t\i:t

\k:et\i:t\i:t

\k:et\i:t\i:t

\k:et\i:t\i:t

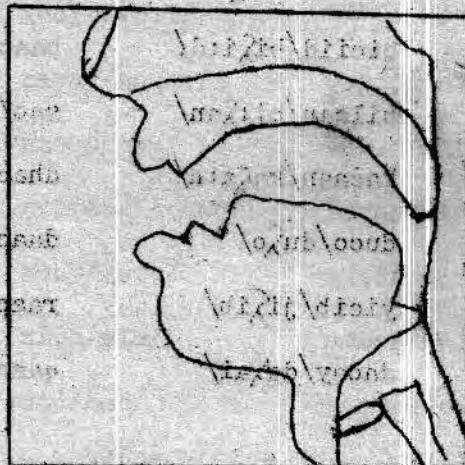
\k:it\i:t\im

\k:et\i:t\i:t

\k:et\i:t\i:t

\k:it\i:t\im

\k:et\i:t\i:t

( )

14. 15 / SABEEYE DALQO CODLE.

w. Wuxa codkani samaysmaa, marka dalqada hoose ururto, ee aanay is qabsan, Markaas ayaa ay neeftu ka soo baxdaa iyada oo maqalha cabaad leh. Marka codkan la odhanayo, seedaha sanduuqta hadalku waa ay giisamaan, oo taas ayaa codka dheeraadka aha u yeesha. Meel kasta erayga ha kaga jiro, ee isku si baa loo yidhaahdaa 15/. Wuxa aad isku laylisaa erayyadan uu ku jiro.

SHIBBANE.

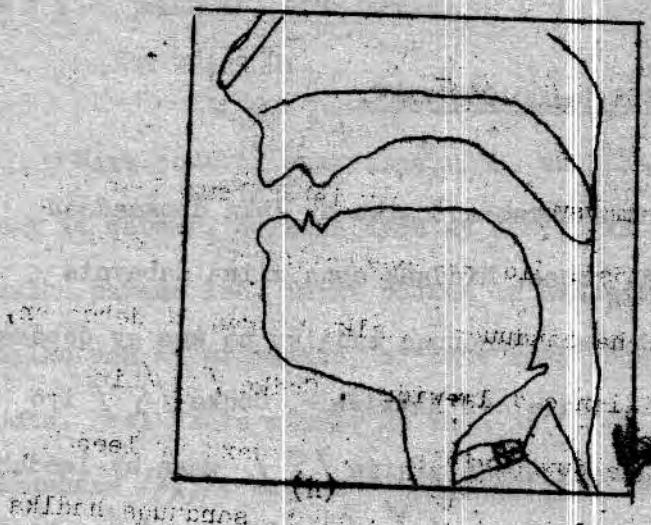
14. C. 15 / HORRAAN 15/	DHEXAYN 15/	DAMBAYN 15/
caad/ξa:d/	bacad/baξad/	hillaac/hilla:ξ/
ceel/ξe:1/	bilcil/bilξil/	laac/la:ξ/
calool/ξalo:1/	bacool/baξo:1/	dalac/dalaξ/
ealan/ξalan/	bacayn/baçair/	duluc/duluξ/
civil/ξi:1/	biciid/biξi:d/	baac/ba:ξ/
col/ξol/	bilcan/bilξan/	sac/saξ/
ciidan/ξi:dan/	kacaan/kaξa:n/	dhac/daξ/
caado/ξa:do/	duco/duξo/	daac/da:ξ/
caaro/ξa:ro/	yicib/jiξib/	raac/ra:ξ/
cayn/ξayn/	dacay/daξai/	qaac/qa:ξ/

15. /X/ SABEEYE DALQO CODLAAWE.

Waxa codkani shmaynsmaan marka ay iska dhowaadaan derbiyada dalqada hoose. Middaas ayaa siisa sabaynta hawada guuxda. Seedaha sanduuqa hadalku na waa ay debecsan, oo waxa ay sabab yihiin cod ~~isawida~~. Codka /χ/ iyo /h/ waxa ay kalkala duwan yihiin /χ/ waxa ay leedahay cod, /h/ na cod ma laha. /χ/ seedaha sanduuqa hadalka ayaa debecsan. /χ/ seedaha sanduuqa hadalku ayaa giisan. Codkani waa isku dhihid meel uu ku jira ba. Waxa aad u fiirsataa dhihidda erayyadan:

SHIBBANE.

15. X	/X/ HORRAAN	/h/ DHEKAYN	/h/ DAMBAYN.
	xoolo/hɔ:l/	axan/ ahan/	lax/la /
	xagar/hagar/	qaaxo/qahɔ:/	lix/li /
	xaaq/ha:q/	leexo/le:hɔ:/	loox/lo: /
	xabbad/habbad/	laxaad/lax:n:d/	libaax/liba:h/
	zeeb/he:b/	axad/ ahad/	jeex/he:h/
	xidh/hiq/	saxal/sahal/	dhex/deh/
	xad/had/	baaxad/ba:had/	iwaax/wa:h/
	xaydh/ha:iq/	qaxaxad/haxad/	shax/sah/
	xabag/habag/	durraaxad/durra:had/	eex/eh:h/
	xaal/ha:1/	suxul/suhil/	shuux/su:h/

Shaxanka 16d: Meesha uu ka unkamo / h /.

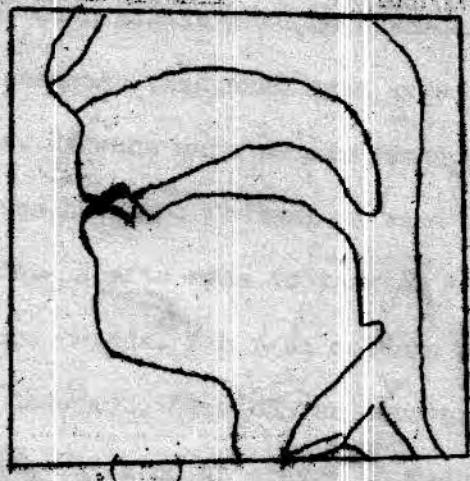
16. /h/ SABEEYE BILAWGA DHUUNTA CODLAWE

Waxa codkani samaysmaa, marka seedaha sanduuqa hadalku ay debecsan yihiin isku na dowaadaan. Codkan /h/ ee aynu hamsaha hidhaahno ayaa ay si toos a u kala gedisan yihiin. Hamsuhu waxa uu samaysmaa, marka ay is qabsadaan seedaha sanduuqa hadalku. Codkani na waxa uu samaysmaa, marka ay furan yihiin. Neefta ayaa is taagta. / h / na neefta ayaa si toos ah u soo baxdda. / h / da seedaha ayaa iyaga oo debecsan isku dhowwada, taas baa na sabaynta neefta ama hawada u sabab ah. Rug kasta oo uu erayga ka fadhiisto isku si ayaa loo yiidhaahdan sida erayyadan.

SHIBBANE

16. h /h/	HORRAAN /h/	DNEEXAIN /h/	DAMBAYN /h/
hal/hal/	bohol/bohol/	sooh/so:h/	
hadh/had/	sahal/sahal/	mooh/mo:d/mo:h/	
Keen/Ke:n/	dahab/dahab/	gooh/go:h/	
hilib/hilib/	tuhun/tuhun/	taah/ta:h/	
hambo/hambo/	bahal/bahal/	shaah/ʃa:h/	
horor/horor/	wehel/ wəhel/	daah/da:h/	
hoy/hoi/	jahaad/ tfaha:d/	kaah/ka:h/	
hawd/haud/	guhaad/guha:d/	dheh/deh/	
hiil/hi:l/	kuhaan/kuha:n/	rah/rah/	
hawl/haul/	diihaal/di:ha:l/	bah/bah/	

4. SANKABAAX: Waxa weeye kuwa samaysma, marka ay neeftu marto sinka. Maritaankaas ay neeftu marayso sinka awgiis aya loogu magac daray codadkan. Waxa ay taasi na dhacdaa, marka hilibdalqaha xidhaan iyo dhanxanagga jilicsan ay neeftha ka /m/ laba noqorka afka. Haddii sinka la xidho na ma samaysnaan. Neeftaas sinka ka baxaysa ka sokow, waxa jira in ay meel iyo dhawaaqsameeye is qabsadaan oo labadu ba ay ka mid yihiin moqor ka afka. Waxa ku jira afkeenna laba cod. Waxa na ay yihiin /m/ iyo /n/.

Shaxanka 17d: Meesha uu ka unkamo /M/.

17. /M/ SANKABAXE DEBNAYN CODLE

Waxa codkani ka mid yahay labada cod ee afkoennu leeyahay ee ka baxa sankax. Waxa na uu sanaysmaya marka ay labada bishmood is qabsadaan. Hawadii dabeed codkan u yeeli lahayd sanguadhi ayaa sanka ka baxda. Middaas codkan ayaa co / / iyo codka ka dambeeya ee aan sheegi doone ba, loogu magac bixiyay. Marka codkani sanaysmo waxa giisama seedaha sunduuqa hadalka, oo siisa cod lahaanta. Is qabsiga ay bishmuu is qabsanayaa, waxa uu codkan kala mid yahay hakadayaasha, waxa se aqoonsi gaar ah siinayse sankabixidda. Waxa aad isku laylidaa erayyadan:

SHIBBANE.

17. M /M/	HORRAAN /m/	DHAXAYN /m/	DAMBAYN /m/
milic/milic/	coommaad/ko:nna:i/	dam/dam/	
mayl/mail/	camal/ka:mal/	khan/khan/xan/xan/	
noofo/mo:fo/	cilim/jlimo/	taam/ta:m/	
maskax/maska/	timir/timir/		
muruq/muruq/	tooman/to:nan/		
midig/midig/	tamar/tamar/		
mindi/mindi/	soomaali/so:pa:l/		
maanso/ma:nso/	samee/same:/		
marti/marti/	xanэр/xenar/l/		

SHAXANKA 18d
SHIBBANE

17. M/M/	HORRAAN /m/	DHAKAYN /m/	DAMBATN. /m/
	marag/marag/	samo/samo/	
	maalin/ma:lin/	yimid/imid/	
	magac/magač/	kuman/kuman/	
	mid/mid/	kuumi/ku:mi/	

Shaxanka 18d: Meesha uu ka unkamo /n/.

28. /n/ SANKABAXE CAARO-CIRRID CODLE.

Waxa uu samaysmaa codkani, marka ay is qabsadaan carrabka caaradiisu iyo cirridku. Hawada maqalka codkan dhalisaana, waxa ay ka baxdaan sanka, oo waxa danxanagga jilicsan awdaa moqorka afka, isaga iyo codka sare ba ee /m/. Seedaha sanduuqa hadlaku waa ay giisamaan sida codka/ku lammaan. Taas ayaa na u yeesha cod lahaanta. Waxa codkan loogu dhawaaqa isku si meel kasta ha ku jiro. Waxa aad dhihidooda isku carbisaa erayyadan hoose qoran:

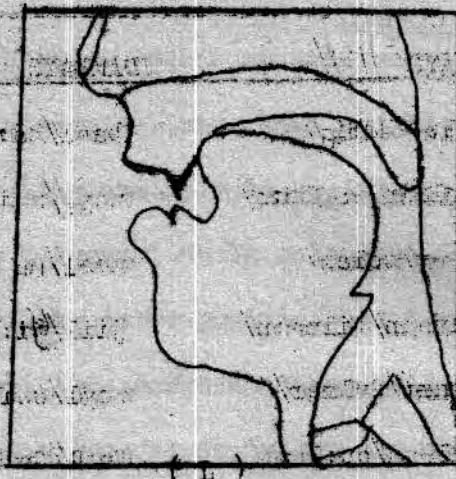
SHIBANE.

n /n/	HORRAAN /n/	DHAKAYN /n/	DAMBAYN /n/
naag/na:g/	duni/duni/	baan/ba:n/	
naxariis/na\xari:s/	dhinac/ \xina\x/	kayn/kain/	
neecaw/ne:\xau/	cunid/\xunid/	ban/ban/	
naar/na:r/	dundumo/dundumo/	dayn/dain/	
nacayb/nacaib/	mixnad/mih\xnad/	suun/su:n/	
naafo/na:fo/	dubnad/dubnad/	sinnaan/sinna:n/	
nibir1/nibir1/	si	sin/sin/	
nabad/nabad/	sanbab/sanbab/	xayn/r\xain/	
nugul/nugul/	canab/\xanab/	been/be:n/	
neef/ne:f/		jin/t\xin/	
nebi/nebi/		saakin/sa:kin/	

5. GUDBANAYAASHA: Codadka gudban ee afkeenna ku jiraa waa mid

keli ah. Waxa na samaysmaa marka ay is gabsadaan meel iyo dhawaqsameeye. Is qabsigaasi marka uu dhaco ayaa neeftu qawlallada ka baxdaa, oo aanay toos u soo marin afka. Ncoftaas aan toos ugu soo baxayn awgeed ayaa codku lagu magacaabay. Waxa ay maddaasi na tahay, tu gooni u ah codku codadka qawlallada ka soo baxa.

Codka keli ah ee afkeenna ku jiraa na, waxa weeye codka /L/. Waxa na uu samaysmaa marka ay carrabka iyo cirridka il-kaha sare is qabsadaan. Is qabsigaas ayaa xidha neefta, dabeeto na waxa ay ka baxdaa neeftu gawlallada. Marka codkan lagu dhawaqayo, afku aad baa uu u furan yahay. Furitaankaas ballaadhani marka uu dhaco, carrabka qofku ma buuxin karo afku. Markaas na neeftu waxa uban daan ee ay mari kartaa, waa meelaha bannan. Marka codkan samaysmayo na qawlalladi ayaa furan.

Shaxanks 19d: Meesha uu ka unkamo /L/

19. /L/ GUDBANE CAARO - CIRRID CODLE

Codkani waxa uu samaysmaa, marka ay is qabsadaan carrabka caaradiisa iyo cirridka ilkaha sare. Marka ay sidaas dhacdo ayaa hawadu ama neeftu qawlalada ka baxdaa. Qawlalo ka bixidda hawadu ay ka baxayso qawlalada awgeed ayaa codkan laogu magac daray. /L/ waa codka keli ah ee sumaddaas yeesha. Marka uu samaysmaya codkani, waxa giisama seedaha sunduuqa hadalka, oo siiya cod lahaanta. Meel kasta ayaa loo yidhaahdaa codkan ha ka fadhiisto erayga, ee isku/waxa aad u fiirsataa dhihidda erayyadan:-

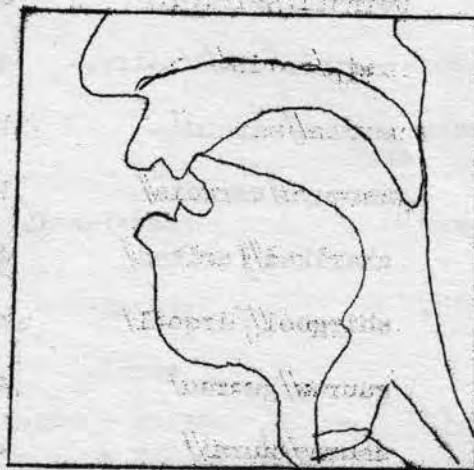
SHIBBANE.

19. L /L/	HORRAAN /L/	DHAXAYN /h/	DAMBAYN /h/
lib/lib/	bilic/biliç/	baal/ba:l/	
leeb/le:b/	tacliin/taçliin/	mayl/mail/	
laab/la:b/	tolay/tolai/	meel/me:l/	
lakab/lakab/	tilmaan/tilma:n/	jiil/ji:l/	
laydh/la:d/	dulmar/dulmar/	weyl/weil/	
law/lau/	duulaan/du:la:n/	fool/fo:l/	
loofar/lo:far/	hilbo/hilbo/	fandhaal/fanda:l/	
lumin/lumin/	dalab/dalab/	dabayl/dabail/	
luxud/luxud/	duleed/dule:d/	duul/du:l/	
laxni/laxni/	dulin/dulin/	xabaal/xaba:l/	

GARIIIRAYAASHA - GORNAAGTAAS

6. GARIIRAYAASHA: Codadkani waxa weeye codadka noqnoqda, ee ay ku jirto celcelintu.. Wuxa cod la celcelin karaa mar ama dhawr jeer. Afkeenna na waxa ku jira cod keli ah codkaas oo ah /r/. Haddii mar gudhi ah la celceliyo, wuxa aynu u qornaa mar ahaan. Haddii se dhawr jeer la celceliyo, wuxa aynu qornaa laba jeer. Celcelintaas marka ama dhawrka jeer ihi na, wuxa ay kala saartaa: Carah iyo carrab, waran iyo warran, garan iya garran. Codkani waxa uu samaysmaa, marka ay meel iyo dhawaqsameeye mar ama isku dhawr jeeri /u/ dhacaan, iyada oo ay neeftii weli subaynayso ama aanay is taagin. Marka codka /r/ uu samaysmaya, wuxa carrabku mar ku dhacaa cirridka ilkaha sare.

Marka codku laba noqda na, wuxa uu ku dhacaa cirridka dhawr jeer.

(R)

20. /r/ GARIIRE CAARO - CIRRID CODLE

Waxa uu samaysmaa codkani marka ay is qabsigaan. Carrabka caaradiisa iyo cirridka ilkaha sare isku noqnoqdo. Noqnoqdaas dhaliya gariir danan weheliyo. Noqnoqdaas awgiliis ayaa na loogu magac daray codkan. Codkani waxa uu yahay codka keli ah ee noqnoqda marka la. eego codadka afkeenna. Seedaha sanduuqa hadalkuuna waa ay giisamaan. Taasi na waxa ay siisaa codkan cod lahaan. Meel kasta erayga ha fadhiisto, ee isku si ayaa looga wada dhawaanqaa! Waxa aad u fiifsataa, sida uu u soo baxo codkani, marka lagu dhawaanqo erayyadan:-

SHIBBANE.

20. r /r/ HORRAAN /r/	DHAXAYN /r/	DAMBAYN /r/
rag/rag/	arag/atag/	mar/mar/
raag/ra:g/	waran/waran/	naar/ma:r/
rog/rog/	waraabi/wara:bi/	dhur/dur/
reeb/re:b/	marin/marin/	duur/du:r/
ruub/ru:b/	wareen/ware:n/	kor/kor/
run/run/	wargeys/wargeis/	koor/ko:r/
rayn/rain/	sharikad/farikad/	hir/hir/
ris/ris/	shirgooll/irgo:l/	miir/mi:r/
rash/raf/	guuraw/gu:rau/	werwer/werwer/
riix/ri:i/	dhunay/durai/	dayr/dayr/

7. DOORSOOMAYAASHA: Codadkani waa kuwo noqon kara mar shibbane, mar na shaqal. Marka ay ugu horeeyaan iyo marka uu shaqal ka dambeeyo, waxa ay labada jeer la dhaqan noqdaan shibbanayaasha. Marka ~~se~~ ay ~~ay~~ ugu dambeeyaan erayga, waxa ay u dhaqmaan sida shaqallada. Middaas waxa aan ku garan karaa; marka ay ugu dambeeyaan magac iyo fal, waxa is bedela, haddii uu lifaaq maaco, codka ugu horeeya lifaaq:-

I. FAL

,) fal + (-taa, -tay iyo -to)

-cidaa

-ciday

-cido

II MAGAC.

,)magac lab + ka

gabay-gabayga nadaw-nadaw

kolay-kolayga law-lawga

hoy-hoyga waw-wawga

sii

2.sii-siisaa

dibi-dibiga

hu-huga

6. ray-raysaa

-siisay

webi-webiga

-raysay

-siiso

-rayso

3.laa-laysaa

waa-waaga

7. taw-tawdaa

-laysay

gabayaa-gabayaaaga

-tawday

-laysay

-tawdo

4.goo,- goysaa

b) magac dhaddig + ta

- goysay

- goyso

8. cay-caydaa

-cayday

si - sida dhay - dhayda

-caydo

5. gee - gaysaa

ci - cida ye-yeyda

9. hoy-hoysaa

-gaysay

-hoysay

-gaysay

mindi-mindida shajay-shalayda

-hoysoo

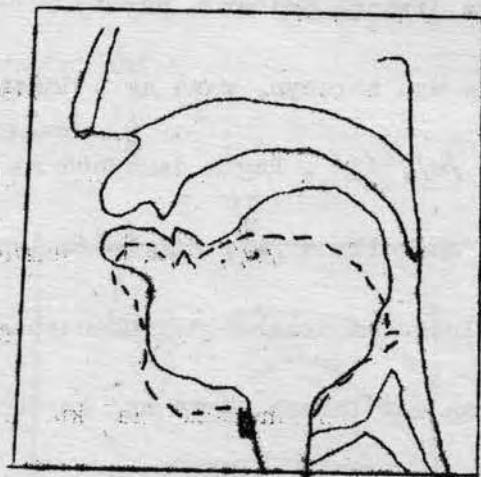
-gaysoo

deero-deerada haw-hawda

qaw-qawda.

Haddii aad u fiirsato erayyada tusaaleed ee kooxda kowaad ee falka ah, codka /t/, waxa uu is beddelay /d/ ama /s/ is beddelkaas waxa u sabab ah codka ka horeeyaa lifaaq ee erayna ugu dambeeyaa. Kooxda labaad ee magacyada ah; marka eray uu ugū dambeeyo shaqal, waxa uu codka /k/ ee qodobka "ka" ugū horeeyaa is beddelaa /g/, codka /t/ ee qodobka "ta" ugu horeeyaa na ieu beddelaa /d/. Sida kooxda kowaad ayaan iyugu na waxa is beddelka u sabah ah codka ugu dambeeyaa erayga uu qodobku raacay. Shaqallada /e/ iyo /o/ marka eray ay ugu dambeeyaan, waxa ay u dhaqmaan si gooni ah. Shaqal /e/ ugu ma dabayn karo eray dhadhig ama fal ah. Shaqalka /e/ isagu na ugu ma dambayn karo eray lab, erayga lab wadartiisa mooyaan ee markaas erayyada "furahā" iyo "garbada" sharciga codaynta, ee xukuma waxa aan kaga faalloon doonaa buug kale.

Labadan cod ee doorsoonayaasha ah, /y/ iyo /w/, narka ay ugu danbecyaan eray Soomaali waxa shardi ah in ay ka horreyaan shaqallada /a/ ana /ə/. Horayntaasi na waxa ay ka dhigtaa labada cod ba shaqallo lammaan ana dhafan (diphthongs). Markaas na waxa ka farcana shanta shaqal ee lammaan, ee afkeennu leeyahay; /ai/, /ei/, /oi/, /au/ iyo /ou/. Codadka /i/ iyo /u/ ee ugu danbecya shantan shaqal ee lammaani, waxa ay u joogaan /y/ iyo /w/.

Shaxanka 21d: Meesha uu ka unkanao /w/.

21. /w/

DOORSOOME DEBNAYN CODLE.

Waxa codkani sanaysnaa, marka ay is yinaadaan labada debnood, iyaga oo gooban. Neefta samaysa ku dhawaaqiddiisa na waa ay sabaysaa. Ha se yeesho, ee waxa jira in codkan lagu nagacanbo sida uu u dhaqno marka loo fiiriyoo meelaha uu ka galo erayga, ee aan loo eegin sida uu u soo baxo, sida shibanayaasha kale.

Codkan iyo codka /j/ ayaa isku si u wada dhaqma marka ay erayyada ku jiraan. Saddexda rugood ee ~~oy~~ fadhiisan karaan, labada ugu horeeyn, waxa ay u dhaqnaan sida shibanayaasha /w/, /j/. Rugta damaynta so waxa ay u dhaqnaan sida shaqallada /u/, /i/, ~~is~~ dhalan gedigaas awqiisa ayaa loogu magacaabaa doorsoonayaa codkani waxa uu yeeshaa cod lahaan. Waxa aad ku dhawaaqdaa erayyadan si aad u garato doorsoonidda:

SHIBBANE.

21. w /w/ HORRAYN

DHEXAYN

DAMBAYN.

waran/waran/ awood/awo:d/

wiyil/wijil/ surwaal/surwa:l/

weyl/weil/ jadwal/tʃadwal/

waraabe/waro:b// horweyn/horwein/

weetee/we:te:/ hawo/hawo/

war/war/ dawaar/dawa:r/

waanə/wa:nə/ diiwaan/di:wa:n/

wi:l/wi:l/ dawo/dawo/

weel/we:1/ caweys/cawais/

walaal/wala:l/

waxfar/wahtar/

wadhaf/wadjaf/

wabax/wabah/

webi/webi/

Shaxanka 22d: Meesha uu ka unkano /j/.

22. /j/ DOORSOOME HORAYN - DHANXANAG CODLE.

Codkani waxa uu samaysnaa narka ay is wabsadaan carrabka xaggiisa hore, iyo dhanxanagga adag. Carrabka caaradiis waxa ay taabataa ana ku dhowaataa cirridka ilkaha sare. Seedaha sanduuqa hadalku na waa ay qisanaan. Taasi na, sida codadka kale, waxa ay siisaa cod lahaan.

Marka uu erayga ugu danibeeyo /w/ ayaa uu doorsoonee, oo shaqal isyu beddelaa. Is beddelkaas uu leeyahay, ayaa na loogu bixiyay doorsoone. Marka uu ugu horeeyo iyo narka uu shaqal ka danbeeyo wuxuu loogu dhawaqa /j/, Marka uu ugu danbeeyo na /i/. Erayyadani na waxa ay kaa kaabayaan xagga kasidda dhihidda codkan:

SHIBBANE.

22. Y /J/	HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
yidhi/jidi/		hebyo/hobjo/	
yuusuf/ju:suf/		iyo/ijo/	
yimid/jinid/		niyaa/rija:/	
yaab/ja:b/		niyi/miji/	
yeeris/je:ris/		geyi/geji/	
yaanbo/ja:nbo/		sayid/sajid/	
yeel/jo:l/		siyaaro/sija:ro/	
yeel/jo:l/		xayaab/haja:b/	
yicib/jicib/			
yar/jar/			
yaabis/ja:bis/			

8. SHIBBANAYAASHA LABANLAABMA

Af Soomaaliga waxa lee yahay shibbanayaal haddii la xoojiyo (if stressed) lammaanaada. Haddii lammaanta lagaa dhaafó na, eraygu aanuu nacne yeelaynayn. Tusaalayaasha hoose ku qoran erayyada dhinac bixdixda xigaa dhammaan waa ay dhihid jaban yihiin, oo nacne daran yihiin, kuwa midigta xigaa se dhammaan wax ay leeyihiin dhihid suugan iyo nacne buuxa:

(1)

(2)

/ b/bb/ /	haboon /habo:n/	habboon /habba:n/
/ d/dd/ /	hada /hada/	hadda / hadda/
/ r/rr/ /	cirid / irid/	cirrid/ irrid/
/ g/gg/ /	toga / toga	togga /togga/
/ L/LL/ /	falaar / fala:r/	falaar/falla:r/
/ n/nn/ /	banaan/bana:n/	bannaan/bana:n/
/ n /nn/ /	lanaan/lama:n/	lammaan/lamma:n/

Waxa jiri karta in ay labadu ba nacno yeelan karaan sida:

/ b/bb/ /	xabad /habad/	xabbad /habbad/
/ d/dd/ /	qaado/qa:do/	qaaddo/qa:d&oo/
/ r/rr/ /	carab/ arab/	carrab/ arrab/
/ g/gg/ /	xagan /hagan/	xaggan/haggan/

Waxa tusaalooyinka laga dhuuxi karaa in sii jiidka dhihidda shibbanaha la sii jiidayaa ay nar na nacne lee dahay nar na nacne daran tahay; Jiidistaas na ay nurti lee dahay. Waxa is na laban - laabna neela qaarkood oo ku yinaad fal rogrogidda, ana qodob ku biirin, narka lahjadda falkeeda uu codka /d/ ugu danbeeyo, ama narka uu erayga nagac ah ugu danbeeyo ee qodobka "ta" lagu biiriyo:

	(1) <u>Isara</u>	(2) <u>Iyada</u>
/d/d/	hadhay/hadai/	hadhay/haddai/
	xidhay/hidai/	xidhay/hiddai/
	badhay/badai/	badhay/baddai/
/d/q/	gabadh/gabaq/	wabadha/gabadda/
	weedh/qe:q/	qeedha/we:ddha/
	naadh/na:q/	naadha/na:ddha/

Labada jeer ba waxa fiican in /d/ keli ah la qoro. Sababta oo ah in uu erayga qoristiisu fool xunaanayso haddii ann codka /dh/ sunad kale lagu bedelin. Ma aragti fiicna orayyadani:

1) hadhdhay /haddai/

xidhdhay/hiddai/

badhdhay/baddai/

2) gabadhdha/gabadda/

weedhdha/we:ddaa/

naadhdha/na:ddaa/

Fool xumadaas waxa asturi kara iyadu oo narke uu codka /d/

labanlaaban yahay iyo narke uu keli yahay ba si loo wada qoro.

Sideeddaas cod ee laban-laabna waxa soo raaca, laakiin ka dhaqan duwan oo is na laban laabana marka qoraalka caadiya ah codka /j/ oo mar na sidii shibbane u dhaqna, nar na sidii shaqal. Marka codkani laban-laabno waxa weeye marka labadiisa dhaqan is dhex galaan. Erayyada hoose ku qoran ee codkani laban - laaban yahay, marka hore waa shaqal oo shaqal baa ka horeeya, isagu na waxa uu noqday shaqal ku lammaan, marka danbe na waa shibbane oo shaqal baa ka danbeeyaa: Tusaale:

(1)

shay/ ai/
eray/erai/
gabay/gabi/
hoy/hoi/

(2)

shayyo /ʃaijo/
erayyo/craijo/
qabayyo/gabaijo/
hoyyo/hoijo/

Waxa lagu xallili karaa midden iyada oo erayga
narka /y/ ugu daubayso loo qor /i/. Haddii niddaas
la qarwaaqsado aragtiddan u eeg laban-laabka ee
isha qaldaysa waa laga naarmi karaa, ~~brayyadaasi~~
kelidoodu na waxa ay u qorni kartaa sidan
shai, erai, gabai, hoi. wadartoodu na waxa ay u qorni
kartaa si cilmi ah: shaiyo, eraiyo, gabaiyo, hoyyo.
Haddii se sida tusaaluhu geexayo loo dhaafe na, cilmi na
la na dunin, aragti na na xuna. Ta keli ah ee in la
aqoonsado u baahani, waxa weeye in la garawsado in
narka shaqal ka horeeyo /y/ ay tahay shaqal ku lammaan
shaqalkaas ka horeeyn.

9. Koobid: Tilmaanidda Shibbanayaasha.

Waxa aan halkan ku ~~soo~~ koobayaa sida shibbanayaasha loo tilmaano, narka la doonayo in la qeexo neesha ay ku ~~soo~~ baxaan iyo sida ay u ~~soo~~ baxaan. Shibbanayaasha afkeen ^{VI} leeyahay na waa 22 cod, ~~waa na~~ ^{VI} kuwan hooose ku qoran.

- I. hakadayaasha: 1. /b/ hakade-labadebnood codle.
2. /t/ hakade caaro-cirrid codlaawe.
3. /d/ hakade caaro-cirrid codle.
4. /k/ hakade daneyn-dhanxaniagga jilicsan codlaawe.
5. /g/ hakade danbayn - dhanxanagga jilicsan codle.
6. /q/ hakade danbayn - dalqo codle
7. /χ/ hakade bilawga - dhuunta codlaawe.

- II. Jaclayaasha: 8. /ʃ/ Jacle caaro-cirrid codle
9. /tʃ/ Jacle horayn - dhanxanagga adag codle.

- III. Sabeeeyayaasha: 10. /f/ sabeeye debin-Iko codlaawe.
11. /s/ sabeeye caaro-cirrid codlaawe.
12. /ʃ/ sabeeye horrayn dhanxanagga adag codlaawe
13. /χ/ saheeye danayn - dhanxanagga
jilicsan codlaawe
14. /ç/ sabecye dalqo collaawe.
15. /h/ sabeeye dalqo codlaawe.
16. /h/ sabeeye bilawga dhuunta codlaawe.
- IV. Sankabaxeha: 17. /n/ sankabaxe debnayn codle
18. /n/ sankabaxe caaro-cirrid codle.
- V. Gudbanayaasha: 19. /L/ gudbane caaro-cirrid codle.
- VI. Gariirayaasha: 20. /r/ gariire caaro-cirrid codle.
- VII. Doorsoonayaasha: 21. /w/ doorsoone debnayn codle.
22. /j/ doorsoone horrayn dhanxanag codle.

	1	2	3	4	5	6	7	8
I Hakadayaasha cl cw	b		d		g	q	.	z
II Jaclayaasha cl cw			d					
			tʃ					
III Sabeyayaasha cl cw		f	s	ʃ	x		χ	h
IV. Sankatayayaasha cl cw	n		n					
V. Gudbanayaasha cl cw			L					
VI. Gariirayaasha cl cw			r					
VII. Doorsoonayaasha cl cw	w			j				

1. Tusaaha Iaad: Codle (CL)

Codlaawe (CW)

1. debnaha (bilabial)
2. debnayn → Iko (labio - dental)
3. caawo-cirrid (apico - alveolar)
4. horrayn - dhanxanagga adag (fronto - palatal)
5. dambayn - dhanxanagga jilicsan (dorso - velar)

6. dambayn - dalqo saro (dorso - uvular)
7. dalqada dhexe (pharyngeal)
8. bilawga dhuunta (glottal)

ii) SHAQALLADA

Waxa aan hore u soo sheegay in ay shaqalaadu guud ahaan leeyihiin laba sunadadood oo ay kaga duwan yihiin shibanayaasha. Labadaas sunadadood na waxa ay ahaayeen i) in aanay neeftu la kulmin wax joojiya ana ciidhiidhiya, marka ay shaqalladu sanaysnayaan; ii) iyo in ay shaqalladu allanynta u yihiin sal, ugu na ruhinsan yihiin dhihidda allanaha. Häddii aanay jirin neel iyo dhawaqsaneeye isku dhowaadaa ana is qabsadaa oo qofkii badlayaa neefsado uun, maxaa lagu kala gartaa ana ay ku kala socnaan shaqalladu? Midda keli ah ee lagu kala garto shaqalladu, waxa ay culimada cilniga afafku ku nazaacaabaan midab (color). Midabkaas waxa ay ku sharxaan: Magalka gaarka ah ee shaqal waliba gooni u nuujiyo. Magalkaas gaarka ah ana midabka shaqalka waxa abuura carrabka oo isaga oo aan neel taaban ana ku dhowaan hore iyo dib u suluxleeya. Middaasi na waxa ay dhalinaysaan in aanay yeellan shaqalladu hoy ana degnan shaqal walba u gooni ah oo aan laba wadaagin. Shaqalladu waa ay is dhox galaan ana is hoy wadaagaan i sida midabada jeegaanta, oo na

jiro astaan ana qoqob u dhexayn karaa laba shaqal.

Markaas waxa shaqallada lagu kala soocaa hanaanka ama habka ~~wax~~ u dhaqaqaan daanka hoose, carrabka iyo debnuhu. Waxa narkaas lagu kala soocaa, narka la sifaynayo shaqallada, had ba inta dhaqaqa saddexdaas dhawaqsameeye ku ~~ey~~ yahay; narka nagalka gooni u ah shaqal uu sugnaado. Middaas culinada afafku waxa ay ka gaadheen heer cilmi ah oo aan shaki iyo qalad ka iman karin. Waxa ay ku baadheen qeexidda shaqallada aalad loo sanceeyay qiyaasidda herarka dhawaqa (sound waves). shaqal waliba waxa uu narkaas yeeshaa ^{meeg} (area) lagu nagacaabo oo uu ka muuqdo.

Halkaas uu shaqalku ka muuqdo, waxa sifaynteeda qeexa
shan wax:-

- 1) daanku ~~kal~~ ba neesha uu ku eg yahay (jaw height)
- 2) carrabku neesha uu u durko.
(Tongue position)
- 3) debnuhu sida ay u ururaan.
(Lib Position)
- 4) jidka hadalku soo naraa had ba qaabka uu isu dhigo
(Tension)
- 5) inta ay leeg tahay ku dhawaqiddiisa . (duration)

Shantaas arrorood, narka ku shaqayntooda la eego, waxa soo shaax baxa dhawr sumadood oo shaqallada kala saara.

Sunadahaas kala qeexa shaqallada ee shanta sare ka dheshaan waa sidan.

1. Daanku waxa uu dhaqdhaqaaciisu yeelan karaa - sare, dhexe iyo hoose.
2. Caarabka dugdurgiisu waxa uu noqon karaa - hore, badhtane iyo danbe.
3. Debnuhu waa ay ururaan ana na ururaan - urursan, na urursana.
4. jidka hadalku siiba carrabku waa giisanaa ana waa debecsanaadaa - giisan, debecsan.
5. Dhererka ku dhawaqidda shaqalku waa dheer yahay ana waa gaaban yahay, ana waa lammaan yahay - dheer, gaaban, lamaan.

Shaqallada narka lagaga shaqeeyo habkaas aan soo sheegay waxa ay guud ahaan u kala qaybsanaan saddex qaybood oo guud:-

1. shagallada saagaaban:
2. shagallada dheedheer
3. iyo shagallada lammaan ana dhafan.

I: SHAQALLADA GAAGAABAN: Wuxa u sunad guud ah shaqalladan sida nagacood guud ka muuqata gaab ~~hi~~. Dhihidda shaqallada la na sii jiidayo, ee waa la soo gaabinayaa wuxa na ay dhar yihii afkeenna Lix: /a/, /e/, /i/, /o/, /u/ iyo /ø/. Lixdan shaqal ka ugu danbeeyaa waa laga maarni karsa afkeenna, oo laba eray oo codadka, kale iskaga nida ah na kala saaro. Wuxa se jirta, neelaha ~~qaarkood~~, in shaqallan /e/ laba siyood loogu wada dhawaag, sida: wed iyo fure /wed/ iyo /furð/, aha wehel /wðhel/.

1. /i/ HOOSE HORRAYN SARE DEBECSAN OO GAABAN

Marka shaqalkan sanaysnayo carrabka in yar baa uu horc u dhaqaqaa, labada daan na in yar baa ay kala durkaan. Dhihiddiiso waa fududahay, waa na shaqal gaabaan. Rugaha uu fadhiistaa waa seddex, si baa se loogu wada dhawaqaa.

Wuxa aad isku laylidaa erayyadan:

SHIBBANE GAABAN.

1 i /i/ HORRAYN	DHECAYN	DAMBAYN
iftiin/ifti:n/	tin/tin/	akhri/axri/
ilno/ilno/	fin/fin/	nari/nari/
indho/inqo/	dhib/qib/	bari/bari/
iniin/ini:n/	dib/dib/	waqooyi/waqoiji/
irmaan/irnaan/	rid/rid/	qoodi/qo:di/
illin/illin/	hil/hil/	dhoodi/qo:di/
irrid/irrid/	fil/fil/	geedi/geo:di/

1. i /i/ HORRAYN

DHEXAYN

DAMBAYN

ilké/ilkó/	shil/ʃil/	sabti/sabti/
ilays/ilais/	tib/tib/	balli/balli/
ido/ido/	bir/bir	kelli/kelli/

2. /e/ HOOSAYN HORE DHEXE DEBECSAN

Shaqalkani waxa ku lamaan yahay inta badan allanaha xoojinta leh (stress syllable). Marka la odhanayo codkan carrabku hore ayaa uu u dhaqaqa, daamanku na si neel dhexaad ah, ayaa ay u kala qaadhaan. Codkani kobaha uu fadhiisto laba siyood ayaa loogu dhawaqa. Marka horraynta iyo narka dhexaynta isku si ayaa loo yidhaahdaa, /e/, narka dambaynta si fudud ayaa loogu dhawaqa /ð/.

Waxa niddaas na qeexaya erayyadan:-

SHAGAL TOO GIABAN.

2. 2 /e/	HORRAYN /e/	DHEXAYN /e/	DAMBAYN /ə/
eray/erai/	bed/hed/	qunbe/qunbə/	
edeb/edeb/	sed/sed/	tuke/tukrə/	
ergo/ergo/	wed/wed/	hudhe/huqrə/	
edeg/edeg/	geddi/geddi/	fure/furə/	
eber/eber/	jebi/tfəbi/	dhure/durə/	
eri/eri/	denbi/denbi/	wade/wadə/	
egeb/egeb/	genbi/genbi/	haye/hajə/	
ekcyo/ekojo/	kelli/kelli/	naamule/naaulə/	
ehel/ehel/	hel/hel/	agaasime/aga:simə/	
degel/degel/	derbi/derbi/	xoghaye/Xoghaj.. /	

3. /a/ HORAYN HOOSE DEBECSAN

Waxa shaqalkan^{yihii} samaysmaa, marka labada daan ^{aad u} kala duragsan^{yaa}, carrabku na neeshiisa ka na dhaqaao. Waxa se jirta in neefta, maqalkiisa keentaa, aad moodid in ay ku dhacays^{ya} carrabka xaggiisa hore. Horraynta u sunadda ah na middaas^{ya} dhalisay. Rugaha codkani fadhiistaa waa saddeex, oo isku si ayaa loogu wada dhawaqa. Waxa kale oo jirta in ku dhawaaqidda codkani ay noqon karto laba siyood. Mar uu kas soo baxo neel dhexe oo carrabka /a/, iyo mar uu ka soo baxa neel hore oo carrabka ah /a/. Labada neelood ba codkani waa dhihid sax ahi: /kan/, /kan/. Isku carbi erayyadan.

SHAQAL OO GAABAN.

3. a /a/ HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
aqal/ aqal/	bal/bal/	qoyta/qoita/
amar/ amar/	hal/hal/	hurda/hurda/
abagl/aba:l/	fal/fal/	halleya/halle:ja/
arrin/ arrin/	sar/sar/	hawada/hawada/
aroor/ aro:r/	dhar/qar/	saaqa/saaqa/
arar/arar/	nal/nal/	cunaya/ unaja/
ashuun/ a u:n/	sal/sal/	calawala/ alaula/
annaan/anna:n/	habar/habar/	hurdada/hurdada/
anshax/an a' /	bar/bar/	golaha/golaha/
aqoon/aqo:n/	tan/tan	saaca/sac:ca/

4./o/ DHEXAYN DAMBE GOOBAN.

Waxa uu ka soo baxaa shaqalkani afka xaggiisa danbe, carrabku na gadaal ayaa uu u dhaqaaqaa. Labada daan na neel dhexaad ayaa ay u kala durkaan. Marka uu erayga ugu dambeeyo, marka uu ugu horreeyo iyo marka uu ugu dhexeeyo ba isku si ayaa loogu wada dhawaqaqa /o/. Waxa kale oo goobaabna debnaha marka codkan lagu dhawaqaqayo.

Waxa aad dhugataa dhihidda erayyadan:-

SHAQAL GAABAN.

HORRAYNDHEXAYNDAMBAYN

orod/orod/	vudogob/dogob/	garbo/garbo/
onkod/onkod/	bog/bog/	xero/xero/
obokh/obex/	hog/hog/	haro/haro/
qosol/qosli/	gog/gog/	dhalo/dalo/
or/or/	fog/fog/	jirro/jirro/
odhaah/oda:h/	sogob/sogob/	sabo/sabo/
omos/omos/	godob/godob/	qarsho/ qarf/o/
olol/olol/	xuday/udai/	buro/buro/
ogayn/ogain/	qod/qod/	naro/naro/
oday/odai/	rog/rog/	heello/he:ll/o/

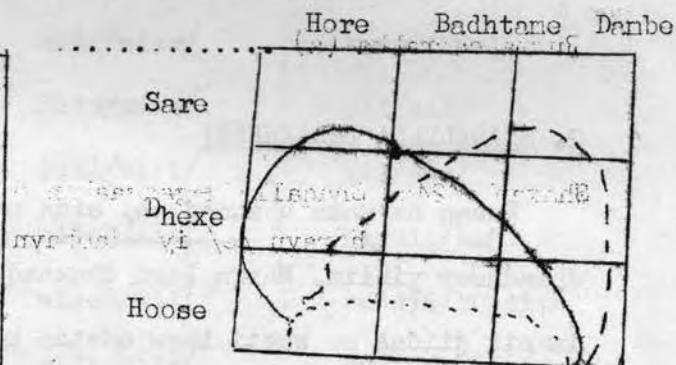
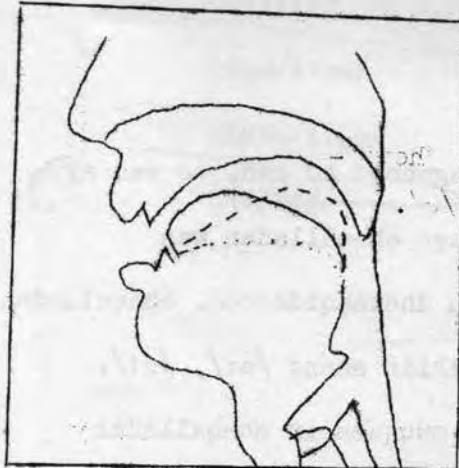
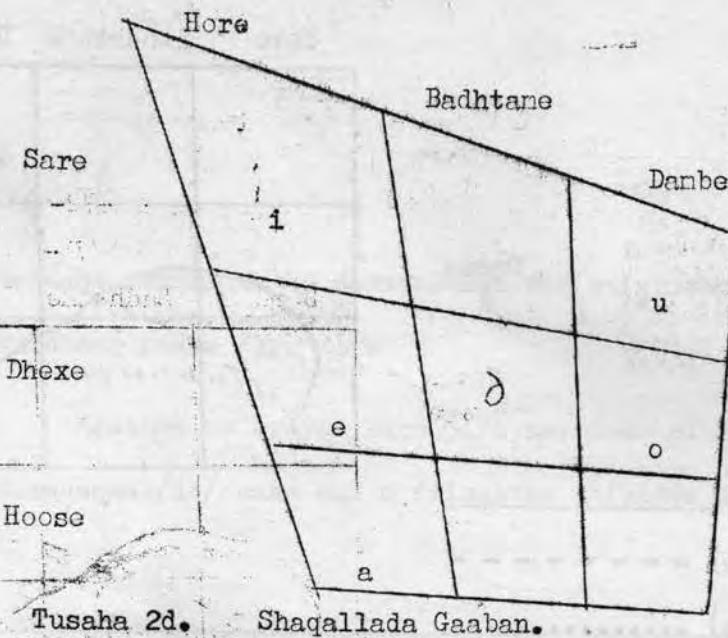
5. /u/ SARRAYN DAMBE GIISAN OO GOOBAN. OO GAABAN.

Marka codkani samaysanayo, carrabka dibayaa uu u
 aan
 dhaqaaqaa, daamanku na wax /: aqoosi lahayn ayaa ay u kala
 durkan sida shaqalka /i/. Debnuhu waa ay goobaabnaan, marka codkan
 la odhanayo. Erayga neel kasta ha kaga jiro, ee isku si
 ayaa loogu wada dhawaqaqaa. Erayyada uu gadaal ka raacaa se aad
 baa yay /u/, yar yihiin afkeenna. Dhihidda erayyada si fiican
 uga fiirso:

SHAQAL GAABAN.

HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
ubat/ ubat/	eu/du/	tu/hu/
urut/ urut/	bur/bur/	gu/gu/
umal/ ummal/	xul/kul/	tu/tu/
ul/ul/	mxur/muxur/	ku/kw/
udug/ udug/	dhud/ dud/	du/du/
ufa/ ufa/	fud/fud/	isu/isu/
meexo/meexo/	shuf/fuf/	isku/isku/
ugub/ ugub/	fur/fur/	lagu/lagu/
umal/ umal/	hud/hud/	igu/igu/
umug/ umug/	lun/lun/	nagu/nagu/

SHAYKH ALI MUSLIMAN
KUWAIT 1970

Rugta carrabka ee (i) _____

Rugta carrabka ee (u) - - - - -

Rugta carrabka ee (a) .....

Shaxanka 23d: Shaqallada gaaban ee sare - horrayn /i/, /a/ iyo
dambayn /u/.

Rugta carrabka (e) _____

Rugta carrabka (o) - - - - -

Rugta carrabka (a) ..... .

Hore	Badhtane	Danbe
Sare		
Dhexe		
Hoose		

Shaxanka 24d. Shaqallada gaagaaban ee dhexe -
horayn /e/ iyo danbayn /o/.

2. SHAQALLADA DHAADHEER:

Kuhan na waxa u sunad ah, sida nagacood ku cad, oo waa ay
dhaadheer yihiin. Marka lagu dhawaqaqayo shaqalladan waa
la sii jiidaa oo waqtii lagu qaataa ku dhawaqaiddooda. Shaqallada
dhaadheer ee afkeennu waxa ay dhan yihiin shan: /a:/, /e:/,
/i:/, /o:/, iyo /u:/. Waxa halkan ka muuqata in shaqalladii
gaagaabnaas/^{ee} Shanta/^{ahaa} ay kuu /^{biireen} laba dhibcood oo is kor saran.
Labadaas dhibcood waxa ay qeexayaan dheeranta.

6. /i:/ HORAYN SARE GIISAN

Codkan waxa uu samaysmaa narka uu carrabka hore u
na
dhaqaqaqo, daananku / aanay wax qiine leh kala durkin.

Seedaha meesha uu ka samaysamaan waa ay giisan yihiin. Waa cod ka dheer codka /i/. ~~As~~

Meelaha uu erayga kaga jiro na, isku si ayaa loogu wada dhawaqa /i:/ waxa aad u fiirsataa dhihidda erayyada:-

6. ii /i:/ HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
iib/i:b/	jiiq/tʃi:q/	kii/ki:/
iin/i:n/	biiq/bi:q/	tii/ti:/
iil/i:l/	miir/mi:r/	kuwii/kuwi:/
iiga/i:ga/	miid/mi:d/	sii/si:/
iisha/i:ʃa/	wiil/wi:l/	wii/wi:/
iid/i:d/	kiish/ki:f/	hashii/haf:i:/
	wiish/wi:f/	bu'dii/bu:di:/
	riix/ri:k/	gugii/gugi:/
	liit/li:t/	
	jiin/tʃi:n/	

7. /e:/ : HORRAYN DHEXE SARE OO GIIGSAN

Waxa weeye shaqalkani shaqal dhexe oo dheer.

Dhaxayn ^{dean} waxa ay tahay, marka laba [/] u kala durkaan
si meel dhexaad ah.

Carrabku na hore ayaa uu u dhaqaaqaa. Seedaha meeshaa uu ka samaysmaan na, waa ay ~~giffisamaan~~. Rugaha codkani fadhiisto. dhammaantood isku si ayaa loogu dhawaagaa /e:/.

Waxa aad isku laylisaa dhihidda erayyadan:

7. ee /e:/	HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
eebbe/e:bbø/	been/be:n/	samee/same:/	
eebo/e:bo/	keen/ke:n/	shaqee/ aqe:/	
eegga/e:gga/	heer/he:r/	weynnee/weyne:/	
een/e:n/	beer/be:r/	yaree/ jare:/	
eeg/e:g/	gees/ge:s/	kee/ke:/	
	hees/he:s/	tee/te:/	
	weel/we:l/	kuwee/kuwe:/	
	geel/ge:l/	ulee/ule:/	
ceesh/ ζ e:ʃ/	cashee/ ζ afe:/		
keeb/ke:b/	gee/ge:/		

8 /a:/

HORRAYN HOCSE SARE OO GIISAN

Marka codkani samaysmaya⁽¹⁶⁰⁾ wawa hore u durka carrabka,
daamanku aad ayaa ay u kala durkaan. Codkan sare
ayaa loo qaadaa ama loogu dhawaaqaa. Seedaha meesha uu ka
samaysmaan na waa ay giisamaan. Kobaha codkani fadhiisto
dhammaantood isku si ayaa loogu wada dhawaaqa /a:/
Codka /a/ meel hoose ayaa ay ka wada samaysmaan, codkanu
se waa ka dheer yahay. Waza aad fiiro siisaayaa dhihiddood
erayyadan:.

8. aa /a:/	HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
aabbo/a:bbo/	taab/ta:b/	taa/ta:/	
aah/a:h/	raar/ra:r/	waa/wa:/	
aad/a:d/	haad/ha:d/	qaadaa/qa:da:/	
aar/a:r/	baar/ba:r/	taabtaa/ta:bta:/	
aan/a:n/	faar/fa:r/	saaraa/sa:ra:/	
aal/a:l/	laal/la:l/	gabayaa/gabaja:/	
aas/a:s/	gaas/ga:s/	dhurwaa/duwa:/	
aafo/a:fo/	yaal/ja:l/	taagwaa/ta:gwa:/	
	waar/wa:r/	qaadannaas/qa:danna:/	
		laaccaa/la:ca:/	

8 /a:/

HORRAYN HOCSE SARE OO GIISAN

Marka codkani samaysmaya^(bbo) waxa hore u durka carrabka,
daamanku aad ayaa ay u kala durkaan. Codkan sare
ayaa loo qaadaa ama loogu dhawaaqaa. Seedaha meesha uu ka
samaysmaan na waa ay giisamaan. Kobaha codkani fadhiisto
dhammaantood isku si ayaa loogu wada dhawaaqa /a:/
Codka /a/ meel hoose ayaa ay ka wada samaysmaan, codkanu
se waa ka dheer yahay. Waxa aad fiiro siisaayaa dhihiddood
erayyadan:.

8. aa /a:/	HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
aabbo/a:bbo/	taab/ta:b/	taa/ta:/	
aah/a:h/	raar/ra:r/	waa/wa:/	
aad/a:d/	haad/ha:d/	qaadaa/qa:da:/	
aar/a:r/	baar/ba:r/	taabtaa/ta:bta:/	
aan/a:n/	faar/fa:r/	saaraa/sa:ra:/	
aal/a:l/	laal/la:l/	gabayaa/gabaja:/	
aas/a:s/	gaas/ga:s/	dhurwaa/duwa:/	
aaf/a:fo/	yaal/ja:l/	taagwaa/ta:gwa:/	
	waar/wa:r/	qaadanna/qadanna:/	
		laacaa/la:ca:/	

9. /o:/ DAMBAYN DHEXE GIISAN, OO GOOBAN.

Codkani waxa uu ka samaysmaa afka xaggiisa dambe.

Marka uu samaysmayo, seedaha afku waa ay giisan yihiin, debnuhu na waa ay gooban yihiin. Meelaha codkani crayyada ka galo na, isku si ayaa loogu wada dhawaqaas /o:/ . Codka /o/ meel ayaa ay ka soo wada baxaan dhedhexaad ah, codkanu se waa ka dheer yahay. Waxa aad dhihidooda u fiirsataa crayyadan:-

9 oo	/o:/	HORRAYN	DHEXAYN	DMABAYN
	oon/o:n/		bood/bo:d/	koo/ko:/
	ood/o:d/		good/go:d/	too/to:/
	oollaa/o:lla:/		hoog/ho:g/	kuwoo/kuwo:/
	oogo/o:go/		xoog/ho:g/	soo/so:/
	oof/o:f/		roob/ro:b/	loo/lo:/
	oori/o:ri/		food/fo:d/	goo/go:/
	ooma/o:ma/		soon/so:n/	hoe/ho:/
			sooc/so:ɔ:/	noo/no:/
			soor/so:r/	goo/go:/
			gool/go:l/	kashoo/kaʃo:/

10. /u:/

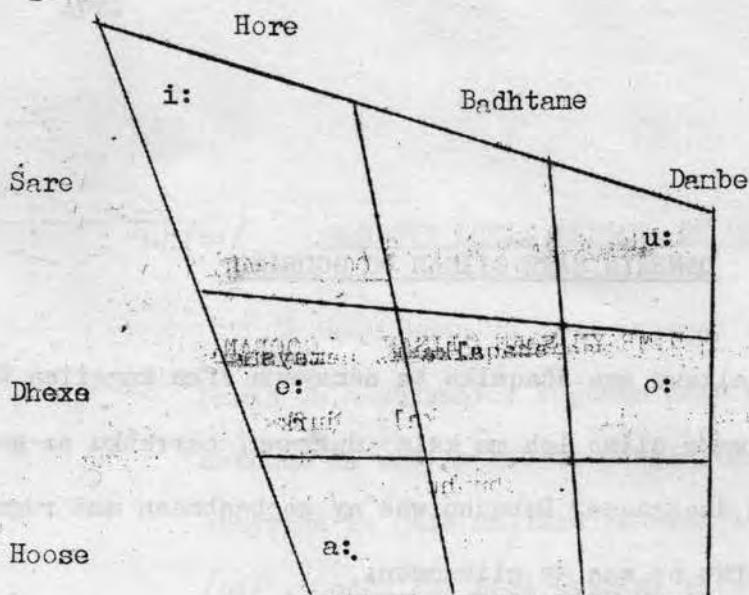
DAMBAYN SARE GIISAN OO GOOBAN.

Shaqalkawu waa shaqalka ka samaysna afka xaggiisa danbe.

Daamanku waxa qiimo leh ma kala dufkaan, carrabku se gadaal ayaa uu u dhaqaqaqaa. Debnuhu waa ay goobaabmaan ama rogmaan, seedaha afku na waa ay giisamaan.

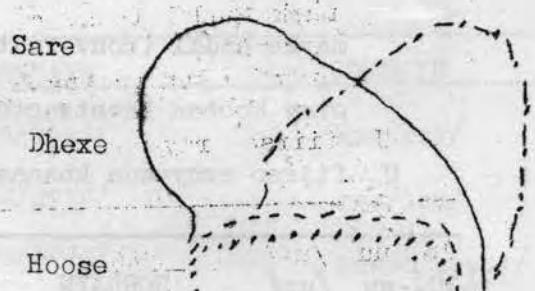
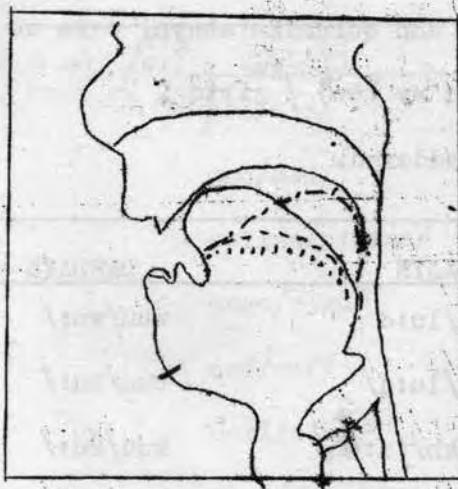
Marka uu erayyada ku jiro - ha ugu horeeyo, ha ugu dambeeyo ama ha ugu dhexeeyo ee, isku si ayaa loo yidhaahdaa /u:/. Marka uu ugu dambeeyo, eray sal ah ma raaco. Laakiin marka hadal (conversation) aan qoraalka ahayn, waxa uu raacaa eray kooban (contracted) oo ay ("uu") ^{ku} ~~jirto~~ ku jirto. U fiirso erayyada khaanada saddexad.

10. uu /u:/	HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
uun/u:n/	luud/lu:d	wuu/wu:/	
uub/u:b/	luuq/lu:q/	buu/bu:/	
uusan/u:san/	shuukh/ ^{ku} ʃu: ~~ʃ~~ /	kuu/ku:/	
	buuq/bu:q/	muu/mu:/	
	buur/bu:r/	wuxuu/wuhu:/	
	guul/gu:l/	meeshuu/me:fū:/	
	guusha/gu: ^ʃ a/	huguu/hugu:/	
	suun/su:n/	dooduu/do:du:/	
	fuul/fu:l/	yuu/ju:/	
	duur/du:r/	ayuu/aju:/	

Tusaha 3d: Shaqallada dheer.

Hore Badhtane Danbe

Rugta carrabka ee (i:) _____

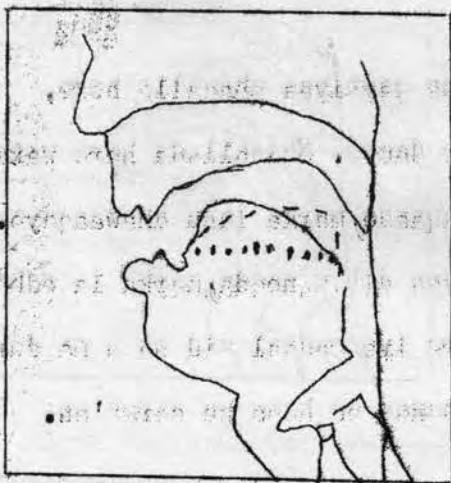
Rugta carrabka ee (u:) - - - - -

Rugta carrabka ee (a:) -----

Rugta carrabka ee (a).....

Shaxanka 25: Shaqallada jhser - horrayn sare /i:/ horrayn hoose

/a:/ iyo horrayn dambayn /u:/.

Sare

Dheze

Hoose

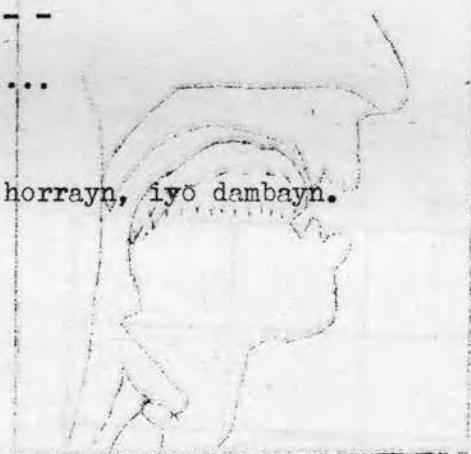
Hore	Badhtame	Danbe

Rugta carrabka ee (e:)

Rugta carrabka ee (o:)

Rugta carrabka ee (a) .....

Shaxankā 26d: Shaqallada dheze - horrayn, iyo dambayn.

(i:) iyo dambayn.

(j:) horrayn.

(e:) rugta carrabka ee (e:).

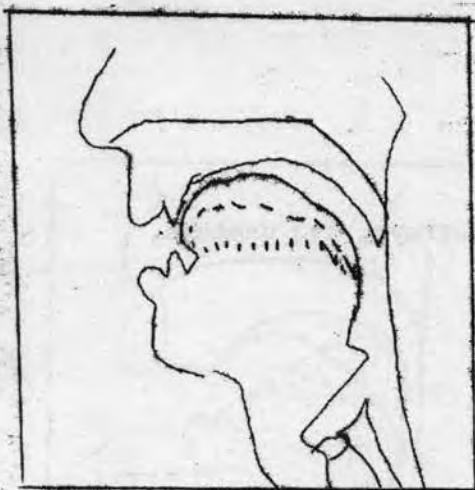
Waxa kale oo shaqallada loo qaybiyaa shaqallo hore,

shagallo badhtame iyo shaqallo dambe. Shaqallada hore waxa
weeye kuwa carrabku hore u dhaqaqo, marka lagu dhawaaqayo.

Shaqallada dambe na carrabka ayaa dib u noqda, marka la odhanayo.

Kuwa badhtamaha na carrabku hore iyo gadaal mid na u ma durko.

Waxa aad u fiirsataa shantan shaxan ee hoos ku sargo'an.

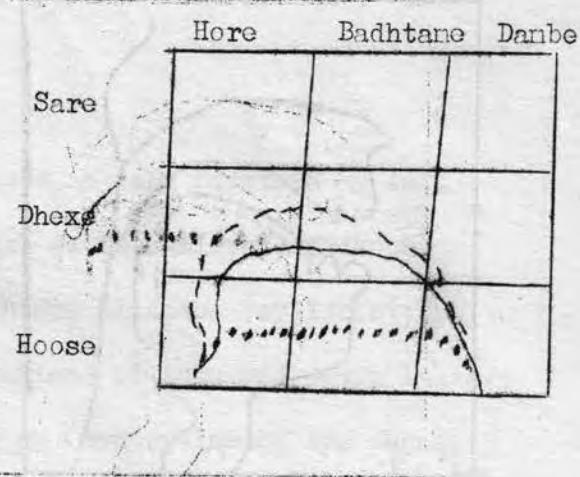
	Hore	Badhtane	Danbe
Sare	.....	.....	.....
Dhexe	.....	.....	.....
Hoose	.....	.....	.....

Rugta Carrabka i (i:) _____

Rugta Carrabka (i) -----

Rugta Carrabka (a) .....

Shaxanka 27d: Shaqallada horraynta ee sare.

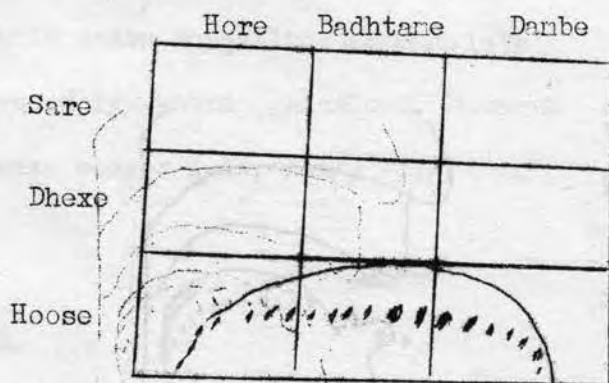

Rugta Carrabka (e:) _____

Rugta Carrabka (e) _____

Rugta Carrabka (a) ..... (i) Sare ee hore.

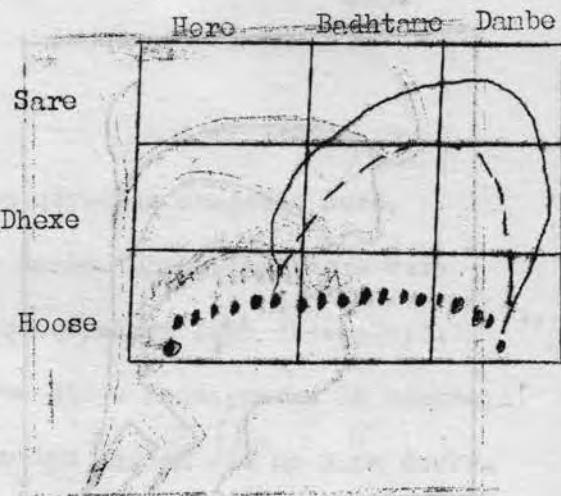
Shaxanka 28d. Shaqallada dhexaynta ee hore.

Rugta Carrabka (a:) _____

Rugta Carrabka (a) .....

Shaxanka 29d. Shaqalladá' hoosaynta hore.

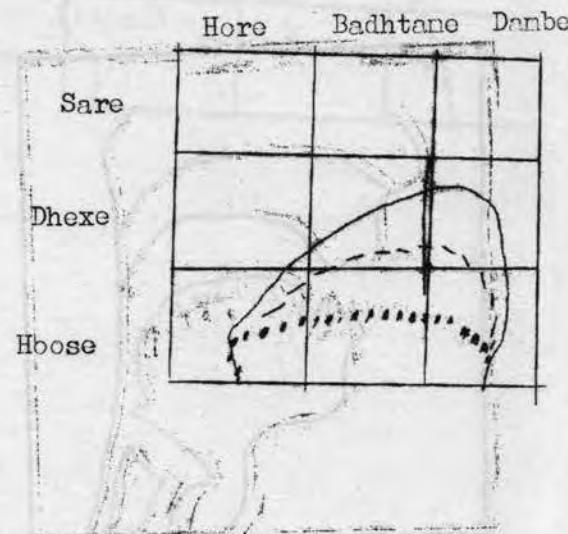
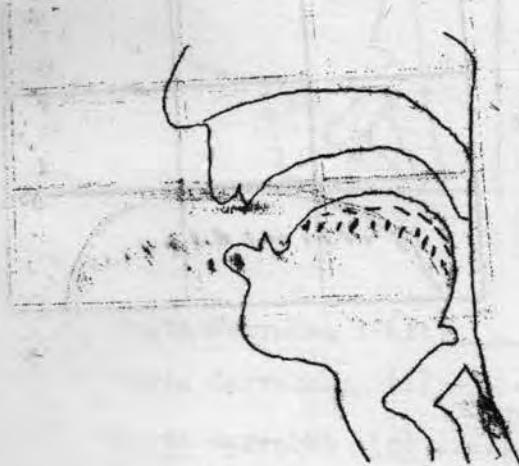

Rugta Carrabka (u:) _____

Rugta Carrabka (u) - - - - -

Rugta Carrabka (a) .....:::..

Shaxanka 30d: Shaqallada dambaynta ee sare.

Rugta Carrabka (o:) _____

Rugta Carrabka (o) - - - - -

Rugta Carrabka (a) .....:::..

Shaxanka 31d: Shaqallada dambaynta ee dhexe.

3. SHAQALLADA LAMMAAN:

Shaqalladani waxa u tilmaan guud ah isku biiridda ay isku birrayaan laba shaqal. Labada shaqal ee isku biiray, midkood, waxa uu sal ama duluc u yahay dhihidda allanaha (syllable); ka kale na, waxa uu kala qeezaa laba allane oo isku mid neqon lahaa. Haddii aan laba eray oo hal allene ah (monosyllabic) isu eegno, in waxa aan ogaankarneauu kala qeexayo ama kala saarayo macnahood. Taas na ay macnaheed tahay in shaqalkaalabaad loo baahan yahay. Tusaale ahaan waxa aad u fiirsataa labadan eray ee hal allanayaasha ah: dha /dha/ codka /g/ iyo dhay /dai/ caano. Waxa ay labadaas eray ku kala duwan yihin oo keli ah shaqalka lammaanaaday. Lammaanaanta shaqallada waxa afkeenna aabo u ah labada doorsoome ee /w/ iyo /j/. Iyaga ayaa u kala saara shaqallada lammaan ~~lawa~~ kooxood oo kala ah kooxda horayneed iyo kooxda gadaaleed. Dhamman shaqallada dhafan ee afkeennu waxa weeye: /ai/, /ei/, /oi/, /au/ iyo /ou/.

II. /ai/ HORRAYSIIN HOOSE SARE

Shaqalkani waxa weeye laba shaqal oo isku biiray. Waa shaqalka erayyaan ku jira ~~ayn~~, ~~ayn~~, iyo dhay. Codka /y/ marka uu erayga ugu dambeey, sidii aan hore u soo sheegay, waxa uu yeeshaa dhaqanka shaqalka /i/, oo loo ma akhri /j/ oo ah. Shibane. Dhihidda codkani waxa ay muujinaysaa sida sawirkiisa ku qeexan /ai/ in marka hore lagu dhawaao /a/ dabeeto na loo gudbo dhihidda /i/. Gudubkaas labada cod la iskaga gudbayaa waa mid horrayn ah.

Horrayntaas na waxa keennay shaqalka /i/ ayaa ka soo baxa afka xaggiisa hore; waxa na la wadaaga dhaqankaas shaqaladan sidiisa lamaan ee /ei/ iyo /si/. Dhihidda erayyada u fiirso:-

SHAQAL

<u>11. ay /ai/ HORRAYN</u>	<u>DHEXAYN</u>	<u>DAMBAYN</u>
aydin/aidin/	hayn/hain/	dhay/dai/
aynnu/ainnu/	nayl/nail/	shay/ʃai/
ayban/aiban/	sayn/sain/	hadhay/hadai/
ayro/arro/	mayillin/maillin/	nabay/nabai/
aybax/aibax/	caydhi/čaidi/	wadhay/wadai/
aynbaad/aibaid/	layli/laili/	fadhay/faqai/
ayni/ayni/	bayd/baid/	solay/solai/
ayfaad/afaad/	xaydh/haid/	culay/čulai/
eydhim/iqiin/	cayn/čain/	ganay/ganai/
	kayn/kain/	meeray/marai/

12. /ei/ HORRAYSIIIN DHEXE SARE

Shaqalkani waa shaqal lammaan oo ka ko bixi shaqalka dhexe ee /e/ iyo shaqalka hore ee /i/. Shaqalkan lammaan ama dhafan ee /ci/ iyo shaqal aan hore u soo sheegay ee /ai/ waxa aad moodaa dhaqan ahaan in ay legdamayaan. Middaas macnaheedu waxa ay tahay in ay rugaha ay fadhiistaan qaarkood aanay ka dhihidood, macnaha erayga beddelaynин sida.

/axrijci/ /axrijai/. Eraygan labada siyood mid kasta oo aad u akhrido macnuhu beddelmii maayo, dhihidda na dheguhu diidi maayaan. Haddii se erayga weydii mar loo akhriyo /weidi:/ mar na /waidi:/ , macnuhu is beddeli maayo, dhihiddu se waa jaban tahay. Marka ay taas dhaedo ayea loo yaqaan legdanka laba cod. Marka lagu dhawaaqayo shaqalkan, marka hore waxa carrabka lagu dhuftaa shaqalka dhexe ee /e/ debeed na waxa hore loogu gudbaa shaqalka /i/. Waxa aad dhihiddoda u fiirsataa erayyadan shaqalka lammaan qeexaya:-

SHAQAL LAMMAANE AH.

12. ey /ei/ <u>HORRAYN</u>	DHEXAYN	DAMABAYN
ey/ei/	weydiin/weidi:n/	holliyey/hollijei/
eyl/eil/	weydaari/woida:ri/	sadqeeyey /sadqe:jei/
	weyl/weil/	silciyey/sil ijei/
	Weyso/weiso/	huwiyey /huwijjei/
	Weyn/wein/	barkiyey/barkijei/
		murdiyey/nurdijei/
		jilciyey /jil ijei/
		qadiyey /qadijei/
		jebiyey /jebijjei/
		fujiyey /fulijei/

13. /oi/ HORRAYSIIIN DHEXE DAMBE SARE

Shaqalkan lammaan waa shaqal ka koobma /o/ iyo /i/.

Marka hore waxa carrabka lagu dhuftaa /o/ oo shaqal dambe ah,
dabeeto na waxa looga gudbaa /i/ sida tusaha ku qeexan.

Horrayntiisu waxa ay la mid tahay horraynta /ai/ iyo /ei/.

Meelaha uu erayga ka galoo na dhammaan isku si eyaa loogu
dhawaqa /oi/. Erayyada uu xagga hore ka galaa se waa
yar yihiin, dhammaantood na waa ay kooban yihiin. Waxa aad
u fiirsataa dhihidda erayyadani

SHAQAL LAMAAN

13. oy /oi/ HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
oy/oi/	hoyn/hoin/	hoy/hoi/
oydin/oidin/	qoyn/qoin/	qoy/qoi/
	goyn/goin/	goy/goi/
	qoyta/qoita/	
	dhoyla/doiila/	
	hoyla/hoila/	

14. /au/ DAMBAYSIIN HOOSE SARE

Shaqalkani waxa uu ka koobncaa shaqalka hore ee /a/
 iyo shaqalka danbe oo /u/. Marka hore waxa lagu dhawaaqaa
 /a/, dabeed na waxa looga gudhaa /u/. Gudubkaas waa mid dambayn
 ah sida tusaha ku qeexan - shaqalkan lammaan waxa uu la
 legdamaa sida /ai/ iyo /ei/ - shaqalka /ou/.

Waxa aad u fiirsataa labadan siyood ee loogu dhawaaqo eraygan "law"
 /lau/ iyo /iou/. Labadan dhihiddood macnaha erayga beddeli magyaan
 kala dhihiddoodu na dheguhu diidi maayaan. Laakiin eraygan /hau/
 /dau//dou/laba macne ayaa uu lee yahay, haddii laba siyood loogu
 dhawaaqo. Ma garanaysaa labda macne?

Waxa aad dhihiddooda dhuuxdaa erayyadan:-

SHAQAL LAMMAAN

14. aw /au/ HORRAYN	DHEXAYN	DAMBAYN
awr/aur/	gawrac/gaura /	qaw/qau/
awdal/audal/	qawlayste/qaulaistr/	daw/dau/
awd/aud/	gaws/gaus/	neecaw/ne:gaau/
awlax/awlak/	gawracato/gaura ~~q~~ ato/	kelaw/kelau/
aw/au/	mawle/maul:/	calaw/ alau/
awdan/audan/	mawlac/maula ~~q~~ /	jillow/yillqu/
awfaad/awrqaad/	dawlis/daulis/	garaw/garau/
awrgaal/urga:l/	dhawr/qaur/	faraw/farau/
awbarre /autarr / /	hawaar/haurar/	malaw/malau/
awlal/aulal/	qawlal/qaulal/	laxaw/lahau/

15. /ou/ DAMBAYSIIN DHEEAE SARE

Shaqalkani waa shaqal la legdama shaqalka /au/.

Erayyada uu ku jiraa na waa ay ku yar yihiin af Soomaaliga. Bal u fiirso dhihidda erayyadan uu beddeli shaqalkani ku jiro. Waxa badidooda /au/ iyada oo aan macnaha wax ba iska beddelin.

SHAQAL KAMMAAN

15. /ow/ /ou/ HÓRRAYN DHEXAYN DAMRAY

kowle/koul / kow/kou/

gow/gou/

low/low/

qabow/qabou/

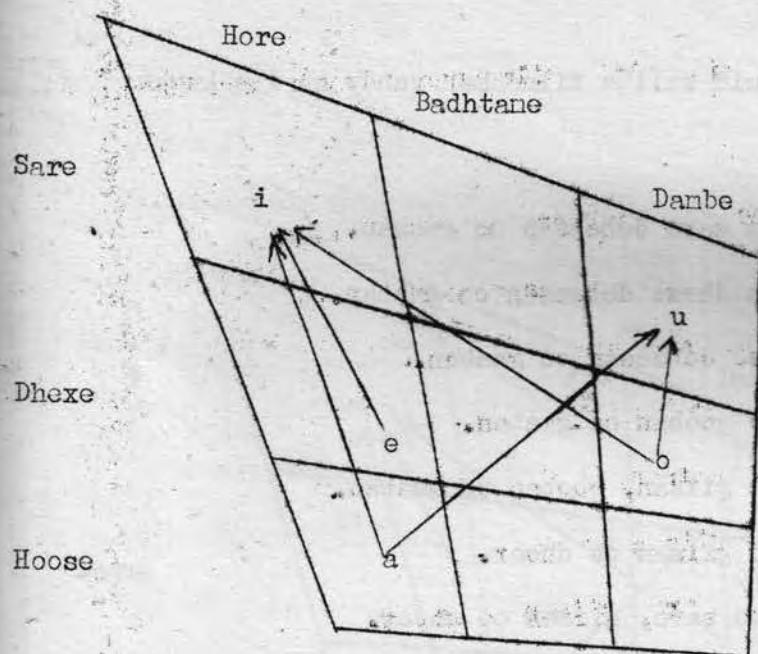
nidow/midou/

hilow/hilou/

ga bow/gabou/

galow/galou/

malow/melou/

Tusaha 4d: Shaqallada lammaan - horraysiin /ai/,
/ei/, /oi/ iyo dambaysiin /au/, /ou/

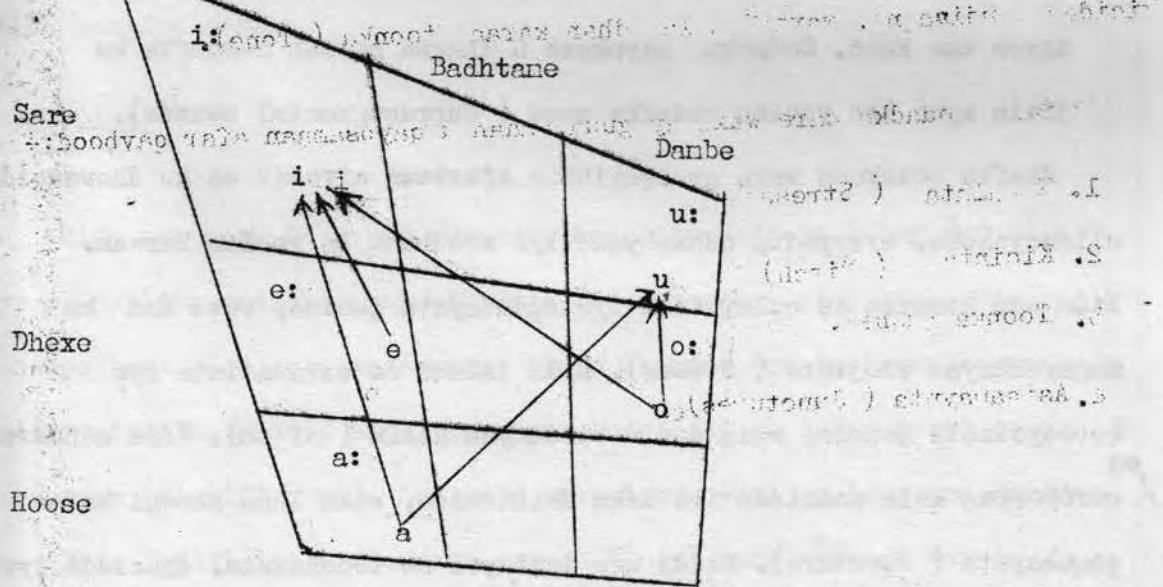
4. Koobid: Tilmaamidda Shaqallada

Shaqal waliba waxa uu leeyahay tilmaan lagu sifeeyo oo ka koobanta siyaabaha uu u dhaqmo, marka uu samaysmayo. Siyaabaha lagu tilmaamaan waa shan wax ee aan ku soo sheegay bogga.

Shaqallada oo mid waliba tilmaaman yahay na waa kuwan:

1. /i/ hoose horrayn sare debecsan oo gaaban.
2. /e/ hoose horrayn dhexe debecsan oo gaaban.
3. /a/ horrayn hoose debecsan oo gaaban.
4. /o/ dhexayn dambe gooban oo gaaban.
5. /u/ sarrayn dambe giisan, gooban oo gaaban.
6. /i:/ horrayn sare giisan oo dheer.
7. /e:/ horrayn dhexe sare, giisan oo dheer.
8. /a:/ horrayn hoose sare, giisan oo dheer.
9. /o:/ dambayn dhexe sare, giisan, gooban oo dheer.
10. /u:/ dambayn sare giisan, gooban oo dheer.
11. /ai/ horraysiin hoose sare oo lammaan.
12. /ei/ horraysiin dhexe sare oo lamman.
13. /oi/ horraysiin dhexe dambe oo lammaan.
14. /au/ dambaysiin hoose sare oo lammaan.
15. /ou/ dambaysiin dhexe sare oo lammaan.

Tusaha 5d: Shaqallada dhammaan.

115) C O D A D K A S A R E

Codadka taxan ka shkow, Af waliba waxa uu leeyahay codad sare.

Codadka sare waa ay ka baxsan yihiin xuruufta u dejisan afka, ay khuseeyaan, /ee shibbane iyo shaqal u qaybsani. Sida ay afafka adduunku u leeyihiin xuruuf kala gudisan, ayaa ay u leeyihiin codad sare oo kala duwan. Codadka sare waxa /tilmaansan habka loogu dhawaaqayo a allanayaasha, erayyada, odhashyada iyo weedhaha ba. Wuxuu dhacda, marka qofku hadlayo, in uu allanayaasha .

i) kala culaysiiyo, ama fududaysiiyo; 2) kala saraysiiyo ama kala hoosaysiiyo; 3) kala soocga ama isku dhifto; 4) toosnaado, dhaco ama kaco. Codadka caynkaas u dhaqma ee aan xuruufta ku jirin ayaa loo yaqaan codadka sare (Suprasegmental sounds).

Afafka qaarkood waxa ay leeyihiir afartaa siyyadi ee ku dhawaaqidda allanayaashu, erayyadu, odhaabyadu iyo weedhuhu ba yeelan karaan.

Sida ugu horaysa ee culaysinta iyo fududaynta geexda, waxa aan ku magacaabayaa xoojinta (Stress). Sida labaad ee saraysiinta iyo

hoosaysiinta geexda, waxa aan u bixinayaa kicin (nitch). Sida saddexaad ee / eaddayya kala soocidda iyo isku dhifashada, waxa lagu sheegi karaa qoqobaynta (Juncture). Midda ugu dambaysa ee toosnaanta, dhacidda iyo kicidda muujisa na, waxa la odhan karaa toonka (Tone).

Markaas codadka sare waxa ay guud ahaan u qaybsamaan afar qaybood:+

1. Xoojinta (Stress)
2. Kicinta (Pitch)
3. Toonka (tone).
4. Astaamaynta (Junctures)

Qayb waliba waxa ay leeday qiyas cilmi ah oo lagu baadho, lagu na kala sooco. Qiyaastu na waxa ay salka ku haysaa aalado hadalka baadhistiisa loo sameeyay hab ay soo saareen, laakiin cilimada afafka baadhaa ay fududeeyeen oo la baran karo, marka la dhiganayo cilmiga afafka. Qofkii cilmigaas si hufan u baartaa, waxa uu garan karaa meesha ay codadka sare hadalka ka galaan, isaga oo aan u baahin in uu aalad isticmaalo. Haddii se uu qofku u baahdo in uu si cad ugu dhaba galo, waa in uu ku shaqaynta aaladahaas bartaa nudo aan badnaya. Qofku se marka uu leeyahay aqoon qeexidda codadka sare, waxa uu ka dhuuxi karaa hadalka qofka.

1. XOOJINTA.

Sida aan hore ba u soo sheegay, xoojintu waxa ay tahay fududaynta iyo gulaysinta codadka (shaqallada), allanayaasha, erayyada, odhaahyada iyo weedhaha. Xoojintu waxa weeye arrin macnaha ama isticmaalka waxa xoojiyo hedela. Haddii aanay hawshaas bedelidda ah qaban murti ma lahaateen (Significance). Xoojinta shaqalladu waxa ay bedeshaa dhismal ka shaqalka. Haddii loogu dhawaaqo erayga "Fure" laba siyood. Mar la xoojiyo shaqalka dambe ee "e", waxa ay dhihidda eraygu u qormaysa /fure/ dhihidda. Haddii se la fududeeyo /e/ codka shaqalkaas, waxa uu eraygu u qormayaa /furə/. Waxa aan halkan ka dhuuxi karnaa in shaqalkaas ugu danbeeya erayga "fure" uu u qormo, mar culus /e/ iyo mar la fududeeyo /ə/. Waxa dhici karta in ay labada cod'eray keli ah, ku wada jiri karaan; sida: wehel /wəhəl/. Haddii loo akhriyo erayga /wehəl/, waxa la garan karaa in ay dhihiddiisu ka baxsan tahay caadi.

Sida ugu caadisan dhihid "wehel", waa sid hore /wəhel/. Waxa aynu
halkan ka garan karnaa laba waxyaabood. Midda hore waxa ay tahay in eray
dhihiddisu jabayso, haddii la culaysiyo ama la fududeeyo meel ama allane
aan culaysintu ama fududayntu ku habboonayn; laakiin macnaha laga
dhadhansan karo, aanuu se dhammayn. Mafka sidaasidhaedo na, murti ^u waa
ay weeqmaysaa. Waxa aynu tusaalahaa ka garan karnaa in ay ~~xoojiritu~~
murti leedahay afkeenn.

Middan sare waxa ay ahayd xoojintu marka ay muhim/tahay allanaha
ama codka. Bal aynu eegno in ay murti ^u leedahay marka ay weedhaha ku
jirto xoojintu.

"Nin baa libaax dilay", meeqa macne ayaa ay leedahay, waxa qof
walba oo Soomaali ihi ka warqabaa in weedhani ay laba macne yeelan
karto. Macnaha hore waxa uu ~~ceidaynayaa~~, marka "nin" yeele yahay.
Macnaha labaad na waxa uu muuqanayaa, marka "libaax" t yeele yahay.
Waxa halkaas ka caddaanaysa in dhihidda weedhan macnaha horé siineysa
ay tahay mid "nin" la xoojiyay.

Nin baa libaax dilay.

Macaba dambe na dhihidda weedhu noqonayso.

Nin baa libaax dilay.

Weedha hore ninka ayaa dilay libaax

Weedha dambe na libaaxa ayaa nin dilay.

Markaas waxa aan halkan ku caddanayaqin ay xoojintu tahay wax murti
weyn leh afkeenna. Waxa na aan isku deyayaa in aan si dulmar ah ugu
faallood xoojinta afkeenna.

Xoojintu ku ma koob na fududaydin iyo culaysin keli ah, ee
waxa labada dhexdood yimaadda laba kale. Afarta xubnood ay u
qaybsantaa waa sidan:-

	Codayn <u>Qoraalka</u> <u>(Transcription)</u>	Qoraal <u>(Ordinary Writing)</u>
1. Xoojin Sare (Primary Stress)	/tip-pan-dah/	تیپ پان دا
2. Xoojin Dhexe (Secondary Stress)	tip-pa-ndah	تیپ پان دا
3. Xoojin Caadii (Tertiary Stress)	tip-pa-ndah	تیپ پان دا
4. Xoojin Hoose (Weak Stress)	v	و

Waxa kale oo **dhaade** in ay afartaas xubnood ee xoojintu ay eray keli ah ku kulmaan. Eraygaas ay ku kulmaan, waa in uu **dhaade** eray afar allane ah (Four Syllabic Word) Sida: "ta-ba-bar-ka". Marka aynu afartaas xubnood kala saarno afarta allane waxa aynu garan karmaa sida ugu caadisan, ee eraygan loogu hadalo. Hoose waxa aar ku qoraya eraygii oo afar jeer had ba si gooni ah loogu dhawaaqay:

1. ta - ba - bar - ka

1. ta - ba - bar - ka

2. ta - [^]ba - [\]bar - [^]ka

2. [/]ta - [^]ba - [\]bar - [^]ka

3. [\]ta - [^]ba - [\]bar - [/]ka

3. [\]ta - [^]ba - [\]bar - [/]ka

4. ^vta - [\]ba - [/]bar - [^]ka

4. ta - ^vba - [/]bar - [^]ka

Afartaas siyood ee loogu dhawaaqii karo erayga waxa ugu caadisan, ugu na habboon dhihid afraad ta ugu hoosaysa. Waxa aad tusaalahan ka garan kartaa in dhihidda ugu habboon erayga tababarka ay tahay marka allanaha kowaad ugu fudud yahay, allanaha, labaada ugu ku xigo, allanaha siddexaad ugu culus yahay, allanaha afraad na ku xigo culays ahaan allanaha saddexaad.

Laylis: Waxa aad dhihidooda caadiga ah baadhaa, erayyadan.

1. gardaro _____

2. Kolay _____

3. Gabaldhac _____

4. Saansaab _____

5. Galdogob _____

6. Waraabeyye
7. Waaberi
8. Gurguurad
9. gaashaan_dhig
10. dhaqdhaqaayo

2. KICINTA:

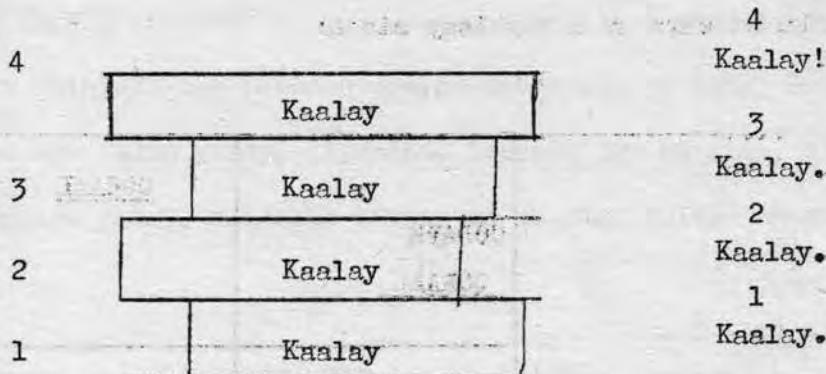
Waxa ay kicintu tahay, sida aan soo sheegay dhihidda kala saraysiisa áma kala hoosaysiisa allanayaasha erayga, iyo erayyada, odhaahyada iyo weedhaha. Waxa ay tahay kicinta ugu saraysaa qaylad dheer ee yaabka; ta ugu hoosaysaa na waxa ay tahay xanshasha. Labada heer iyo inta u dhaxaysa ayaa hadalka sarayntiisa iyo hoosayntiisu ku eg tahay. Culimada, afafku na waxa ay u qaybisay sidan:

		<u>CODAYN</u>	<u>QORAAL</u>
1. Kicin	yaab (high)	4	-
2. Kicin	sare (mid)	3	-
3. Kicin	caadi (normal)	2	-
4. Kicin	hoose (low)	1	-

Shoo neges, mire, yedot waa een yelind. Aradi jawaab yarid waa
yaasymo khil-samii, waa fi nevashidum waa u fadil. Isaaqadda aqoon

Kicinta iyo xoojintu waa ay isa saameeyaan. Xoojinta sare iyo kicinta yaab inta badan waa ay isla jiraan. Saddexda heer ee kale na, sida labada ugu sareeyaa isula jiraan ayaa ay isu kaabaan.

Kicintu waxa weeye sumad uu leeyahay hadalku oo ah in la barto marka codaynta erayaynta iyo weedhaynta la dersayo. Maxaa yeelay, waxa eray loogu dhawaaqi karaa: mar xanshashaq ah, mar caadi ah, mar caadi ka saraysa iyo mar yaab - naxdin, cadho iyo farxad mid kasta ha ahaad ee. Afartaas kicinood ma aha wax leh qoqob ama dayr u dhexeeya oo kala sooca, ee waxa jira in sida aad mid ugu hadlayso, aad tii kale ugu gudbayso. Kicin kasta oo ka mid ah afartaas kicinood waxa ey. Ieedahay dhawr docood oo minankeedu leeyahay, oo ay fadhiisan karto. Marka aynu qeexayno kicin na, muhim ma aha in aynu u fiirsam ama caddayno docaha minankeeda ama hoygeeda. Waxa aad u fiirsataa: tusaalahan:-

ay " 4 " Kaalay marka / tahay kaalay, waxa weeye marka erayga dhihiiddiisu qaylo ku jirto. Kalka ay tahay " kaalay ", waxa weeye, marka ay erayga dhihiiddiisu aanay caadi ahayn. " 2 " Kaalay " waxa ay tahay, marka erayga caadi loogu dhawaaqo. " Kaalay " waxa ay muujinaysaa in ku dhawaaqidda eraygu ay xanshashaq tahay.

Marka aan eego weedhaha kicintooda, waxa muuqanaya in weedh
kasta ba erayyada ku jiraa ay kala yeelanaya kicino kala gedisan.
Haddii aanay taasi jirin, weedha dhidhiddeeda waxa loo maqlayaa
sida naastaro ama rikood eajaladiisii qabsamatay oo heer keli ak ka hadalaya.
Waxa markaas soo baxa dhawaanq aan sarayn iyo hoosayn mid na lahayn!
Hadalkenna na taas la mid ma aha, ee waxa uu leeyahay xirar. Kala
duwan, Waxa aad u fiirsataa weedhan afar siyood loogu dhawaaqay.

1   3   2   3   2
1. Ninka ayaa jooga guriga.

3   2   3   4   4
2. Ninka ayaa jooga guriga.

2   3   1   3   2
3. Ninka aya jooga guriga

2   1   2   3   1
4. Ninka ayaa jooga guriga.

Haddii aad axadhid weedhaha, waxa aad garan kartaa murtida ku
jirta kicinta. Macnaha weedhaha ni na waa sidan:

1. weedh adkaynaysa joogidda uu ninku

joogo guriga. (emphatic)

2. weedh muujinaysa yaab.

3. weedh muujinaysa ku dheeldheel.

4. weedh muujinaysa fikrad caadi ah.

Waxa tusaalaha laga garan karaa in ay kicintu tahay wax giimo
leh hadalka.

Sida tusaalaha weedhan afar siyood ugu dhawaaq, oo eray walba
kicintiisa qeex:

1. Nin baa dilay mas.

2. waxa dilay nin mas.
3. Mas ayaa dilay nin.
4. Cabdii ayaa qaadaya targadda.
5. Hashii baa libaax cunay.

3. TOONKA:

Waxa kicinta ku loohan oo aan si cad uga baxsamyen toonka.

Afafka qaarkood ayaa waxa ay leeyihiin codad, ka mid ah codadka sare
ee aan xurunfa afkaas ku jirin oo aan kicin, xoejin iyo astaamayn
mid naba ahayn, laakiin macnaha erayga dhawr macne ka dhiga.

Afka shiinuhu ama luqadda shiinuhu waxa ay leeday afar codadkaas
ka mid ah, Afkeennu na ama luqaddeenku na waxa ay leeday laba.

CALAAMADAHAA QEEXA TOONKA:

Waxa jira in culimada afafku ay ku kala duwan yihiin calaamadaha
ay ku isticmaalaan toon qeexidda. Halkan se waxa aan ku caddaynayaa
afar calaamadood oo aan ka soo soocay calaamadaha kala duwan ee jira.

-101-

	CADAYN <u>QORAAL</u>	QORAL
1. Toon saraysiin (high toon)	-	
2. Toon hoosaysiin (Low toon)	-	
3. Toon horaysiin-hoosu dhicid (fronting toon)	✓	
4. Toon dhambaysiin-korukicid. (Backing toon)	✗	-

Afafka leh toonka waxa ugu caansan Af shiinaha. Afkaas waxa uu leeyahay toon eray keli ah siin kara afar macne oo kala duwan, wuxuu na kala qexxa afartaas toon ee aan soo sheegay.

Tusaale: /má/ hooyo

/má/ faras

/má/ xħamtiħad

/má/ quudhsa

Afkeennu ma laba afartaas toonee Af Shiinuhu leeyahay. Waxa
laba
leeyahay keli ah: toon horaysiin iyo toon dambaysiin.
se labada toon ku lammaan kicin korusocod (rising pitch)
 iyo kicin hoosudhicid (falling pitch). Toonka horaysiinta had walba
 waa la socda kicin hoosudhicid. Toonka dambaysiinta na waa kaaba
 kicin horukicid. Afkeenna labadaas toon oo keli ah ayaa murti leh,
 geexiddoodu ay laga ma maarmaan tahay. Waa na ay kala soocaan
 dhisme iyo macne ba laba eray. Labadan toon waa ay yihiin labadii
 gudida "Af Soomaaliga ku sheegtay bilowgii qoridda Afkeenna shaqal
 culus iyo shaqal fudud. Toonku ma aha shaqal ee ~~waa~~ cod sare, oo sida
 xoojinta iyo kicinta u baahan calaamad ka baxsan codadka taxan.

MEELAHA TOONKA MURTI LEEYAHAY.

Meela uu toonku murti leeyahay ee Afkeennu waa ay fara badan
 yihiin. Marka ugu horaysa toonku waa uu kala qeexaa caynka (Gemddr)
 afkeenna. Afafka caynka leh, waxaa ka mid ah af carbeedka iyo af
 talyaaniga. Af carbeedka waa lagu gartaa dhaddigga iyo laboodkiisa
 "ta" furan ama xidhan oo erayga dhaddig u gaar ah. Laboodku na waa aanuu
 lahayn "ta" daas furan ama xidhan, sida: tilmiid (arday) iyo tilmiida
 (ardayad). Af talyaaniga waa inta badan lagu gartaa caynkiisa laba cod
 oo erayga gadaal kaga darsamaa.

Codka /o/ waa uu gadaal kaga darsamaa erayga lab, codka /a/ na waa
 uu ku lifaaqmaa erayga dhaddig: ragazzo (will) iyo ragazza (gabadh).
 Af talyaaniga dhammaan waa dhaddigi waa ay qaataan /a/; af carbeedka
 na dhammaan. Waa dhaddigi waa ay qaataan /t/ ama /h/.

Afafka caynka lihi waxa weeye kuwa magaca shay kasta dhaddig yahay ama lab yahay - shayga wax naf leh ha ahaad ama ayaa aanuu ahaanin. Af Ingiriisku ku ma jiro afafka caynka leh. Sababtu na waxa ay tahay, waxa uu Af Ingiriisku leeyahay, wax naf leh oo dhaddig iyo labood ba leh - Sida (actor: actress); iyo wax aan dhaddigayn labayn na oo aan yeelan karin dhaddignimo iyo laboodnimo - Sida table.

Bilaaba Af Soomaaligu yahay afafka magaca shay waliba dhaddig yahay ama lab yahay, waxa laga ma maarmaan ah in ay jirto sumad u gaar ah dhaddignimada sida af carbeed, ama laboodnimada iyo dhaddignimada sida af Talyaaniga. Haddii aanay taas jiri, waxa dhib noqonaysa sida loo garan karo isticmaalka falka.

Waraabe ayaa { qaataay }
                          { qaadatay } Lax.

Weedhan ma waxa sax ah:

Waraabe ayaa qaataay lax, ama se

Waraabe ayaa qaadatay lax.

Waxa labada weedhood la mid ah:

Dacawo ayaa qaadatay wan

Dacawo ayaa qaataay wan.

Waxa halkan ka cad in ay dhib ku tahay in uu garto qofkii
 baranaya afkeenna haddii aannu u dhalan afku. Qofka so ku soo barbaaray
 waa garanayaa in ay weedha hore ku hagaasan tahay: Waraabe ayaa qaataay lax;
 Weedha dambe na ay ku hagaasan **tahsy**:
 Dacawo ayaa qaadatay wan. Dhismaha kala gedisan ee falka "qaado" waxa
 u sabab ah caynka labada eray ee yeelaha ah: Waraabe iyo Dacawo.

Haddii erayga yeelaha ihi ku cusub yahay qofka af Soomaaliga u dhashay,
 dhibaatadaas oo kale ayaa ka hor. Imanaysa: Labadan weedhood tee baa
 sax ah:

1. Gaat ayaa tegay shalay.
2. Gaat ayaa tegtay shalay.

geranay
 Haddii aan in ay dhib tahay afkeenna, illaa la caddeeyo
 caynka nagaca, garashada dhaddignimada iyo laboodnimada, Waxa aan
 go'aan ku gaadhi karnaa, in ay jiraan codad sare oo muujinayn caynka
 erayga magaca ah. Bal u fiirso magacyadan:

I
TOON LA'AN

Wiyil
 Goed
 Shabeel
 Waraabe
 Dacawo
 Libaax
 Haldhaa
 Goray
 Gacan

II
DAMBAYSIIN-KORUKICID

Wiyil
 Geed
 Shabeel
 Waraabe
 Dacawo
 Libaax
 Haldhaa
 Goray
 Gacan

III
HORAYSIIN-HOOSUDKICID

Wiyil
 Geed
 Shabeel
 Waraabe
 Dacawo
 Libaax
 Haldhaa
 Goray
 Gacan

Erayyada khaanadda kawaad waxa loogu dhawaaqi karaa sida Khaanadda Labaad ama Khaanadda Saddexaad. Haddii loogu dhawaaqo sida Labaad, erayyadu waa ay lab yihiin. Haddii loogu dhawaaqo sida saddexaad na erayyadu waa ay dhaddig yihiin.

Waxa halkan inooga caddaanaysa in erayyada codadkood taxani isku midka yihiin ee lab ama dhaddig noqon kara uu toonku kala saaro.

Erayyada noocaas ah waxa ka mid ah kuwan:

<u>I</u> <u>ERAYGA</u>	<u>II</u> <u>LAB</u>	<u>III</u> <u>DHADDIG.</u>
Inan	Inan	Inan
Weyl	Weyl	Weyl
Nirig	Nirig	Nirig
Nayl	Nayl	Nayl
Ceesaan	Ceesaan	Ceesaan
Dameer	Dameer	Dameer
Qayl	Aayl	Qayl

Waxa kooxdan ku lammaan erayyo aan dhaddignimo iyo Laboodnimo aanay ka muuqan. Laakiin se leh dhaddig iyo labood ay keentay cayn (Gender) afkeennu leeyahay ee shay kaata oo aynu nagacaadno, ugu dhawaaqo sidii wax lab ama dhaddig. Waxa markaas afkeenna jira erayyo codadkooda taxani ay iskw mid yihiin, laakiin leh laba macne oo mid wax dhaddig yahay, mid na wax lab yahay.

Erayyada dhaqankaas leh waxa ka mid ah:

<u>I</u>	<u>II</u>	<u>III</u>
<u>ERAYGA</u>	<u>LAB</u>	<u>DHADDIG</u>
Dhiil	Dhiil	Dhiil
Dul	Dul	Dul
Suun	Suun	Suin
Beer	Beer	Beer
Gees	Gees	Gees
Buur	Buur	Buur
Mar	Mar	Mar
Fur	Fur	Fur
Hoos	Hoos	Hoos
Irmaan	Irmaan	Irmaan

Eraygu marka uu lab yahay, waxa raaca qodobka lab ee "ka".
 Marka uu dhaddig yahay na, waxa raaca qodobka dhaddig ee "ta".
 Dhammaan erayyada khaanadda labaad waxa raaci kara qodobka lab
 ee "ka". Erayyada khaanadda saddexaad na waxa raaci kara "ta".

Waxa kale oo toonku kala qeexaa erayyada lab ee marka
 wadar loo beddelo dhaddig ~~s~~ isu rog. Markaas haddii eray
 markiis hore ba ~~labood~~ ahaa, marka wadar loo wbeddelo aan
 qaadanin lifaaq wadareed, waixa beddel ~~na~~ toonkii caynka lab oo
 isu beddel toon cayn dhaddig, Sida:

I	II	III
<u>ERAY</u>	<u>KELI</u>	<u>WADAR</u>
Awr	Awr	Awr
Baabuur	Baabuur	Baabuur
Buug	Buug	Buug
Arday	Arday	Arday
Dibi	Dibi	Dibi
Ey	Ey	Ey

labaad

Erayyada khaanadda labaad waa ay lab yihiin.

Erayyada khaanadda saddexaad na waa ay dhaddig yihiin.

Waxa jira afkeenna erayyo aanuu toonku kala qeexi karin ee lagu kala caddayn karo macnahooda isticmaalka. Erayyadaas fhihidoodu waa isku mid oo la ma kala saari karo gooni ahaantooda.

Waxa ay yihiin erayyadaasi , Marka hore: 1) Erayyo dhaddig oo magac ah iyo erayyo fal amar ah oo tilmaamaya qofka labaad ee lala hadlayo wadartiisa:

I

MAGAC DHADDIG

II

FAL AMAR

Mirta	Mirta
Laaca	Laaca
Sooca	Sooca
Laabta	Laabta
Xeedha	Xeedha
Waabta	Waabta
Jeexa	Jeexa

MAGAC DHADDIGII

Beerta

Barta

Raarta

Furta

FAL AMAR II

Beerta

Barta

Raarta

Furta

Kol labaadka na waxa ay yihiin erayyo lab oo magac ah iyo erayyo fal amar ah oo tilmaamayo qofka lala hadlayo kelidiisa:

MAGAC

Qaad

Mar

Feedh

Mud

Laac

Rar

Fur

Kor

Sax

Daab

FAL

Qaad

Mar

Feedh

Mud

Laac

Rar

Fur

Kor

Sax

Daab.

Erayyadaas labada nooc ah isticmaalka oo keli ah ayaa laga gartaa . Sida:

1. Cali ayaa waraabiyay beerta.

fal.

Jaaillayaal, beerta beerihiim.

waxa aan ogaaday mar uu tegay.

2. Jaalle, mar jidka.

4. ASTAAMAYNTA (Junctures)

Qaybta codadka sare ugu dambaysaa waxa ay tahay kala soocid
qaybta eray

erayyada, odhaahyada iyo weedhaha afka. Sidii aan ugu horrayntii

ba u sheegay. Haddii hadal yahay codad is dabajoog ah, maxaa

lagu garan karaa eray, odhaah iyo weedh. Ma jiro xaraf, sida xuruuf-

~~tauf/b/~~ iyo ~~ti~~ oo kale oo ina garansiiya in eray dhammaaday,

ana odhaahi dhammaatay ama se weedhi dhammaatay.

Culinada afafku, si ay arrintaas uga k jabo keennaan, waa
ay hadalkii is dabajooga ahaa geliyeen aalad geexda codadka.

Dabeeto waxa muuqatay meel (space) hannaan oo aan cod ku dhicin,
oo u dhexeeysa codka erayga hore ku dhammaaday iyo codka erayga ku
xigaa ka bilaamay. Marka odhaahi, ama weedhi dhammaato na, waxa ay
ogaadeen codka ay odhaahda ama weedha hore ku dhammaato iyo codka
ay odhaahda ama weedha dafbe ka bilaabanto in ay u dhexayso dhawr
meelood (Several spaces) oo kala duwani. Meelahaas bannaanaaday ayaa
dabeed, Culinada afafku u samaysay calnashdo ana sumado lagu kale
sooco erayyada, odhaahyada iyo weedhaha.

Markii taas la ogAADAY ayaa waxa kale oo dhibaato la timid,

sida loo kala qeebayo hadalka iyo qoraalka. Waxa jirta in marka qof hadlayo uu is dhexdhigo laba ama dhawr eray, taas oo ay keento degdegsiinya hadalku. Tusaale ahaan waxa aynu ogaanaynaa in ay labadan ^{weedhood} ee hoose ku qorani, ta hore tahay hadal, ta dambe na tahay qoraali.

1. Kumaad doonaysaa?

2. Ku ma baa aad doonaysaa?

Tusaalahan waxa aad ka dhuuxi kartaa in, marka hadalka, ay eray keli ah isku noqdeen afar eray. Marka weedha kowaad lagu baadho aaladda codadka qeexda, waxa ay weedho ka koobmaysaa laba eray. Marka weedha labaad lagu baadho na, waxa ay weedho ka koobmaysaa shan eray.

Middaas baa na keentay dhibaato iyo faraq weyn oo u dhexceeya hadalka iyo qoraalka. Hadal iyo qoraal mid kasta ha la baadho, ee waxa hubaal ah in ay jiraan meel bannaan oo erayyada, odhaahyada iyo weedhaha kala sooca oo lagu nastro marka la hadalayo. Inkasta oo ay jirto in hadalka iyo qoraalku kala astaamayn yihiin, isku hab baa loo wada baadhaa.

Astaanaha culinada afafku ku kale qeexdaa erayga, odhaahda iyo

weedhaha, Marka cod iyo meel (space) loo eego waa shan:-

	QORAAL CAALAMIGA AH	QORAALKA CAADIGAH
1. Astaan xidhan		
2. Astaan furan	/ + /	
3. Astaan socod	/ # /	
4. Astaan korayn	/ // /	
5. Astaan dhammad	/ # /	

1. Astaan xidhani: Wuxa ay tahay astaan la'aan. Laba cod oo isku eray ku jira meeli (space) u ma dhexayn karto. Haddii ay laba cod neel bannaani u dhexayso, labadaas cod isku eray ma noqon karaa. Markaas sidaas daraadeed ayaa aan sumad loogu yeelin!

2. Astaan furani: / / Wuxa weeye marka ay laba cod dhexdood meeli ka bannaanaato. Waa na astaanta ugu kooban astaan ahaan marka loo geego neesha bannaan ballaadhkeeda. Astaantani wuxa keli ah ee ay kala soocdaa, waa erayyada. Waa na astaanta lagu kala ganto laba labadan eray:

1. /so:xi/ iyo /si/ waa aansooci doonaa

/so:+xi/ iyo sida riyaha u sog ci

2. /kalabaiq/ /taiiiv magaal/ magaceed.

/kala + baiq/ Ninka kala baydh alaabta,

waxa aad isku daydaa

tusaalooyin kale.

TUSAALI

3. Astaan socod: / ! / astaantan iyo labada ka dambeeya waxa la isku yidhaahda astaamo go'aan. Waa astaamaha fikrad bixiya, fikraddu ha dhammaato ana ha dhinnaato ee. Astaanta socod waxa ay tilmaantaa hadal socda oo aan weli dhammaan. Waa astaanta marka qoraalka caadiga ah ay ka wakiil yihiiin hakadku (,) iyo jiitinta dheeri (-) (dash).

TUSAALE:

Qoraal keelamishah B. / barihi:/~~sali~~ / waa + kan #
ah
Qoraal caadii / Barihii, cali, waa kan.

4. Astaan korayn / || /. Astaantani waxa ay qeexdaa nasasho ama neel bannaan oo ka dheer astaan socodka. Waxa na ay samaysantaa, marka kicin sare ka horayso nasashada, dabeed na hakad dhaco.

Sida tirada:

5. Astaan dhammaad: / # / waxa ay astaantani qeexdaa. I marka hadal dhammaado. Waxa na ay ka wakiil tahay astaamaha qoraalka caadiga ah ee yaabka (!), weydiinta (?) iyo joogsiga (.).

1.1. XITTAINTA TOWDAY) GEELKAHAY AXIGGURSOO

TUSAALE.

Waxaa ayaa qaybaan u baahayaa siyaasati iyo qaybaan u baahayaa siyaasati.

1. /ma + aragta + gali H/ - shahaadka u baahayaa siyaasati.

2. /gali / kalhor + khadija/ wa: + gurgu: ranajaj H/ -

Waxaa ayaa qaybaan u baahayaa siyaasati.

Mastaamaha /t/, /l/, /ll/, /yo/ H/ waxa ayaa qaybaan

yihiin marks hadalka lagu qoro xuruufa caalamiga (International Phonetic Alphabet), mastaamaha /s/, /ʃ/, /ʃ:/, /:/, /o/, /?/ iwn.

Waxa ayaa gaar u yihiin hadalka lagu qoro xuruufa caadiga ah. Labadu

ba waxa ay tilmaamaan qorriynta hadalka.

Waxaa ayaa qaybaan u baahayaa siyaasati.

V . DOORSOONKA LAHAJADEED (DIALECT VARIATION 1.)

Bulsho kasta afkeeda waxa ku jira kala duwanaan salka ku haysa degmooyinka ay bulshadu ka kooban tahay. Kala duwanaantaasi waa mid ka iman karta dhihidda erayyada iyo Naxwaha-dhisme ahaan, macne ahaan iyo isticmaal ahaan ba. Kala duwanaantu, oo tiro iyo tayo ba aad uga yar isku mid ahaantä afka bulshada ka dhixeyya, waxa ay ku timaadaa laba arrimood: Mid dhaqan iyo mid degmo. Tan dhaqanka waxa weeye faraqa u dhexayn kara boqor hadalkiisa iyo dhoobbi sheekadiis. Ninka dhoobbiga ihi waqxa uu u kaftamay sida uur doono; haddii uu hadal deelqaaf ah yidhaahdo waa loo dulqaataa. Boqorka ama Madaxda reerka se kaftankiisu waa in uu hufnaadaa oo hadal foolxumo reeba ka dheeraadas. Dalalka dabaqada bulsheed aanay aad u muuqanin degmodhihidda dhaqameed cilmi ku ma fadhido, waa na la isku dhego mari karaa. Midda degmo se waxa ay keentaa is, af garanwaa.

Lahjadda degmo waxa laga dheegi karaa cilmi gaar ah oo u baahan barasho iyo fiiro dheeraad ah, haddii qof doonayo in uu af garto dhammaan bulshada ku nool degaankiisa. Lahjadda degmeed waxa ay salka ku haysaa had ba sida bushada warka isu gaadhsiin karto. Haddii ay degmooyinku isu faran yihiin oo aanay jirin gaadiixumo, buuro, banan iyo webiyo kala qoqobaa, waxa dhici karta in aanay dhegmodhihiddu is af garanwaa iyo is diid dhicin.

Dhegmodhihiddu ma aha wax sharci raad guurin karo.

Dhammaan wadamada afkoodu qornaa qarniyo dhowr ah, ee luqadahooda si fiican uga shaqaynayay muddaasm weli curdurka dhegmodhihideed waa haystaa. Luqadda Ingiriiska waxa looga yaqaanaa erayga daawe (frying pan) "pan", "skillet", "spider", "creeper" ama "drip-drop" degmooyin kala duwan oo dalka naraykanka ah. (Anderson & Stageberg, intro. Readings on Language, pp 319). Af Talyaaniga odhaahda "aan tagno" (lets' go), waxa looga yaqaanaa lix odhaahood oo kala duwan lix degno oo ka mid ah dalka talyaaniga, iyada oo ay jirto odhaah, guud /andiamo/:

1. /andom/	milan
2. /andam/	emilia
3. /n'amo/	Tuscany
4. /annamo	Rome
5. /ia'mm/	napla
6. /gamu/	Sicily. (Hall, intro.)

Linguistics, pp 240)

/ Erayga riyiisle ama jegoxiir (barber) waxa isaga na gobollo kala duwan looga yaqaanaa "Salone", "salone da barba", "barbieria" iyo "barbiere". (Hall, intro. linguistics) pp. 240). Waxa ay tusaalahani muujinayaan in ay adag tahay tirtiridda degmodhihidda.

Bilaaba aan buuggan kaga falloonayo dhismaha codadka Af Soomaaliga, waxa lagama maarmaan ah in aan wax yar ka sheego dhismaha cod ahaaneed ee ku sal leh dhegmodhihidda. Haddii ay jiraan labo eray oo codkakeli ah ku kala duwani, waja dhici karata in labada cod mid sal yahay, ka kale na uu ku soo shaac "baxay dhihid qalad ah. Dhihiddas oo ku iman karta erayga maqalkiisa oo qalad galay ama carruurta oo qalad u qabsatay, dabeed na qaladkii la barbaartay, dadkii ka dambeeyay na kaga daydeen.

Hadda ba waxa aan halka isku deyayaa in aan luqad ahaan qeexo sharciyada ka dhasha is beddelkaas. Halkan hoose waxa si dul mar ah aan ku tilmaamayaa sharciyada lagu sharxi karo doorsoonka lahjadeed.

1. Shaqal Doorsoomay: Waxa weeye arrin ka dhalata is beddelka dhismeed ee uu keeno naxwuhu ama ay keento doorsoonka lahjadeed. Labada cod mid sal ah la ma sheegi karo, waa se la malayn karaa. Marka se la rabo in la kala ogado, waxa lagu hubsan karaa, ka salka ah, marka lagu shaqeeyo codayn taariikheed (historical phonology). Hadda, waxa doorsoonkan lahjadeed khaas u yahay codayn dhismo (structural phonology). Hoose waxa ~~ku~~ qoran laba lahjadood tusaalahood.

-812-

(i)

1

2

/i/

/e/

/dibin/

/debin/

/dibed/

/debed//

/jilin/

/selin/

/diðib/

/dodib/

(ii)

/o/

/a/

/horumar/

/harumar/

/hore/

/hare/

/korme:r/

/karne:r/

/horusoðod/

/harusoðod/

/hogol/

/hagol/

/gabol/

/gabol/

Waxa jira qaar kale oo aad ururin karto sida /u/ dukhsii
 iyo /i/ dikhsii.

2. Shibbane Doorsoomay: Waa marka lahjad ahaan shibbane is beddelo, oo uu isu beddelo shibbane la dhalan ah (assimilation) ama shibbane ka dhalan ah (dissimilation). Labada cod ee kala duwaya labadan lahjadood mid sal ah buuggan ma khusayso.

Tusaalei) Isku dhalan ah:

labadu ba dibnaha

1

/b/

2

/m/

ayaa ay ka soo baxaan

/habradai/

/hamradai/

/ablai/

/amlai/

ii) Kala dhalan ah

mid waa jacle

/d/

/r/

mid na waa k̥ariire

/mid/

/mir/

/ga:d/

/gair/

/ba:d/

/bair/

/bad/

/bar/

/had/

/har/

iii) Kala dhalan ah

mid waa sabeeye

/s/

/tʃ/

/gra:s/

/gara:tʃ/

mid na waa jacle

/xaraʃ/

/xaratʃ/

* iv) <u>Kala dhalan ah</u>	/x/	/q/
sabeeye iyo habkade	/waxti/	/waqtii/
	/xani:s/	/qarnis/
	/dixsi/	/diqsi/

v) <u>Kala dhalan ah</u>	/rt/	/d/
nid waa laba cod,	/na tfirto/	/na tfido/
midna ~~waa~~ cod keli ah.	/na karto/	/nakado/

3. Shibbane Biirray: Wuxuu Jirta in lahkadaha qaarkood ay ku biiraan shibbanayaal erayyo ka nid ah lahjad kale. Sida kuwa hore oo kale iyaga na halkan ma ah in lagaga falloode ee waa nid, sidii aan hore ba u soo sheegay, u gaadh ah codaynta taariikheed. Erayyada tusaale u noqon karaa shibbane biirid waa kuwan:

1	2
o	/n/ ana /d/
/da:je:r/	/da:nje:r//
/ca: ^g u:r/	/ca:nu:r/
/do:fa:r/	/do:fa:r/
/tini/	/tinid/

* Erayyadan waxa ay kaga soo biireen afkeenna xagga Af Carbeedka.

4. Laba allane oo is shibbane beddelay (metathesis)

Waa marka eray laba ama dhawr allane ihi, ay laba shibbane is jago ama meel beddelaan: Sida erayyadan:

1

/tʃiξsin/

/dawaξo/

/ahsantru/

2

/tfisξin/

/daξawo/

/ashantu/

Doorsoonka lahjadeed aad baa uu u faro badan yahay, halkan se waxa aan ku dhaafayaa afartaas aan kar ku soo sheegay.

Waxa aad adigu na isku daydaa in aad taxdo erayyada doorsoonka lahjadeed saameeyo.

1. КДАВАНА: ERAYBIXINTA

Waxa hoose ku qoran erayyada teknikada ah ee macnaha ay b
buuggan tilmaamayaan uu cusub yahay ama adag yahay, tarjimadooda
iyo macnahood.

ALLANAN (SYLLABIC)

Waxa weeye cod unka allanaha. Waxa aynqodhan karnaa shaqal allanan, marka shaqalku isugu keeno laba shibbane hal shaqal sida bad. Shaqalka /a/ waxa weeye shaqal allanan.

ALLANE IS BEDDELAY (METATHESIS)

Waa marka cod allane ku jiray u wareego allane kale sida /diqsi/ /disqi/

ALLANE IS WEYDAARTAY (REVERSING OF A SYLLABLE)

Waxa weeye marka laba allane is weydaartay degmodhihidda sida jiscin iyo jicsin.

ASTAAMAYNTA (JUNCTURE)

Waxa weeye marka firadaha hadalka la kooxeeyo, si loo kasó intii is raaci karta ba, marka dhinaca macne iyo dhisme ba laga eego.

ASTAANAYN (JUNCTURES)

Waxa weeye magaca guud ee qormaynta afaa kooxaynta codadka. Waxa na ka mid ah xoojinta (stress), kicinta (pitch), toonka (tone) iyo astaanaynta (Juncture).

ASTAAN DHAMMAAD / # / (FALLING TERMINAL JUNCTURE)

Waa astaanta muujisa dharmaystirka dhihid weedheed.

ASTAAN SOCOD / | / (SUSTAINED TERMINAL JUNCTURE)

Waa astaanta qeexda narka ay odhaah ama weedh looga talaabayod odhaah ama weedh kale.

ASTAAN KORAYN / II / (RISING TERMINAL JUNCTURE)

Waa astaanta qeexda narka dhamaadka oo dhaahda ama weedha sare loo qaado sida.

Weydiimaha qaar iyo yaabka.

ASTAAN XIDHAN (CLOSED JUNCTURE)

Waa astaan la'aanta u dhexaysa laba cod oo isku eray ka mid ah.

ASTAAN FURAN / +/- (PLUS OR OPEN JUNCTURE)

Waa astaan kala soocda laba eray. Waa na neel bannaan ama nadhan oo aan cod fadhiyin.

BADHTAMAYNTA SHAQALLADA LAMMAAN (CENTERING DIPHTHONGS).

Waxa weeye habka ay u dhacaan shaqallada lammaan ee ka dambe yahay shaqal badhtame. Shaqallada habkan u dhaca afkeennu ma laha ee wixa leh afafⁱⁱ: kale oo uu ka mid yahay af ingiriisu sida shaqalladan: /ið/ /eð/ /uð/, /iŋ/ iwm.

ISKU DHALAN AH (ASSIMILATION)

Waa marka ay is beddelaan k laba cod dhalan ahaan aad isuga dhaaw, sid /k/ iyo /g/, /t/ , /d/ iyo /b/ iyo /m/.

ILKAHA SARE (UPPER TEETH)

Waxa weeye neesha uu ka sanaysmo codka /f/.
Waxa isku dhowaada debinta hoose iyo ilkaha sare.

BADHTAMAHA (CENTRAL)

Waxa weeye sunadda u gaarka ah marka gudub loo cego shaqallada aan horrayn, danbayn na.

• Afkeenna waa ay ky yar yihiin shaqallada nooccaas ah waxa na ka mid ah /ɑ/ iyo /a/.

BILAABIDDA (INITIATION)

Waxa weeye marka hadalku bilaabmo. Waxa na hadalku bilaaba neef sanbabada ka soo baxda.

TOON DHAMBAYSIIN - KORUKICID (BACKING TONE)

Waa dib u qaadidda carrabka marka lagu dhawaaqayo erayyada lab.

TOON HORAYSIIN - HOOSUDHIGID (FRONTING TONE)

Waa hor u dhigidda carrabka marka lagu dhawaaqayo erayyada lab.

TOON HOOSAYSIIN (LOW TONE)

Waa cod sare oo hoosaysiinaya erayga, aan se ku jirin codadka taxan ee erayga (xuruufta)

TOON SARAYSIIN (HIGH TONE)

Waa cod sare oo saraysiinaya erayga, aan se ku jirin codadka taxan ee erayga (xuruufta)

TOONKA (TONE)

Waa dhisme codad sare oo macnaha ana dhismaha erayyada isku midka tahay dhihidda codadkooda taxani kala qexa.

JACLAYAASHA (AFFRICATES)

Waa codad shibanyaal ah oo marka ay yeesha hakad iyo qarxid. Codadkani waa hakadayaal ay ku biirtay qarxid neef xidhantay. Wuxuu ka mid ah /d/ iyo /tʃ/

JOOJINTA (ARTICULATOR)

Waxa weeye habka cod kasta loo qeexo. Qeexidda na waxa muujiya had ba sida codka loo hakiyo ama loo dhamaystiro hawlihiis cod ee afk - meesha iyo dhawaaqsameeyaha - no qabto.

JIDKA SEEDAHÄ (GLOTTIS)

Waa jid furna ama xidhma oo neefta hadalku soo narto. Marka uu xidhan yahay, waxa sanaysma cod hamse /R/. Marka uu furan yahay waxa sanaysma codka /h/.

XOOJIN SARE (PRIMARY STRESS) //

Waa xoojinta ugu saraysa ee eray la saaro, marka lagu dhawaaqayo.

XOOJIN CAADI (TERTIARY STRESS) / \ /

Waa xoojinta caadiga ah ee erayga la saaro, marka lagu dhawaaqayo.

XOOJIN DHEXE (SECONDARY STRESS) / ^ /

Waa xoojin caadiga ka saraysa ee la saaro erayga, marka lagu dhawaaqayo.

XOOJIN HOOSE / / (WEAK STRESS) / v /

Waa xoojinta ugu yar ee erayga la saaro, marka la odhanayo, erayga.

XOOGAYSANE (ASPIRATED)

Waa cod leh sanqadh xoog ah marka uu soo baxayo, ay baf na la socoto neef/tidhaahdaa.

Waxa xoogsane ah cod dhamballada horrayneed iyo dhexayneed ee hakadashaasha sida dad bad gabdh midab

XUBNAHA HADALKA (ORGANS OF SPEECH)

Waa xubnaha ka mid ah jidhka dadka ee hadalka u qaybsan ana wax ka qabta. Xubintu ha dhadhaqaado sida carrabka ana yaa aanay dhadhaqaagin sida dhanxanagga adag.

XURUUFTA CODDHILIDDA (PHONETIC ALPHABET)

Waxa ay tahay xuruufta u gaarka ah coddhilidda.

Waa na sumado cod kasta oo af leeyahay logu habeeyay.

DAMBE (BACK)

Waa nagaca u gaarka ah shaqallada, marka lagu dhawaqayo uu carrabku dib u durko. Waxa na ka mid ah /o/ /o:/, /u/ iyo /u:/.

DAMBAYSIINTA SHAQALLADA LAMMAAN (RETRACTING OF DIPHTHONGS)

Waxa weeye habka ay u dhacaan shaqallada lammaan ee ka
dambe yahay shaqal dambe sida /au/ iyo/ou/.

DAANKA HOOSE (LOWER JAW OR MANDIBLE)

Daanka hoose waxa weeye xubinta /t/ hawsha ah
furitaanka iyo xidhitaan moqorka afka.

DEGMODHIID, LAJJAD (DIALECT)

Waxa weeye kala duwanaanta codad, erayyo ana naxwe ee
ku sal leh gobollada ama dabaqadda bulshadeed.

DEBECSAN (LAX)

Waa sumad ay lee yihiin shaqalladu oo kala qeexaysa
shaqallada dhasha, marka ay seedaha moqorka afku debecsan. yihiin.
Taas oo ka soocaysa shaqallada sanaysma narka ay seedaha
moqorka afku giisan yihiin.

DEBINTA SARE (UPPER LIP)

Waxa weeye xubin ka mid ah xubnaha aan lalman ee
ah meelaha dhawaaq - saneeyuhu qabsado ama ku dhowaado.

DEBINTA HOOSE (LOWER LIP)

DEBINTA hoose waxa ay ka mid tahay dhawaqsame. -
eyayaasha. Marka ay dhaqaado waxa ay ku dhowaataa
ana qabsataa debinta sare ama ilkaha sare.

DEBNO-ILKOOLE (LABIO-DENTAL)

Waxa weeye codadka ~~ku unkara~~, marka ay is
qabsadaan debinta hoose iyo ilkaha sare.

DOORSOOMAYAASHA (SEMI-VOWELS)

Waxa weeye codad marka shaqal ka danbeeyo sida
shibbanayaasha u dhaqra, marka shaqal ka horeeya
ma sida shaqallada u dhaqma.

Waxa na ka midh ah /w/ iyo /j/.

DOORSOONKA LAHJADEED (DIALECT VARIATION)

Waxa ay tahay kala duwanaanta degmoohihidda.
Waa dhihidda ay ku kala gedisan yihiin gobolladu iyo
degmooyinka ama dabaqadda bulshadeed.

REEMAYAASHA (RESONATORS)

Waxa weeye magac kale oo guud oo ay leeyihiin
noqorada dhuunta, afka iyo sanku.

SUMADO (CHARACTERISTICS) DE BEECADO

Waa waxyaabaha lagu garto cod, eray, ama weedh ee gooni uga qeexayo naxwe ahaan codadka, erayyada ama weedhaha kale.

SABEEYAYAAL (FRICATIVES)

Waa codadka sanaysma marka ay isku dhowaadaan dhawaaqsameeye iyo meeli. Neefta ayaa marta jid xidhiidhi aha oo keenta xoqitaan sabayni weheliso. Wuxuu na ka mid ah codadka /f/, /s/ iyo /ʃ/.

SARE (HIGH)

Waa sumadda lagu tilmaamo shaqallada sanaysma, marka afku in yar kala qaadmo sida: /i/ /i:/, /u/, iyo /u:/.

SANBABADA (LUNGS)

Waa laba cad oo ku yaala laabta dadka iyo xoolahaba oo u qaybsan neefsashada.

SANKABAXO (NASALS)

Waxa weeye codadka ka baxa noqorka sanka.

Dhawqaaqsameeyaha iyo meesha ay ka samaysnaan, waxa ay ku yaalliiin noqorka afka. Neeftu se waxa ay nartaa sanka. Waxa na ka nid ah /n/ iyo /ñ/.

SIIDAYN (RELEASED)

Waxa weeye sifayn ay shibbanayaashu leeyihiin.

Waa na marka cod hakaday la siidaayo. ~~Halkalayashu~~ marka ay ugu horeeyaan iyo marka ay dhexda erayga ku jiraan waa la siidayaa.

Siidayntaasi na waxa ay keentaa xoogsanayn,

SEEDAHQA QALAANQULSHAHQA AMA SEEDAHQA SANDUUQA CODKA
(VOCAL BANDS OR VOCAL CORDS)

Waa seedo maran oo ku yaalla qalaanqulshaha guntiisa.

Marka ay debecsan yihiin, waxa samaysma cod codlaawe ah.

Marka ay giisan yihiin na, waxa samaysma cod codle.

Seedaha dhexooda waxa ah bilawga narinka ama jidka hawada ~~ama~~ hadalka.

SUMADO SARE (DIACRITICS)

Waxa weeye calaamado loogu talo galay marka cod sal ah ay ku biirto ama ka dhimanto dabeeecad (characteristic) codadku lee yihiin.

SHAQALLADA HORE (FRONT VOWELS)

Waa shaqallada samaysma narka uu carrabku hore u dhaqaqo. Waxa na ka mid ah : /i/, /i:/, /e/, /e:/, /a/ iyo /a:/.

SHAQALLADA DHAADHEER (LONG VOWELS)

Waa shaqallada ku dhawaaqidoodu ay qaadato waqtii dheer. Waxa na ka mid ah : /i:/, /e:/, /a:/ /o:/ iyo /u:/.

SHAQALLADA BADHTAMEED (CENTRAL VOWELS)

Waa shaqallada samaysma marka uu carrabka rugtiis fadhiyo, Afkeenna na waa ay ku yar yihiin. Waxa na ka mid noqon kara: /ʌ/ iyo /a/.

SHAQALLADA GAABAN (SHORT VOWELS)

Waa shaqallada unkama narka ku dhawaaqidooda ay qaadato waqtii gaaban. Waxa na ka mid ah /i/, /e/, /a/, /o/ iyo /u/.

SHAQALLADA DAMBE (BACK VOWELS)

Waa shaqallada samaysma narka carrabku gadaal u dhaqaqo. Waxa na ka mid ah /o/, /o:/, /u/ iyo /u:/.

SHAQALLO (VOWELS)

Waxa weeye codadka aan labayn kulan meeleed iyo dhawaaqsameeye. Waa codadka qeexidoodu ku xidhan tahay carrabka dhadhaqaaciisa iyo wrurka moqorka afka. Waa na ka mid ah: /a/, /u:/ iyo /au/.

SHAQALLADA LAMMAAN AMA DHAFAN (DIPHTHONGS)

Waa kulanka laba shagal oo mid yahay shaqal allanan (syllabic vowel) kan kale na aanuu ahayn.

Waxa ka mid ah
ay /ai/, ey /ei/, aw /au/ iwm.

SHAQAL DOORSOOMAY (VOWEL VARIATION)

Waxa weeye narka shaqal isubbeddelo shaqal kale degmodhihidda sida.

debed - dibed

debin - dibin

SHIBBANE BIIRAY (ADDITION OF A CONSONANT)

Waxa weeye markar shibbane ku biiro eray degmodhihiddiisa sida: daayeer - daanyeer

yimi - yimid.

SHIBBANE (CONSONANTS)

(SHIBBANE)

Waxa weeye codadka samaysma mafka ay is qabsadaan
ama isku dhowaadaan dhawaqsameeye iyo neeli.
na ka mid ah hakadayaasha, sabeyayaasha iwm.

SHIBBANE DOORSOOMAY (CONSONANT VARIATION)

Waxa weeye marka shibbane u doorsoomo shibbane kale
dhegmodhihidda sida:

har → hadh ama

hadh → har.

DHANXANAGGA HORTIISA (FRMTO-PALATAL)

Waxa weeye d codadka ka unkama, markay is
qabsadaan ama isku dhowaadaan carrabka xaggiisa hore iyo
dhanxanaggu.

DHANXANAGGA JILICSA -CARRABKA DABADIISA (DORSO-VELAR)

Waa codadka ka unkama marka ay carrabka xoggiisa
dambe iyo dhanxanagga jilicsan is qabsadaan.

DHAWAAQSAMEEYE (ARTICULATOR)

Waa xubin lalmata ama dhaqdhagaada oo ka mid ah
xubnaha hadalka. Dhawaqsameeyuhu marka uu qabsado (ama
ku dhowaado) neel afka ka mid ah ayaa cod samaysmaa.

(SI MUSIIC - SHALIE UUB)

Waxa ka mid ah carrabka iyo debinta hoose.

DHEXE (MID, MIDDLE)

Waa sumad lagu garto shaqallada dhasha marka labada daan kala durugooda meel dhexe joogsada - shaqallada aan sarayn, hoosayn na. Shaqalladaas waxa ka mid ah: /e:/, /e/, /o:/, /o/ iyo /d/ /d/

DHERER (LENGTH)

Waxa weeye sumad ana dabeeeced ay codadku yeeshaan siiba shaqalladu. Afkeennu wax uu le yahay shan shaqal oo dhaadheer: /i:/, /e:/, /a:/, /o:/ iyo /u:/.

GARIIRAYAAL (TRILLS)

Waa codka smaysma marka meel iyo dhawaqsameeya dhawr jeer is qabsadaan sida codka /r/

GOOBAN (ROUNDED)

Waa dabeeecad ana sumad ay lee yihiin codadka qarkood. Waa na marka ay debnuuhu goobmaan, sida marka lagu dhawaaqayo /w/, /u/ iyo /o/.

GUDBANE (LATERAL)

Waa codka abuur na marka ay is qabsadaan carrabka caaradiisa iyo dhanxanaggu, dabayshu na ka baxdo qawlalada, sida /L/

CAYN (GENDER)

Waa waxa riixwe ahaan kala qeexa dhaddigga iyo laboodka.

COD (PHONE)

Waxa weeye dhawaaq gaar u soo baxa oo aan ku qaldami karin cod kale ama dhawaaq ii kale. Codka amarka la sii kala dhilo na waxa dhambalkii ba la yidhaahdaa cod dhambal (allophone)

CPDADKA SARE (SUPRASEGMENTAL SOUNDS)

Waa codadka aan laynka ama sadarka ku qormin ee laakiin hadalka ka mid ah sida, xoojinta, kicinta, toonka iyo astaamaynta.

CODDHILID (PHONETICS)

Waxa weeye cilmiga qeex xubnaha cod lee yahay. Cilmigaas oo cod walba u leh xaraf guud dabeed na cod walba sii kala dhila oo calaanad arii sumad dhambalada codadka lagu kala garto.

CODSIIN (PHONATION)

Codadka afkastaba waxa ay u qabsamaan: qaar cod leh iyo qaar aan cod lahayn. Kuwa codka leh waxa la yidhaahdaa codlayaal, kuwa aan codka lahayn na waxa la yidhaahdaa codlaawayaal.

(S.S. 1970)

Codadka codle waxa ka mid ah /d/ /g/ /χ/,
codadka codlaawe waxa ka mid ah /t/, /k/ iyo /h/.

CODLAAWE (VOICELESS)

Waxa codla'aantu dhacdaa marka seedaha sanduuqa codku ay debecsan yihiin ee jidka hadalku na faran yahay. Waa marka aynu neefsanaynno.

CODLE (VOICED)

Waa codka sanaysna marka seedaha sanduuqa codku ay giisan yihiin oo waxa urura seedha, markaas baa codku guux dheeraad ah yeeshaa. Waa na ka mid ah /b/ /d/ iyo /g/

CARRABKA (TONGUE)

Waa xubinta cadka ah ee dhexe taalla labada daan. Shaqallada iyo shibanyaasha hawl muhim ah ayaa ay ka qabtaa.

CARRABKA DABADIISA (BACK OF THE TONGUE-DORSUM)

Waa carrabka xaggiisa dambe ee buuran. Waa na ay qarisaa cogagidda.

CARRABKA GUNTIISA (ROOT OF THE TONGUE)

Waa carrabka meesha uu ku dham'naado ee cagagidu
ku taallo.

CARRABKA HORTIISA (FRONT OF THE TONGUE)

Waa carrabka intiisa hore ee caarada ku xigta.

CAARO-ILKOODLE (APICO-DENTAL)

Waa codka samaysama, marka ay is qabsadaan
ama isku dhowaadaan ilkaha iyo carrabka caaradiisu.
Codadka sidaa u soo baxa afkeennu ma laha.

CAARADA CARRABKA (TIP OF THE TONGUE)

Waxa weeye carrabka inta hore ee dhuuban, marka la soo s
saaro.

CAARO-CIRRID (APICO-ALVEOLAR)

Waa codka unkama marka ay is qabsadaan ama isku
dhowaadaan cirridka sare iyo carrabka caaradiisu.

CIRRID (ALVEOLAR RIDGE)

Waa codka adage ee haya ilkaha sare.

QALAAQULSHE (LARYNX)

Waxa weeye meesha uu ku yaallo sanduuqa hadalku.

Halkaas oo ay k^wyaalliin seedaha codka siiya codlahaan
ana codlaawid.

KALA DHALAN AH (DISSIMILATION)

Waa marka ay kala duwanaanta laba cod ka
badan tahay isu egaantooda sid /q/ iyo /x/ ama
/t/ iyo /s/.

KICIN HOOSE (LOW PITCH) //

Waa ku dhawaaqid hoose oo ku dheehan codadka taxan.
Naxwe ahaan waxtar baa ay leedahay, waxa na weeye
marka la xanshashaqayo.

KICIN CAADI (NORMAL PITCH) /2/

Waa ku dhawaaqidda caadiga ah ee aanay ku
jirin xanshashaq, dhawaaq dheeri, iyo qaylo.

KICIN SARE (MID) /3/

Waa marka dhawaaqa sare loo qaado si bayaan
laguu maqlo.

KICIN YAAB (HIGH PITCH) /4/

Waa ku dhawaaqidda yaab ee qaylo dheer
muujisa.

KICIN HOOSUDHICID (FALLING PITCH)

Wax weeye marka hoose loo soo dhigayo dhihid saraysay.

KICIN KORUSOCOD (RISING PITCH)

Waa marka sare loo qaado dhihid hoosaysay.

KOBTA BISHMAHA (LIP POSITION)

Waxa weeye meelaha iyo siyaabaha dhaqdhaqqaqa
debnaheennu uu ku eg yahay.

LABA -DEBNOODLE (BILABIAL)

Waxa la yidhaahdaa codadka ka unkana marka ay labada
debnood is qabsadaan; *Sida /m/*

LASIIDAYN (UNRELEASED)

Codka aan lasiidayni waa cod marka ay dhawaqsanceeye
iyo meel is qabsadaan.

MA GOOENA (UNROUNDED)

Waa dabeecad ay codadka qaar leeyihiin ah na,
Marka aanay debnuhu goobaabmin ama qaloocsamin .

MA XOOGAYSANE (UNASPIRATED)

Waa cod aan lahayn sanqadh xoog ah iyo neef. Maaf
tidhaahda mid na, marka uu ka soo baxo afka. Waxa ka
mid ah cod dhamballada gadaaleed ee hakadayaasha
sida dab, dad.

MEEL (POINT OF ARTICULATION)

Waa neesha dhawaqsameeyhu taabto, marka cod samaysmaya.

MOQORKA AFKA (ORAL CAVITY)

Waxa weeye rugta carrabka iyo ilkaha, waxa na k, u
goglan yahay inta t, d dhexaysa cagagida iyo debnaha. Waxa
kale oo aynu u naqaan afka.

MOQORKA DHUUNTA (PHARYNGEAL CAVITY)

Waxa weeye jidka u dhexeeya cidhibta iyo qalaanqlshaha.
Waxa na ka samaysma codadka /h/, /g/ iyo /q/.

MOQORADA REENKA (RESONATING CAVITIES)

Marka ay codadku ku soo dhacaan moqorka dhuunta, moqorka
afka, iyo moqorka sanka, waxa bilaabma reenka durbaanka oo kale.
Waxa na ay shaandheeyaan codadka.

MOQORKA SANKA (NASAL CAVITY)

Waxa weeye marin banaan oo sinka ku i yaalla marka /m/ iyo /n/ lagu dhawaaqayo na ay neeftu ka baxdo.

MIDAB (COLOR)

Waxa uu yahay dabeeecadda ama sumadda ugu muhimsan ee lagu kala sooco shaqallada. Bilaaba aanay lahayn shaqalladu rugo u gaar ah sida liidadka gumburiga ee ay is dhox gallaan sida liidadka jeeganta.

HADAL (SPEECH)

Waxa weeye shayga keli ah ee banii-aadanku kaga duwan yahay xayawaanka keli. Waxa na hadalku qaadaa fikradaha dadka is fahamsiyya ama is fahamsiin kari waaya. Hadalku waa hawo ama neef sabaynaysa oo qabqabsanta.

HAKADAYAASHA (STOPS OR PLOSIVES)

Waxa weeye codadka samaysna marka ay dhawaaqsameeye iyo meeli is qabsadaan. Waxa na ka mid ah. Codadka /b/, /t/, /d/ /g/ iwm.

HORE (FRONT)

Waa sumad ama dabeeecad. Ay shaqalladu leeyihiin oo lagu tilmaamo shaqallada carrabku hore u kaco marka la odhanayo: /i/, /i:/, /e/, /e:/, /a/ iyo /a:/.

HORAYSIINTA SHAQALLADA LAMMAAN (FRONTING OF
DIPHTHONGS)

Waxa weeye habka ay u dhacaan shaqallada lamman
ee ka dambe yahay shaqal hore. Waxa na ka mid ah:
/ai/ /ei/ iyo /oi/.

HOOSE (LOW)

Waxa weeye magac guud ee lagu garto shaqallada
samaysma, marka ay labada daan aad u kala durugsan
yihin. Shaqallada noocaas ah waxa ka mid ah */a:/*
iyu /a/.

HILIBDALQE (UKULA)

Waxa weeye cadka ka laalaada dhanxanagga dambe
ee jilicsan. Meesha uu ku yaallaa waa ay jilicsan
tahay waxa ay xidhaa noqorka sanka.

TIXRAAC (BIBIOGRAPHY)

Buugagga iyo qoraallada la tixraac marka
cilmii la baadhayo.

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET

	<i>Bi-labial</i>	<i>Labio-dental</i>	<i>Dental and Alveolar</i>	<i>Retroflex</i>	<i>Palato-alveolar</i>	<i>Alveolo-palatal</i>	<i>Palatal</i>	<i>Velar</i>	<i>Uvular</i>	<i>Pharyngal</i>	<i>Glottal</i>
CONSONANTS											
Plosive . . .	p b		t d	t̪ d̪			c ɟ		k g	q ɢ	
Nasal . . .	m	n̪	n	n̪			ɲ		ŋ	χ	
Lateral Fricative . . .			t̪ h̪								
Lateral Non-fricative . . .			l	l̪			k				
Rolled . . .			r							r̪	
Flapped . . .			r̪	t̪						r̪	
Fricative . . .	ɸ β	f v	θ ð	s z	t̪	ʂ ʐ	ʃ ʒ		x ɣ	χ ʁ	h ɬ
Fricationless Continuants and Semivowels	w ɥ	v	z				j (ɥ)		(w)	ɹ̪	
VOWELS								<i>Front</i>	<i>Central</i>	<i>Back</i>	
Close . . .	(y u u)						i y	ɪ ə	ʊ ʊ		
Half-close . . .	(ə e)								ɤ ɔ	ø ɔ	
Half-open . . .	(œ œ)								ɛ ɒ	æ ɒ	
Open . . .	(ə)								ɑ ɒ	ɒ ɒ	

(Secondary articulations are shown by symbols in brackets.)

OTHER SOUNDS.—Palatalized consonants: t̪, ɖ, etc. Velarized or pharyngalized consonants: k, ʈ, ɳ, etc. Ejective consonants (plosives with simultaneous glottal stop): p', t', etc. Implosive voiced consonants: b, ɖ, etc. ḱ fricative trill. σ, ɳ (labialized θ, ð). ɿ, ɻ (labialized f, v). ɭ, t̪, s (clicks, Zulu c, q, x). l̪ (a sound between r and l). ɻ (voiceless w). ɻ, ɻ̪, ɻ̪ (lowered varieties of l, y, u). ɻ̪ (a variety of ɻ). ø (a vowel between ə and ə).

Affricates are normally represented by groups of two consonants (ts, tf, dʒ, etc.), but, when necessary, ligatures are used (tʂ, tʃ, dʐ, etc.), or the marks ~ or _ (fʂ or tʂ, etc.). ɻ, ɻ̪ may occasionally be used in place of tf, dʒ. Aspirated plosives: ph, th, etc.

LENGTH, STRESS, PITCH.—(full length). · (half length). ' (stress, placed at beginning of the stressed syllable). , (secondary stress). ^ (high level pitch). , (low level); ' (high rising); , (low rising); ' (high falling); , (low falling); ^ (rise-fall); ^ (fall-rise). See *Écriture phonétique internationale*, p. 9.

MODIFIERS.—nasality. ~breath (l = breathed l). ~voice (ʂ = ʂ). ~slight aspiration following p, t, etc. ~specially close vowel (ə = a very close ə). ~specially open vowel (ə = a rather open ə). ~labialization (ɳ = labialized ɳ). ~dental articulation (t̪ = dental t̪). ~palatalization (i̪ = i̪). ~tongue slightly raised. ~tongue slightly lowered. ~lips more rounded. ~lips more spread. Central vowels ɻ (= i), ɻ̪ (= u), ɻ̪̪ (= ɻ̪), ɻ̪̪̪ (= ɻ̪̪), ɻ̪̪̪̪ (= ɻ̪̪̪), ɻ̪̪̪̪̪ (= ɻ̪̪̪̪), (e.g. ɳ) syllabic consonant. ~consonantal vowel. ⚡ variety of f resembling ʂ, etc.

3. KAABAHA: SHAXANADA IYO TUSAYAASHA.

Waxa halkan ku taxan wixii sawiraad ku jira buuggan -
shaxano iyo tusayaal mid walba.

,) SHAXANADA.

- 1d (,) Neefta moqorka afka marta.
- 1d (b) Neefta s moqorka sanka marta.
- 2d (,) Marka jidka hadalku furan yahay.
- 2d (b) Marka jidka hadalku xidhan yahay.
- 3d ( ) Kubnaha hadalka.
- 4d. Meesha uu ka unkamo shibbanaha /b/ .
- 5d. Meesha ay ka unkamaan /t/ iyo /d/ .
- 6d. Meesha ay ka unkamaan /k/ iyo /g/ .
- 7d. Meesha uu ka unkamo /q/ .
- 8d. Meesha uu ka unkamo /R/ .
- 9d. Meesha uu ka unkamo /d/ .
- 10d. Meesha uu ka unkamo /tʃ/ .
- 11d. Meesha uu ka unkamo /f/ .
- 12d. Meesha uu ka unkamo /s/ .
- 13d. Meesha uu ka unkamo /ʃ/ .
- 14d. Meesha uu ka unkamo /χ/ .
- 15d. Meesha ay ka unkamaan /χ/ iyo /g/ .
- 16d. Meesha uu ka unkamo /h/ .
- 17d. Meesha uu ka unkamo /n/ .
- 18d. Meesha uu ka unkamo /ŋ/ .

- 19d. Meesha uu ka unkamo / l /
 20d. Meesha uu ka unkamo /r/
 21d. Meesha uu ka unkamo /w/
 22d. Meesha uu ka unkamo /j/
 23d. Shaqallada gaaban ee sare - horrayn sare /i/, /a/ iyo
       dambayn sare /u/
 24d. Shaqallada gaaban ee dhexe - horrayn dhexe /e/ iyo
       dambayn dhexe /o/
 25d. Shaqallada dheer ee sare - horrayn sare /i:/,
       horrayn hoose /a:/ iyo dambayn sare /u:/
 26d. Shaqallad dheer ee dhexe - horrayn dhexe /e:/
       iyo dambayn dhexe /o:/.
 27d. Shaqallada horraynta ee sare.
 28d. Shaqallada dhexaynta ee hore
 29d. Shaqallada hoosaynta ee hore.
 30d. Shaqallada dambaynta ee sare.
 31d. Shaqallada dambaynta ee dhexe.

b) TUSAYAASHA

- 1d. Shibbanayaasha.
 2d. Shaqallada gaaban.
 3d. Shaqallada dheer.
 4d. Shaqallada lammaan.
 5d. Shaqallada dhammaan.
 6d. Xojinta.
 7d. Kicinta.
 8d. Toonka.
 9d. Antasayanta.

4. KAABAHA: TIRXRAACAHIL.

Buugagii laga qoray Af Soomaaliga.

Abraham, R.C. & Warsama, Sulaymaan:

The principles of Somali 2nd. ed.

Cyclostyled, London, 1961.

Abraham, R.C.: Somali - English Dictionary, University
of London Press, London 1964.

Axmèd F. Cali Idaajaa iyo Cabdulqaadir Xirsi Yanyan:

Dabkuu Shiday Darwiishkii (play)

Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S. 1975.

Axmèd F. Cali Idaajaa: Ismiacil Mire,

Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S., 1974.

Akaadamiyaha Dhaqanka: Kacaan,

Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S. 1974.

Armstrong, Lilias E.: The Phonetic Structure of Somali.

Greeg Press, 1964.

Andrzejewski, B. W: Notes on the substantive pronouns in

Somali. School of oriental and African studies,

University of Londond, 1961.

ANDRZEJEWSKI, B.W.: The Declension of Somali Nouns.

The school of oriental and African studies,

University of Londond, 1964.

L. 1971. 11. FAARAX .

Andrzejewski, B.W. : Inflectional Characteristics of the
so-called "weak verbs" in Somali,

School of oriental and African studies,
University of London, 1968.

Barry, B.: An Elementary Somali Grammar. Asmara (Ethiopia),
Tipografia Raimondi, 1937.

Bell, C.R.V.: The Somali Language. Longmans, Green & Co.
London, 1953.

Bruno Panza: Af Soomaali, La Monnier - Firenze, 1974.

Xafiiska Manaahijta: Suugaan - Dugsiga Sare, Warsaaradda
Waxbarasha iyo Barbaarinta, 1976.

Dahabo Faarax iyo Raaqiya Xaaji Ducaale: Hooqada iyo hawlaheeda,
Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S., 1973.

Drysdale, John, G.S.: Somali Primer. Part I & II. The
Stationery Office Hargeysa, Somalia, 1959.

Drysdale, John G.S.: Notes of the Somali Language for beginners.
Stationery Of Office Hargeysa Somalia,
1953.

Shire Jaanac Axmed: Naxwaha Af Soomealiga, Akaadamiyaha
Dhaqanka, W.H.T.S. 1976.

Shire Jaamac Axmed: Rooxaan, Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S.,
1973.

Shire Jaamac Axmed: Halganka Nolosha, Akaadamiyaha Dhaqanka,
W.H.T.S., 1973.

Cabdulqaadir Faarax Bootaan: Murti iyo Sheekooeyin,

Akaadamiyaha Dhaqanka W.H.T.S., 1973.

Cabdi Maxamuud Caamir: Geediga Wadeey, Akaadamiyaha

Dhaqanka W.H.T.S., 1973.

Galaal, Muuse X. J & Andrzejwski, B.Wi : Xiknad Soomaali.

The school of oriental and African studies,

University of London, 1956.

Guddiga Af Soomaaliga: Asaaska Naxwaha Af Soomaaliga,

Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S., 1973.

G/Le Faarax M. J. Cawil: Aqood Darro waa u nacab Jacayl:

Akaadamiyaha Dhaqanka W.H.T.S., 1974.

KIRK, G.W.C.: A Grammar of the Somali Language with

examples in prose and verse of different

Somali Dialects. Cambridge University

Press, London 1905.

Maxamuud Caalin Nuur (Tarjinad): Kacoo Dalka Beerta,

Akaadamiyaha Dhaqanka, W.H.T.S., 1972.

Muuse Cumar Islaan: Sheekocyin Soomaaliyeed, Akaadamiyaha

Dhaqanka W.H.T.S., 1973.

5. КАЛВАНА: TIRAAKA II

Buugag ay wax ka tilmaamaya dhismaha codadka (codaynta)

Aurbach/Cook

Kaplan/Tufte

Transformational Grammar: a guide for
S.T.A.T. Teachers, English Language Services
Inc. Rockville, Maryland 1968.

Anderson & Stageberg : Introductory Readings on Language,
Holt, Rinehart and Winston Ind. New York
1965.

Dinneen, Francis P. : An Introduction to General
Linguistics, Holt, Rinehart and Winston, Inc.
1967.

Francis, W.Nelson: The structure of the American English,
The Poland Press Company, New York 1958.

Hall Jr., Robert A.: Introductory Linguistics, Chilton
Books. New York 1967.

Hill, Archibald A. Linguistic Structures: From Sound to
Sentence in English, Harcourt, Brace &
World, Inc. 1958.

Lado & Fries.: English Pronunciation: Exercises in Sound
Segments, intonation and Rhythem, University
of Michigan Press, Ann Arbor 1960.

Langacker, Ronald W., Language and its structure: Some Fundamental Linguistic concepts, Harcourt, Brace & World, Inc. New York 1968.

Pel, Mario.: The glossary of linguistic terminology, Atheneum Books, Doubleday & Company, Inc. Garden city, New York, 1966.

Prator Jr., Glifford H. : Manual of American English Pronunciation Re-ed, Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York. 1957.

Styles/Algeo.: English: An introduction to language, harcourt, Brace & World, Inc. New York 1970.

Roberts, Paul.: English sentences, Harcourt, Brace & World, Inc. 1962.

Stageberg, Norman C.: An introductory English Grammar, Holt, Rinehart and Winston, Inc. New York, 1967.

Sturtevant, E.H.: Linguistic change: An introduction to the historical study of language, Phoenix Books, The University of Chicago Press, Chicago 1965.